LITTERATUR- KRITIK

UR BENGT LIDFORSS’ KVARLÅTENSKAP

(ANDRA GENOMSEDDA UPPLAGAN)

MALMÖ AKTIEBOLAGET FRAMTIDENS BOKFÖRLAG

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som tillhör University of Michigan Library, har scannats av Google Books. Den anpassades för Projekt Runeberg i maj 2013 av Bert H.

FRÄN NITTIOTALETS BERLIN

(1894)

Då våren kommer och löser stoftets ande, så att jättestaden svepes in i en slöja av stenkolsrök och av damm från de markiska sandfälten, då himlen lyser citrongul med svarta fläckar och asfalten strålar blän» dande vit, medan hettan skärper alla gatans färger och missljud, då gripes stundom även en modärn ande av en längtan efter den lugnande stillhet, som de gamle kallade vilan i Gud. Ar man då i Berlin, får man nöja sig med surrogat och fara ut till någon av förstäderna. Och befinner man sig på Potsdamer» platz, där människostrålama från Leipziger*, König* grätzer* och Potzdamerstrasse bryta sig i en enda brännpunkt, så far man utan tvekan genaste vägen till Steglitz.

Steglitz är en av Berlins många förstäder, belägen på ett sandberg, omgärdat med furudungar. Här, mitt i den markbrandenburgiska sanden, har ett fröav den österländska visheten slagit rot och gått i blom; här ha de tyska teosofema sitt huvudkvarter: Hiibbe*Schleiden, redaktör av den bekanta tidskriften Sphinx, Edward Evers, teosofernas poeta laureatus, och milaren Fidus. Det är ett egendomligt släkte, dessa teosofer. De ha på sitt sätt utan att söka funnit för* soningen mellan de stora makterna konsten«vetenska« pen*religionen; för dem är den religiösa känslan det intressantaste forskningsfältet inom psykologien, religionen med - dess tusentals myter är dem en aldrig sinande källa till konstmotiv, och Kristus är för dem en modell, finare och djupare än andra, men knappast mera.

Vi träda in i Fidus’ ateljé och stanna framför en tavla med underskrift »Zu Gott»: ett öde landskap, varav man knappast skymtar mera än ett bråddjup och en kal klippa, på vars spets står ett barn, en naken gosse, med armar och anlete lyfta mot höjden. Färgerna äro lika matta som motivet är enkelt; men i vaije linje, vaije muskelkontur ligger en vek, nästan mystisk innerlighet, som stämmer även en härdad ateist till andakt. Runt omkring ligga skisser och utkast; ett Kristushuvud, som bär underskriften »Ich», människo* sonen med den blinda tron på sin mistion och dén obevekliga fordran på allt och allas uppgående i ho« nom; Kristus och Satan på försökelsens berg, Kristus med den etiska personlighetens självshöghet, misstro och begränsning i blicken, Satan med geniets öppna, skeptiska, för intet mänskligt eller omänskligt främ* mande uppsyn; den förlorade sonen som en ängel,vilken om natten med över bröstet korslagda armar och sänkt huvud svävar över sin hembygds landskap, ett slättland med stilla, mörka vatten, i vilka stym« pade pilar spegla sina kronor.

I Fidus’ ateljé rider en diskret stillhet, och sam« talet bryter först lös, di man beträtt hr Evers’ skalde* boning. Denne, som i formellt hänseende är en be« tydande talang och vars största sorg lär vara att ännu ej ha kunnat rimma på Gottheit med annat än Flott« heit, bringar sin skaldelugg i ordning och föreläser några av sina senaste dikter. Man lyssnar och be« undrar språkets klang, men finner samtidigt luften tjock av bibelvisdom, änglar och Nietzscheanism, och efter en dispyt om den lärde svindlaren Karl du Prel ta vi farväl, under ömsesidigt upprepande av den gamla lögnen om respekten för andras åsikter.

Frisk luft, skogsluft, havsluft! Alltså till Friedrichs« hagen I

Ett slättland, flackt som havet i stiltje, så långt som ögat når betäckt av mörkgröna furuskogar, genom« korsade av snörräta vägar, här och där avbrutna av en glittrande sjö eller en guldglänsande sandkulle. Och mitt i skogen Friedrichshagen, ett litet näste, som med sina låga envåningshus och sin breda by« gata mycket erinrar om någon av de skånska små« städerna, men som inom sina anspråkslösa murar rymmer mera kulturella intressen än Unter den Linden och Wilhelmsstrasse tillsammantagna. Här var — anda till för några månader sedan — huvudkvarteret för det unga Tysklands organ, Freie Bühne, somgjort till sin uppgift att för Tyskland spela ungefär samma roll som Georg Brändes ägt för Skandinavien; att leda utlandets stora kulturströmningar in på det egna gebitet, att väcka intresse och utrota fördomar och framfor allt motverka en steriliserande chauvinism. Zolas och Dostojewskis förnämsta arbeten, Strindbergs I havsbandet, Garborgs Fred och Traette maend, Ola Hanssons noveller och kritiker ha först genom Freie Biihne nått den tyska publiken. Friedrichshagen är även centrum för den nordtyska fritänkarrörelsen; här bor d:r Bruno Wille, huvudmannen för »die freireligiese Gemeinde», som bedriver en vidsträckt undervisning på ateistisk basis, och som är värd sitt eget kapitel. Här bo slutligen »De oavhängiga», en samling anarkister och socialdemokrater, för vilka den Bebelska socialismen var för tam, och som där« för brutit sig ut för att gå sin egen väg, vilken redan fört många av dem inom lås och bom. »Det börjar snart att bli världsberömt, vårt lilla Friedrichshagen», säger min tyske följeslagare. »Journal des Débats» har redan två gånger sysselsatt sig med Friedrichs» hagen, och i tjol hade »le Figaro» sänt hit en irans* man för att intervjua Strindberg, som då gästade Ola Hansson. Men er nordiske Zarathustra tog icke emot honom ... Där borta vid hörnet hade celebri« teterna sin stamlokal. Dit kom Bölsche, Freie Biihnes dåvarande redaktör, dit kommo skandinaverna Gar# borg, Strindberg, Ola Hansson och så alla de andra, anarkister, socialdemokrater och Nietzscheaner. Det grälades åtskilligt och dracks ännu mera, men detvar stämning, när Strindberg spelade gitarr eller Przybyszewski dundrade sin Chopin. Nu är kotteriet sprängt, och hegemonien har gitt över till Fankow.

I Pankow, en förstad belägen några kilometer norr om Berlin, bor Tysklands främste lyriker, Richard Dehmel. Vi träda in i hans hem och mottagas med en gästfrihet, som är mera slavisk än tysk; Dehmel är också ingen äkta german utan av vendisk här« komst. Med sitt bleka ansikte, infattat i en ram av svart tovigt hår och svart helskägg, minnar han om Sanct Antonius, som tappert kämpat med alla fre« stelser mellan himmel och jord och dukat under for dem alla; och då han avleder en gryende dispyt mellan två gäster med -orden »Aber Kinder, wir Modeme konnen uns ja iiber Nichts streiten», så ligger det i hans stämma mera tragisk resignation än i ljugo band av Schopenhauer och Hartmann. Man äter och dricker efter behag, men när stunden är kommen, skruvas lamporna ned, och skalden sveper in sig i en vid, svart mantel, besatt med skimrande hieroglyfer, och deklamerar ur sin dödsdömda dikt« samling »Die Verwandlungen der Venus». Man ser gudinnan draga förbi i alla hennes former, från Venus Anadyomene, den vaknande driften, som under en brännhet sommardag svävar förbi den i rågåkern vilande gossen, ända till Venus domestica, som av« tvingar den vigde älskaren en förtvivlans suck: »Wehe, der Mensch ist ein Säugethier», för att svinna hän som Venus bestia och Venus Mars...

Annu en timme har gått, och jag befinner migåter vid Stettiner Bahnhof för att anträda vägen hem över Louisenplats. Där bor en svensk skald, diktaren av »På fjärran stig». Har man lyckats ställa sig väl med Alfred Jensen och har man tur, kan det hända att man en vacker afton får höra någon av hans nyaste saker; och då man sent omsider lämnar hans lugna, vänliga våning, sker det med mångahanda känslor, och det stiger upp en misstanke att man ändå i själva verket är ett gott stycke chauvinist, eftersom man kan finna svenska språket vackrare än alla andra.

* *

*

Bland svenska skriftställare av rang syns i detta ögonblick Ola Hansson vara den, som i Tyskland — liksom även hemma — är mest utsatt för missför«» stånd. De stilla i landet, som ej läst en rad av hans verk, se i honom osedlighetsdocenten och foster* landsförrädaren par préférence; för de radikala an« dama, som stundom bläddrat i hans böcker, är han den reaktionära mystikern, som ringaktar Biichner och demokratien, och i det liberala lägret betraktar man honom ofta nog som den sensitive erotikern, vilken lever och diktar i sitt Venusberg, fjärran från kulturella spörsmål, eller man nöjer sig med att leende citera någon lösryckt strof ur de bizarra och dock så stämningsfulla sångerna i Notturno.

Men allt detta är missförstånd, avsiktligt eller oav« siktligt; det finnes bland nu levande svenska skrift« ställare ingen, som gjort svenska namnet så känt ochärat i Tyskland, som just Ola Hansson; han har brutit vägen for Strindberg, han har för Tyskland presenterat sådana skriftställare som Heidenstam, Tavaststjema, Fröding, Viktor Rydberg, och han har genom sin egen produktion vunnit beundrare på kontinenten, som ställa honom i jämnbredd med Strindberg, ja, t. o. m. anse att hans psykologi stun* dom når ett gott stycke djupare än den berömde kvinnohatarens. Och man behöver ej ha läst mycket av hans produktion — särskilt från senare åren — för att marka, att de kulturella spörsmål, vilka som intimast beröra personligheten, hos Hansson få så att säga en belysning inifrån, en belysning som i all sin mystiska fosforescens visar den spejande mera än de smutsgula strålarna från lyktorna vid all far väg. Man har velat identifiera hans mysticism med ob» skurantism, men man har glömt, att den punkt, vari modärn naturvetenskap och modärn filosofi mötas, just är insikten om att världens grund är ett stort mysterium, dit aningens bevingade väsen stundom kunna nå, men som tankarna, dessa själens ämbets* män, aldrig få beträda.

En avgjord succés har emellertid Ola Hansson gjort med sin sista bok, Tolke og Seere, en samling av ett halvt dussin essayer: Poe, Garschin, Stirner, Bourget, Rembrandt als Erzieher, Böcklin. Som man ser, allt igenom representativa andar, men var och en sin säregna typ, tillsammans givande ett slags total» bild av århundradets psykologi: Poe, den fjärr* skådande mystikern och den sjuka pessimisten, konst*nären och adelsmänniskan, i vars själ vanvettet suger sig starkt vid geniets bröst; Garschin, den obegrän* sade altruisten, som dör av för stort hjärta, och Stimer, den skranklösa egoismens förkunnare, Nietz* scheanismens Johannes döparen; Bourget, den världs» vane skeptikern, som hamnar i gråtmild, ryggmärgslös religiositet, och Rembrandtbokens författare, som från kosmopolitisk, vetenskaplig kultur vill vända åter till personlighetens urkälla: instinkten, rasinstinkten, jord» andan. Och till sist Böcklin, livsrons, middagsrons, midsommarrons store mästare, målarfilosofen, för vil* ken benrangelsmannens fiolspel endast är en våg i det tonhav, som strömmar från allguden Pans flöjt.

Ola Hansson är ingen fiende till det abstrakta tänkandet som sådant, han hör icke till dem, som förhärliga ryggmärgen på bekostnad av »das armselige Gehirn». Men han har som psykolog den fasta över* tygelsen, att det ges vissa ängder i själen, dit tanken aldrig kan nå på reflexionens väg, och han menar» att hur mycket än tankarna blandas och grupperas genom reflexionens hjälp, blir det dock aldrig annat än en mekanisk blandning, vars element ha samma egenskaper som förut; det är först när tankarna gå sina egna lönliga vägar i det omedvetnas urskogar, som det händer, att de para sig till den kemiska förening, som är ett positivt nytt. I sådana ögonblick blänker det till i själen som droges ett förhänge undan, och vad som här blott fyller en bråkdel av en sekund, vad som är så flyktigt, att det är borta, innan tanken kan gripa det, eller så spindelvävsfint, att det rivessönder av dess grova fingrar, det är detta som den seende mystikern tvingar att dröja och fäster till analys. Med dessa ord har Hansson utan att åsyfta det karaktäriserat sitt eget författarskap, då det står som högst. Då man läser Tolke og Seere, är det stun« dom som såge man personlighetens slöjor lyftas undan en för en, tills man slutligen står öga mot öga med individualitetens innersta helgedom; det är, som såge man en blomma växa upp under fakirens trollstav, såge fröet spränga sina skal, blad vecklas fram ur blad, tills slutligen blomman med den embryonala substansen, det befruktande och det eviga, uppenbarar sig för det seende ögat. Som intuitiv kritiker når Hansson djupare än någon annan skandinavisk skrift« ställare. Georg Brändes står främst som reflexions«

kritiker; men medan Brändes oroligt springer av och an kring den personlighet, han vill skildra, görande jämförelser, sidohugg och vittigheter, ser Ola Hans« son sitt objekt rakt i ögonen och hypnotiserar en för längesedan död skriftställare att yppa sina innersta hemligheter.

Av de sex essayerna har ett par (Poe och Rem« brandt als Erzieher) varit synliga i en svensk tidskrift (Ur dagens krönika). Essayen över Poe föreligger i oförändrad form, den andra, som undergått en väsentlig omarbetning, har ett särskilt intresse såsom innehållande ett bestämt program — pangermanismen. Den tonar som ekot från en stridslur i fjärran framtid, då ej längre furstarna utan kulturerna pröva sina krafter; och för den germanska kulturen innebär denen signal att samla sig och vända åter till sig själv, till idealet av en instinktkultur i stället for en ab* strakt förståndskultur, en maning till jordanden, ras* instinkten att åter träda fram och bli bärare av den högsta kulturen. Och det är från denna ståndpunkt som Ola Hansson hävdar, att den galliska förstånds* kulturen för oss germaner aldrig kan få annat än andrarangsvärde, liksom den andliga rörelse, som under de sista årtiondena genom Georg Brandes’ per* sonlighet behärskat nordens litteratur och slagit ut i abstrakt tendens* och problem*diktning, varit något för oss i grund och botten främmande.

Detta klingar kanske underligt för ett svenskt öra, som aldrig sårats av de dissonanser, rasskillnaden framkallar på kontinenten, men det blir begripligt för den, som upplevat »den psykiska köldförnimmelse» beröringen med en främmande ras — trots alla in* tellektuella sympatier — ofta framkallar, och som över huvud taget fått ögonen upp för rasskillnadens ge* nomgripande betydelse. Man behöver på denna punkt ej ha samma åsikter som Ola Hansson för att fangslas av hans framställning; och den som från dessa ras*psykologiska studier, som där och var löpa ut i det rent praktiska, vill vända åter till lyriken och för ett ögonblick njuta livets stora middagsro, han bör följa med Hansson på hans vandringar i Böcklins rike. Till sist skall man finna sig stående öga mot öga med mästaren själv, där han står med lyftad pensel, som skulle han just till att måla, men plötsligt hållit inne av någon anledning. Anledningenser man också i skepnad av benrangelsmannen, som sitter bakom honom och spelar fiol tätt intill hans öra. Mästaren låter ej allt för mycket förbluffa sig, han hör noga efter, men spelet lyckas ej ha någon förmåga att imponera honom. Han ser till och med en smula godmodigt och överlägset ironisk utt som

ville han säga: »Det går inte, min gosse.-----------------

Spela du dina stycken, de äro alls icke så förfärliga, som man av ditt skygga grin skulle antaga; ty — ser du, sedan jag hört fader Pan spela på sin rörflöjt, så vet jag. att hela ditt instrument blott är en av dess toner. Ditt spel ljuder som spring och skrik och idel oro; också denna klang hade Pans flöjt, men där drunknade den i ett tonhav, som var så mäktigt, att dess samlade brus blott förnams som ro.»STRINDBERG SOM NATURFORSKARE

(1895)

Strindberg vill bli naturforskare på allvar, vill överge diktningen och helt och odelat ägna sig åt vetenskapen — så har le Temps nyligen kunnat upp« lysa en häpnande samtid.

Och dock — för dem, som under de senare åren stått i personlig beröring med Strindberg, kommer detta hans beslut knappast som en överraskning. Allt ifrån begynnelsen ha Strindbergs tankeflöden brusat fram i tvenne skilda strömfåror: på den ena sidan hans diktning, som bröt fram lik en skummande vårbäck i Mäster Olof, som svällde ut till de mak* tigt brusande vårflödena i Giftas, som blev till en klarblå, speglande alpsjö i Utopier, som med titanisk våldsamhet störtade sig utför branterna i Fadern och till sist nådde den stora freden och de stora djupen i Havsbandet

Sedan den dagen är det som hade Strindbergsdiktarflöden sinat ut. Men strömmen i den andra fåran, som hela tiden runnit sin väg, stundom under« jordisk och obemärkt, har numera svällt ut och mottagit de sista flodena från systerfåran. Och när våren kom, bröt även denna ström fram — en grum« lig, plaskande regnbäck, som döptes och fick namnet Antibarbarus.

För den del av Strindbergs beundrare och vänner, vilka ej själva äga kemisk eller botanisk fackbild« ning, utgör naturligtvis hela hans naturvetenskapliga skriftställarskap ett stort och hemlighetsfullt myste« rium. Det är sant,

bland fackmännen i Skandinavien har Antibarbarus i det hela rönt ett ofördelaktigt «mottagande; men fackmännen äro ju ofta ensidiga

— man vet ju hur du Bois«Reymond försyndat sig mot Goethe ... Och den berömde professor Häckel i Jena har tröstat Strindberg med att alla stora upp« täckter misskännas av samtiden I Och den ansedda tidskriften Revue des Revues berättade ju nyligen, att Strindberg med Antibarbarus åstadkommit en revolution i kemien, som endast kunde jämföras med det genombrott i litteraturen, han för tio år sedan åstadkom med Röda rummet! Och Handelstidningens Pariskorrespondent förtäljer, att vår store landsman blivit invald i Société astronomique i Paris och varit inbjuden på supé hos Camille Flammarion . . .

Vem kan under sådana omständigheter förtänka den i kemien oinvigde, om han verkligen kommer till den tron, att den Strindbergska »revisionen» av natur« vetenskapen är att taga på fullt allvar!

Bmgt Lidforss: Litteraturkritik. 2Sanningen är emellertid, att Strindbergs natur# vetenskapliga idéer erbjuda ett större intresse för psykologen än för naturforskaren. Men för psykologen» som äger kemisk och botanisk allmänbildning, avger Antibarbarus att lika intressant material som hans övriga arbeten.

Ty den Strindberg, som man möter i Antibarbarus, är i grunden den samma som uppträder i Tschandala och i Havsbandet, men mediet, vari han rör sig, är ett annat, och strålarna från hans väsen brytas därför under andra vinklar än i diktningen, och mycket» som där var omärkligt och svagt, blir här starkt och skärande. Denna sällsamma komplex av genia« litet och barbari, som är så betecknande för Sttind# bergs väsen, finnes även här; men medan i Strind« bergs diktning genialiteten är det förhärskande och barbariet endast stänkvis glimtar fram, är förhållan« det omvänt i hans vetenskapliga produktion. Här skådar man i all dess nakenhet denna intellektuella brutalitet, denna ur själva physis framsprungna sten« huggarmaterialism, som vill förvandla natrium till kalium och cokes till järn — genom hamring med slägga] Det ligger över denna idévärld en brutal storslagenhet, som kommer en att tänka på juraperio* dens utdöda jättedjur; det är, som såge man fossila jättetankar brottas och riva upp jorden ...

Härmed är ej sagt, att icke Strindbergs veten» skapliga arbeten skulle innehålla synpunkter och upp# slag som kunna vara värda att beaktas. Han säger sig t. ex. ha gjort den iakttagelsen, att om man påväxter, tillhörande klassen Monoecia, skar bort an* lagen till honblomman, så vissna hanblommorna bort utan att utveckla sig. Skulle denna observation vara riktig*, har Strindberg därmed givit ett intressant uppslag for växtfysiologien, liksom hans iakttagelser angående undersvavelsyrligt natron som fytokemiskt reagens även torde vara vetenskapligt brukbara.

Men i stort sett utgör redan det faktum, att Strind* berg vill reformera icke blott kemien utan även bo» taniken och astronomien, en antydan om att något måtte vara sjukt.

Som astronom hyser Strindberg ett särskilt in« tresse för månen, och då han för några år sedan uppehöll sig i Lund, gällde ett av hans första besök astronomiska observatoriet. Han beskådade månen natt och dag och fann allt bekräftat: månen var en kvartsskiva, som slungats ut ur jorden, månlandskapet med de slocknade kratrarna var en myt, och gubben i månen var — Amerika, som speglade sig i kvarts« skivan.

Birger Mörner, som var den tredje i sällskapet, gjorde den invändningen, att vi snarate borde se Europa speglas i månen ...

— Hm, svarade Strindberg med sitt egendomliga leende, när man ställer upp hypoteser, får man inte vara småaktig.

Vi fortsatte vår nattliga promenad och hamnade till sist på ett av lärdomsstadens naturvetenskapliga

Den har visat sig vara oriktig.

Förf. (1903.)institut, vars amanuens för Strindberg demonstrerade den Abbeska belysningsapparaten.

Röda rummets författare lyssnade med ett allvar, som hörde han en dödsdom förkunnas, men utbad sig därpå att

få låna mikroskopet ett ögonblick och försvann i ett sidorum. Där dröjde han, och då hans sällskap efter en stund träcide in, mötte dem en egendomlig syn: Strindberg låg på knä framfor fönsterkarmen, på vilken han placerat mikroskopet; tuben hade han vridit tillbaka och ställt in på — stjärnorna, som han mikroskoperade med oljimmer* sion. —

Allt sedan Strindberg hösten 1892 lämnade Sverge, ha naturvetenskapliga frågor nästan uteslutande lagt beslag på hans hjärna. Le Temps visste att berätta, att det särskilt var två ting, som för ögonblicket sysselsatte honom: svavlets uppdelning i kol och väte samt påvisandet av nervsystem hos växterna.

Det sistnämnda problemet sysselsatte honom re* dan, då han for några år sedan vistades i Berlin. Han utgick från den ståndpunkten, att då ingen sträng gräns kunde uppdragas mellan djur och växter, följde redan därav, att växterna måste äga ett nerv* system.

Jag erinrade honom om det samband, som äger rum mellan nervsystemets och rörelseförmågans ut* veckling, och antydde att de av Kienitz*Gerloff m. fl. påvisade protoplasmaförbindningama i viss mån kunde anses representera ett sympatiskt nervsystem, eftersom de sannolikt tjänade till att upprätthålla den fysiologiska kontinuiteten i växten.

Men detta tillfredsställde inte Strindberg. Han visade mig en alpviol, som han omväxlande bedövat med eterångor, injicierat med guldchlorid och morfin, förgiftat med cyankalium och arsenik, och tack vare denna behandling trodde han sig vara nervsystemet på spåren. Aven hos andra växter ansåg han sig ha upptäckt innervationsorgan, men en gemensam under« sökning gav vid handen, att det förmenta nervsyste* met utgjordes av de garvsyreförande cellradema i växten. Jag hänvisade honom emellertid till Habet» landts »Das reizleitende Gewebe der Sinnpflanze», och det faktum, att Haberlandt här betecknat de glykosidförande cellerna som de, vilka fortplanta retningsrörelsen, gav ny fart åt hans nervfantasier.

Nästa kväll sutto vi samman i Kunstlerklause'n vid Dorotheenstrasse. Genom Strindbergs hjärna drog en väldig idéorkan, och elektriciteten sprakade i hans yviga lejonman. Svavlet var avslöjat, oåterkalleligen, som en förening av kol, syre och väte; och då det väger 32, måste det bestå av en kol = 12, en syre = 16, och fyra väte = 4. Svavlet är alltså CH401 Stämmer, inte sant?

Jag invände, att svavlet då borde vara identiskt med metylalkoholen, som även tecknas CH40.

Strindberg tog sig för pannan, men blott för ett ögonblick, och så bröt det löst:

— Ja, svavlet bleve,, en alkohol 1 Det låter ju barockt, och dock är det kanske så. Ty tänk efter:svavlet ar ett harts, i ett visst ögonblick en kamfer, och kamfer kan betraktas som en en värdig alkohol 1 Och tänk på kolsvavlan, som förr kallades svavel» alkohol 1 Och på Siliconylalkoholen, som luktar kamfer! Svavel en kondenserad, polymer metylalkoholl Ja, varför icke?

I nästa ögonblick var Strindberg inne på bota« niken och drog i fejd mot läran om insektätande växter. Droseras körtelhåriga blad vore utan tvivel övergångsbildningar till blommor, uppståndna under översvämningar — jämför den närstående Pamassias nektarieblad. Ja, utan tvivel 1 — Så vida de ej sna* rare voro rotbildningar och håren rothår. Växtens rot är en ut# och invänd tarm, rothåren flimmerepitel, och bladen, där trakeerna förgrena sig, äro gälar 1 Ja: botaniken behöver omredigeras. Hejl Han stötte sitt glas mot mitt och fortsatte:

— Ja, och matematiken 1 Vad skall man säga om den? Jag minns då vi i skolan räknade regula-detri — det stämde aldrig med faciten. Nej, aldrig! Och vår lärare, en skarpsynt och genombildad man

— han hade varit fanjunkare vid regementet — han säger: ja, det måste vara något på tokl Det var något på tokl Men då han hörde, hur det knakade i matematikens grundvalar, blev han feg, skrevade åt sidan och skyllde på tryckfel. Tryckfel och förore* ningarl Tror du inte, att det är något ruttet i regula* detrin? En sjuk punkt? Jag fruktar vi få operera matematiken! Ett kejsarsnitt! Ja, låtom oss!Han lutade sig fram över bordet och sankte rösten till en hemlighetsfull viskning:

— Ja — och kvinnan 1 Tänk, när vi börja avslöja henne på allvar! Hur tror du, att det är beställt med hennes

ägg? Har du sett ett kvinnoägg? Nejl Jag? Nejl Men Buffon, som var en djävla man, har funnit befruktade ägg i hanames sädesledarel Har du mod att tänka ut tanken? Det är mannen som läg* ger äggen och kvinnan är fågelboet 1 Hon kan er» sättas, undanskaffas 1 Det gäller blott att hålla en konstant temperatur av 37° och bereda ett lämpligt näringsfludium. Och så är mannen emanciperadl Fullständigt!

Samtalet höll på att förlora sig in på kvinnofrå* gan, varför jag tog upp den tappade tråden med ett referat över Nägelis då nyss utkomna posthuma ar* bete »Die oligodynamischen Einwirkungen». Jag be* rättade huru Nägeli trott sig finna, att sublimatlös* ningar, som förtunnats därhän, att blott en molekyl sublimat komme på varje liter vatten, dock inverkade dödande på alger, och i samband därmed berörde jag Nägelis förklaring: att vattnets egenskaper blivit förändrade genom sublimatet o. s. v. Strindberg lyss* nade med synbart intresse, men då jag kom till den avgörande punkten — att nämligen algernas bort* döende helt enkelt berott på det destillerade vattnets kopparhalt, klippte han av:

— Nej, jag vill inte höra mer! Rubba inte mina cirklar! Den teorien pas$ar för mina ändamål, ochjag vill inte ha den förstörd. Vänta bara, det kom» mer, det kommer 1

Och några månader senare kom det verkligen också: kapitlet om »ancestrala energier» i Antibarbarus är just den tanke, som utlöstes i Strindbergs hjärna genom referatet över det Nägeliska arbetet. —

En dag då Strindberg återvände från sin vanliga morgonpromenad i skogsdungarna kring Friedrichs« hagen, såg han mer än vanligt betydelsefull ut. Han tog fram ett stycke indigo, som han köpt i Fried» richshagens diversehandel, höll upp det mot dagern och yttrade:

— Ser du kopparglasen? Ar det icke sällsamt? Jag har säkra utsikter att med det snaraste kunna avslöja indigon som ett kopparderivat 1

Jag hade vis*å*vis Strindbergs naturvetenskapliga teorier redan länge höjt mig till den Horatianska ståndpunkten nil admirari och tog därför den nya hypotesen med lugn. För att emellertid ge min in» vändning en form, som möjligen skulle kunna in» gripa i Strindbergs tankemekanism, yttrade jag, att kopparglansen ju var omisskännlig, men erinrade om att indigon producerades av en växt, att koppar» föreningar i regeln voro ytterst starka gift för väx* terna och att det då vore märkvärdigt •. •

— Stopp, avbröt Strindberg och drog mig in i sitt rum, där en fruktansvärd svavelstank vittnade om att laborationema fortgingo oförtrutet. Se här, läs! Vad säga böckerna: indigon bildas vid en jäs# ningsprocess! Den är en patologisk produkt! Ettgift naturligtvis, kanske en anorganisk ptomainl Se, allt stämmer — allt!

På laborationsbordet lågo ett par porslinsskärvor med rester av halvförbränt svavel. Strindberg pekade på skärvorna och sade:

— I morgon insändes detta till professorerna i Berlin. De få ej ha en aning om vad det är, de få endast order att pröva på kol. Och då vore det väl själva fan, om inte svavlet snart skulle ha skådat sin ändalykt som element.

1 järnvägskupén på farden till Berlin dök in* digon åter upp. Jag påpekade indigons syntes av amidokanelsyra o. s. v. och sökte på baksidan av min biljett framställa förhållandena grafiskt. Det vi# sade sig emellertid att hela den modäma struktur* kemien var Strindberg en terra incognita — han tyck* tes, över huvud taget, knappast ha en aning om vad man i kemien menar med en rationell formel. Jag valde ättiksyran, ritade upp atomerna och deras vär# den så gott sig göra lät, och använde all min peda* gogiska vältalighet för att klargöra ättiksyrans ratio* nella formel.

Strindberg lyssnade med en misstrogen uppsyn; så skådade han ut genom kupéfönstret med en blick, som såge han ofödda världar öppna sig i fjärran. Men då tåget brusade in på Schlesischer Bahnhof, log han sitt egendomligaste leende och sade:

— Nej gosse, det duger inte. Allt det där du har ritat om atomerna är metafysik och spetsfundig*heter som inte få grumla min hjärna. Jag förstår det inte, och jag vill inte förstå det.

Det var mitt sista samtal med Strindberg om naturvetenskapen.LENNART HENNINGS

DIKTER

(1900. maj)

Det är vår, isarne ha brustit, och för fulla segel styra diktame ut till havs. Fint skurna snipor, luftiga skonare och stolta galeaser glida för förliga vindar bort mot horisonten, ut mot Ryktets och Odödlig« hetens fjärrblå öar. Och ut från stranden sticker även en roddbåt, tung och paddlande och upp till relingen lastad med varjehanda gods: erotik, Upsalafilosofi, linddoft, rimnöd, tvivel, trots, Weltschmerz o. s. v. Det är ett helt litterärt pantlånekontor, som styr ut till havs, och fastän skalden»roddaren, herr Lennart Hennings, omsorgsfullt parfymerat bagaget med äkta Levertinspatchouli, spårar man dock genom hela poesin den pikanta doften av brukade manskläder.

Ty det finns i hela den Henningsska diktsamlingen, som dock lär vara representativ för det unga Upsala,icke en tarike, icke en syn, icke ett intryck, som ej hundratals gånger förut satts på svenskt prent, det finns knappast en bild, som är författarens egen. Det högsta han når, är att som i dikterna Linddoft, Fyrväppling* En vinterdikt, Ålderdom o. s. v. hos läsaren fram* mana bilden av herr Levertins trånsjukt blaserade judefysionomi. Men medan herr Levertin även i sina svagaste dikter bevarar den judiske gentlemannens intelligens, låter herr Hennings sitt hjärteblod, »det strömmande friska», sprudla fram i ett lyriskt sammel» surium sådant som detta:

Känn lindarnes doft. Få din kind och din panna nu månskenet fäster sitt irostiga smink, men skuggorna mörkt över ögonen stanna.

Av ditt minspel jag fångar en glimt, en blink.

Känn lindarnes doftl På knä vid din toft

i varsel och ängslan jag drömmer dig död.

Men med kinden i brand från skuggornas land

jag förnimmer din kärlek i linddoftens glöd.

Och dock är det endast undantagsvis som skal» den höjer sig till en lyrisk ballongfärd sådan som denna* I regeln är hans lyrik skäligen jordbunden,. och betecknande är i detta avseende följande vers» vars tankedjup läsaren själv må pejla:

Att minnas är att glömma det ljuva som nuet ger.

Att minnas är att drömma om det som ej finnes mer.Att minnas är förrädiskt mot allt vad livet är, och det är lika hädiskt mot vad det innebär,

A propos hädelse, så finns det även sådant i herr Hennings* diktbok. Han hädar visserligen varken Gud eller konungen, men något ännu värre, sina tanter, ja han trotsar vid Gud även sina onklar. Horom, hur han själv berättar förloppet:

Det var hos bekanta, onklar och tanter, luften var tung och kvävande kvav.

Till skräck för de hyggliga anförvanter jag skrek med all kraft som Gud mig gav:

Slå fönsterna upp på alla kanter

och bort med kvalmet — jag storknar därav.

Låt vinden få spela i skot och vanter för unga kuttrar på vidan hav och stäng mig ej in i er unkna grav där torkar och skrumpnar all saft och sav.

Långt hällre jag griper min vandringsstav och far till niggrer och elefanter.

Jag gick:

Di sa: ack, utför fördärvets branter!

Gud vet om inte tanterna den gången hade rätt, i vaije fall kan man knappast förtänka dem, om de tvekat en smula att låta vinden få spela bland skot och vanter i deras salong. Men sen den dagen sa* herr Hennings farväl åt tanterna

och gick för mig själv och har gått tills i dag och är ganska nöjd med mitt eget jag.Två kronor har denna lyrik kostat oss. Vi aro icke giriga, och vår privatförmögenhet är obegränsad, men ändå, det är med ett visst vemod vi tänka på denna tvåkrona, som skulle råka ut på litterära av« vägar i stället för att i vårens tid få uppfylla sm naturliga bestämmelse.VERNER VON HEIDENSTAM

SANCT GORAN OCH DRAKEN

(1900, aug.)

I den för tio år sedan utkomna broschyren Re* nässans parodierar Heidenstam den naturalistiska sko* lans krav på verklighetstro på följande sätt. En

ung lovande författare, herr Fotografman, utger en

novell, som behandlar en gardeslöjtnants liv. Detta varken entusiasmerar eller förkrossar oss, säger hr Heidenstam, men nu har ödet så fogat, att våra tre bröder och sex kusiner äro gardeslöjtnanter allihop. Till dem låna vi hr Fotografmans bok. Nu skall

man höra på. Nu kommer kritiken. Det står t. ex.

på andra sidan, att gardeslöjtnanten frågade: »Vad sju tunnor tusan djävlar har den brunröda hästen på bakleden?» Så yttrar sig inte en gardeslöjtnant, för* klara kusinerna enstämmigt. Hur kan en författare blamera sig till den grad? Så här säger en gardes#löjtnant: »Vad djäveln har fuxen på hasen?» — Då vi nu, fortsätter hr von H., återfå hr Fotografmans sönderlästa bok, göra vi ovillkorligen följande reflexion: dessa anmärkningar behöva ej förringa bokens konst* värde, alltså beror konstvärdet av något annat än blott fotografisk trohet.

Helt visst beror konstvärdet på något annat än blott fotografisk trohet. Men låt oss för en gång vara fördomsfria och se till, om inte löjtnanterna ändå kunde ha rätt i sina estetiska funderingar. Att göra en bok om en gardeslöjtnant kan ju synas vansk* ligt nog, men en av Strindbergs mästerligaste noveller handlar ju om en lantpräst — varför skulle man då inte också skriva om en gardeslöjtnant. Jo visstl Men om man gör detta, då bör man också känna till, vad man skildrar, och känner man sin gardeslöjtnant så illa, att man låter honom svärja som en smålands* gymnasist, så kan publiken, både den militära och civila, med fog draga per analogiam den slutsatsen, att författaren över huvud icke behärskar sitt ämne, och att hans figurer icke äro levande väsen utan upp* konstruerade marionetter.

På denna punkt synes hr Heidenstam emellertid än i dag hysa samma liberala åsikter som för tio år sedan. Hans människor äro icke normala väsen av kött och blod, utan verka som somnambula medier, vilka alla suggererats att tänka och tala Heidenstamskt. I och för sig blir detta mindre stötande, när för* fattaren som tolk för sina tankar väljer en stark och prövad konstnärsnatur såsom Mäster Andreas i be*rättelsen »Sanct Göran och Draken». Betänklig blir däremot saken, när den fyrtioårige skönhetsdyrkaren Heidenstam lägger sin säkerligen dyrköpta livserfaren« het i munnen pä två oskyldiga upsalastudenter från 1830«talet, och rent av barock blir situationen, när man möter nyss utsluppna pensionsflickor, som på Heidenstams klangfulla och manliga språk forfakta Heidenstamska tänkesätt.

Denna licentia plusquam*poetica vanställer i be« tänklig grad stora partier av Heidenstams senaste arbete. Detta är skada och måste beklagas, icke minst av dem, som i likhet med anmälaren till en viss grad sympatisera med den tendens, boken vill lancera. Till en del kan denna tendens formuleras som en protest mot den erotiska anarkism, enligt vilken vaije vak« nande kärleksdrift är helig och bör få löpa linan ut utan avseende på om etiska och sociala makter där« vid kränkas. Däijämte förfäktar Heidenstam även den gamla meningen att ingen kan tjäna två herrar, så att den som böjer knä för Eros därigenom gör sig omöjlig för högre värv.

Detta senare är temat i det dramatiska utkast, som bär titeln Spåmannen, och som spelar i en arka« disk ängd.

Apollon, solljusets, skönhetens och hän« förelsens gud, uppträder här som en fanatisk Jehovah, vars främsta bud är »Du skall inga andra Gudar hava för mig», och som utan förbarmande nedskjuter den stackars spåmannen Eurytos, därför att denne svikit sin spåmansmission och böjt knä för Eros. Frånsett att Apollon själv enligt myten ingick åt*

Bengt Lidforss: Litteraturkritik. 3skilliga förbindelser med jordiska kvinnor, synes oss hela styckets tendens lida av en viss Ibsensk över« spändhet. Goethe, Heine, Byron och många andra ha ju haft åtskilligt med Eros att skaffa, men torde väl ändå ha funnit nåd för Apollons ögon.

Utom Spåmannen innehåller boken ännu ett dra# matiskt utkast, t Guds födelse», om vilket vi dock ej vilja yttra oss, då denna bagatell på ett dussin sidor väl får räknas till den sortens tillfälliga kollapser, som utan vidare kunna förlåtas en poet av Verner von Heidenstams rang.

Bokens i egentlig mening representativa stycken äro emellertid Bröderna och Sanct Göran och draken. I den sistnämnda berättelsen försättas vi tillbaka till Sten Stures tid, och göra bekantskap med belätes* snidaren mäster Andreas, en väldig och befallande man med fast handslag, men underliga och beslöjade ögon. Han har inkallats till landet av Sten Sture för att fullborda ett präktigt bildverk, föreställande Sanct Göran som räddar prinsessan från Draken, och han får husrum hos en ung flöjtblåsare hos Sturen, Bengt Hake, som året förut äktat en sextonårig brud vid namn Metta. Mellan Mäster Andreas och den unge Hake uppstår ett mycket idealt vänskapsförhållande och mäster Andreas, som är en mäkta filosofisk man, docerar inför sin nygifte unge vän om kärleken på följande materialistiska vis: »Du tror på kärleken, min vän. Kärleken är kött. Gå in till slaktaren och du får se den ligga styckad och flådd». Av dessa och andra filosofiska utläggningar om kärleken bliremellertid den unge spelmannen mäkta imponerad, och såsom en gärd av beundran och vänskap erbju* der han mästaren sin egen hustru Metta som modell för jungfrun. Och den store mästaren, som lämnat hustru och barn for att endast leva för sin konst och sin moral, tappar först halva huvudet infor den sjuttonåriga flickslynan, for vars lockelser han ger vika; och sedan andra halvan inför den lille spel* mannen, vars dolkstötar han mottar som ett rättvist straft. Han var allt en stackare ända ner i halvsulorna, den gode mäster Andreas!

Den andra berättelsen är en fullkomlig parallell till den förra, ty även här uppträder en trio av två män och en kvinna, men denna trio är dygdig, och det hela ändar alltså med en tredubbel triumf. Det manliga elementet representeras av tvänne hyggliga upsalastudenter, som till på köpet äro bröder, och som båda förälska sig i samma Maria. Den äldre brodern, Fabian, är en hederlig medelmåtta, som måste begagna lexikon, den yngre, Erik, däremot ett stycke underbarn, som medels intuition kan över* sätta sina latinska författare, men när det gäller kär* lekens teori äro båda lika stora överdängare. Hör blott, hur den halvförläste Fabian, som aldrig tagit en flicka om livet, yttrar sig om äktenskapet:

»En man eller en kvinna, vilken två gånger varit gift, är något halvt, ett trasigt strängaspel, en vilse* kommen varelse, som jag ömkar, ty den varelsens olycka vet intet slut och ingen lisa utan räcker till dödsögonblicket».Och den yngre studenten, som icke ar stort er» farnare än sin bror, yttrar sig på följande sätt:

»Att följa sin känsla, det är att följa sitt tycke, sitt infall. Det är inte märkvärdigare än att slå upp kragen när man fryser eller välja det vackra äpplet framför det skrumpna. En dag märker man, att grannen har en präktig portmonnä i fickan, men själv har man ingen. Då lägger man sin arm över grannens axlar och ser honom vänfast djupt in i ögonen, och under tiden smyger man handen i hans ficka. Sedan springer man sin väg med portmonnän och ropar: nu är den stora, heliga kärleken upprunnen!»

Det är, som man ser, livserfama unga män, dessa l$30*talets upsala-studenter!

Emellertid, de äro nu båda förälskade i samma Maria, men Fabian, som först råkat henne, har fått hennes ja»ord, innan hon lär känna den yngre bro» dem Erik. Och medan Fabian drar ut för att skafta sig och sin tillkommande brud ett levebröd, inackor* deras Maria hos sina blivande svärföräldrar i Sigtuna. Här utspinner sig nu ett egendomligt samliv mellan de unga tu, varunder Erik gång på gång gör försök till intima närmanden, vilka dock alltid stranda på Marias ståndaktiga trohet mot den frånvarande Fabian. Detta har emellertid på herr Erik den

verkan, att hans erotik blir allt mera översinnlig, Maria blir för honom något okroppsligt, och i ensamheten diktar han syner, som han slutligen minnes som verkliga händelser.

Slutligen anländer ett brev från Fabian med under»rättelse att han fått sin syssla och att »mamsell Maria nu själv kan välja». Maria blir utom sig av glädje, men Erik tar ett hastigt avsked, och »fast han alltid varit vild i att kota, hade aldrig någon sett honom åka som den gången».

Med samma förtvivlade fart som den gången i skjutskärran åker Erik sedan fram från ämbete till ämbete, blir en högt betrodd man, vars chiffonier* låda är full med sljämor och band, och som på sin bokhylla företrädesvis har sydfranska och italienska böcker. På lediga stunder spelar han gitarr, och i vänners lag släcker han ljusen i det yttre rummet och sjunger proven^alska visor i mörkret. På gamla dar blir han ganska originell: mitt framför honom vid middagsbordet står beständigt en tom stol och ett orört kuvert, och för den osynliga gästens räkning ligger till och med servietten i en ring av silver, som dock är slät och saknar namn. För denna frånvarande gäst, vilken han i vänners lag presenterar som sin osynliga hustru, håller han vid middagsbordet långa och känslofulla tal, och, tillfogar författaren, »det var sed, när han talade på det sättet, att han själv och alla gästerna reste sig och bugade för den tomma stolen».

Detta är törhända i mångens ögon vackert, men manligt är det knappast. Ar det verkligen sant, som herr Erik bedyrar i sina skåltal för den osynliga hustrun, att han aldrig velat grumla hennes livs lycka med vetskapen att han älskade henne, så har han ju handlat som en karl, men att själv fira detta utslagav enkel hederlighet med ett altare vid middagsbordet och skåltal i vänners lag — det är icke blott oman* ligt, det är narraktigt.

Boken är tillägnad herr Oscar Levertin. Denna tillägnan får utan tvivel sin rätta belysning, om man erinrar sig att även herr Levertin är en ivrig knä* böjare for den kärlek, vilken endast existerar som dröm. I sina »Nya dikter» besjunger han denna sin drömda kärleksidyll, och han nöjer sig icke som hr Heidenstams hjälte med en tom plats vid middags* bordet, han drömmer även om deras sängkammare, som »är ett riktigt litet brudgemak med överfyllda blomsterkorgar på väggame och två ljusblå slingor, som man ser vart man blickar. Vid taket, över de vita herrgårdsmöblerna, ända till spegelramen, över* allt slingra sig de två ljusblå linjerna, förfölja var* andra, mötas och famnas».

Vilken skär symbolik 1

Och i vilken praktfull bengalisk belysning te sig icke dessa skära drömmerier, då herr Levertin slut* ligen utbrister:

»Och dock, du verklighetens egen nyckfulla och nödbjudna lycka, gå icke min dörr förbi. Det är blott därför att du icke kommer och jag är ensam, som jag leker med bilder och syner och med dem söker besticka min längtan».

Ja, högt ärade herr Erik Heidenstamsson, är det inte så? —

Den fria kärleken, sådan den där och var flo* rerar med vänsvek, hundflirt ’ och preventiv är envidrig ting. Och dock, är den i grunden stort vidrigare än denna platoniska räv* och rönnbärs» erotik, som redan länge haft sin diktare i herr Lever» tin, men vars fana nu även höjts av en Verner von Heidenstam?JUDAR OCH GERMANER

(1902, april)

En nordbo, som första gången gör bekantskap med den politiska antisemitismen, sådan den yttrar sig i Tyskland och Österrike, känner sig gärna böjd att ge Lombroso rätt, då denne betecknar antisemit» ismen som en av mänsklighetens vidrigaste avsönd* ringsprodukter. Allt vad Tyskland äger av småsinthet, chauvinism, brutalitet och oridderlighet tyckes samlat i detta monstrum, som vill förgöra ett folk, vilket vi allt sedan vår första ungdom lärt oss akta och älska. Vilken tack äro vi icke skyldiga de judiska genierna! Var det icke Heine, som med Sångernas bok gav oss en hälsobringande trolldryck, när en gång för länge sedan den första kärlekens kval höll på att slå oss till jorden. Var inte Georg Brändes en gång vår trognaste bundsförvant i den inre frigörelsekamp, vi alla kämpat mot fördomar och övertro, var det inte han, som lärde oss förstå att skönhetens genius ävenär frihetens. Och var det inte sedan Marx, som lät nya världar med en ny kultur hägra for oss vid horisonten, och

var det ej Lombroso, som med sin forsknings blindlykta kastade en ljusstrimma över de dunklaste krafterna i vår själ, vansinnet, genialiteten och kärleken till brottet... Judar utefter hela linjen» varannan milstolpe på vår själs utvecklingsväg ett judiskt genil

Betrakta sedan de skaror, som i Tyskland samlats under antisemitismens banérl Avundsjuka filistrar, bankrutterade aftärsmän och bierdästa studenter, som alla ha märkt att något i samhället är på tok, men som äro för högmodiga och för fega att göra gemen* sam sak med de missnöjda proletärerna. Och hör sedan talen på en antisemitisk folkförsamling 1 Ett patriotiskt oljud, som spräcker örhinnorna, och genom vilket man blott får en förnimmelse av allmän oreda, fullkomlig brist på målmedvetenhet, en gapande tom* het på idéer, ja till och med brist på vanlig vältalig* het. Man förstår att den österrikiska riksdagsmannen hade rätt, då han yttrade: Der Antisemitismus ist der Socialismus des dummen Kerls, antisemitismen är dumbommames socialism.

Den dag som i dag är stå emellertid väldiga folk* skaror i Tyskland och Österrike under antisemitis* mens fanor, och det är tydligt, att en rörelse av sådan omfattning ej kunnat komma till stånd utan kraftigt verkande orsaker. Judarne bilda i Tyskland faktiskt en stat i staten, och denna stat behärskar de båda faktorer, som spela den största rollen i det modämasamhällslivet: pänningen och pressen. På dessa om* råden är deras makt nästan oinskränkt. De behärska pressen och penningmarknaden i Berlin, Wien och Paris; de stora internationella telegrambyråerna (Reuter, Wolff m. fl.) ligga i deras händer; flertalet av konsul* befattningarna är besatt med judar; nästan hela teater* väsendet regeras av judiska kapitalister, judiska im* pressarier, judiska kritici. Judames ekonomiska position sätter dem även i stånd att representera. Vid de fashionabla badorterna äro de bästa hotellen besatta av judiska familjer, och i Berlin, där deras antal för närvarande uppgår till över 100,000, äga de och bebo de flesta palatsbyggnaderna kring Thiergarten, ja vid en av de ståtligaste gatorna, Bellevuegatan, ägas samt* liga byggnader — utom tre — av judiska kapitalister.

Den judiska hegemonien är emellertid alldeles icke inskränkt till städerna, tvärtom, i sina brutalaste former uppträder den på landsbygden. Det är ett faktum, att i stora delar av Elsass, Hessen, Bayern och Wiirtem* berg flertalet av bönderna i grund och botten ingen* ting annat äro än drängar åt judiska procentare. Då man vet t. ex., att i Galizien 87,s °/° av straffade pro* centare äro judar, så förstår man, hur det kunnat gå därhän, att i många trakter orden jude och ockrare blivit synonymer.

Trots allt skulle den tyska antisemitismens vågor icke gå så högt, därest den judiska plutokratien iakt* toge ett mindre utmanande, mindre parvenymässigt uppträdande. Detta är emellertid långt ifrån fallet, och otaliga äro de anekdoter, som mer eller mindredrastiskt illustrera de judiska uppkomlingarnes skryt« samma prålsjuka. Och då härtill komma, att judarna hårdnackat vägra att uppgå i den ariska urbefolkningen, såsom redan delvis skett i Frankrike och England, då en av deras främste forkämpar, historikern Graetz, uttryckligen sätter som onskningsmål •erkännandet av judendomen som en nation i och vid sidan av den tyska*, så är ju en reaktion häremot från urinvånames sida lätt förklarlig. Det är snarare underligt, att den organiserade antisemitismen ej är av äldre datum i Tyskland — här började agitationen först för ett tjugotal år sedan.

Men å andra sidan är det tydligt och klart att den politiska antisemitismens program: utvisning av judarne och indragning av deras egendom icke blott innebär en blodig orättvisa utan även är upprörande dumt, då ju den germanska kapitalismen alltjämt finge sitta i orubbat bo. När det gäller att avskaffa eko« nomiska missförhållanden, de må nu vara vållade av judar eller germaner, då duga endast omgestaltningar i den riktning, som anges av den modäma socialdemokratin.

Djupt under den politiska antisemitismens svallvågor rör sig som en dold och mäktig undervattens« ström en folkstämning, som även den kan kallas antisemitism, efter som den innebär ett avståndstagande från judendomen, men som är vitt skild från denpolitiska antisemitismen. Denna stämning träffar man, i olika nyanser, på alla kulturstadier, hos alla sam# hällsklasser och hos alla partier i Tyskland, hos den preussiske generalen likaväl som hos den polske anar# kisten; och det är eget att se, huru denna antisemit« ism även delas av sådana judiska personligheter, som varit nog expansiva att spränga nationalitetens skrankor. »Ich kann zwei Klassen von Menschen nicht leiden, die Juden und die Litteraten, und leider gehöre ich zu beiden» förklarade en gång

Lassalle, och Marx yttrar på sitt kraftiga språk: »Welches ist der weit# liehe Grund des Judenthums? Das praktische Bedürf# nis, der Eigennutz. Welches ist die weltliche Kultur der Juden? Der Schacher. Welches ist sein weltlicher Gott? Das Geld.»

I Sverge, där judarne ännu bilda en liten och i och med detsamma, älskvärd minoritet, har man ofta svårt att förstå den antipati, som även frisinnade och högt bildade tyskar hysa mot judarne. Skulle emeller* tid judarne i Sverge en gång uppnå denna maktställ# ning, som de för närvarande äga i Tyskland och Österrike, så skulle vi svenskar, trots all ridderlighet, helt visst prestera en socialpolitisk antisemitism lika kortsynt och brutal som den tyska. Tills vidare tycks ej en sådan fara föreligga; blott på ett område, det litterära, har i Skandinavien det judiska inflytandet nått för vida dimensioner.

Då jag i detta samband nämner namnet Georg Brandes, är jag väl medveten om den serie av miss# förstånd jag utsätter mig för. Men för att klart be#lysa vad jag menar är det i detta samband nödvän« digt att med några ord beröra Brandes’ verksamhet och uppträdande.

Den Georg Brandes, som numera träder oss till« mötes, är i åtskilligt ganska olik den man, för vilken vårt hjärta slog så varmt på åttiotalet, i Hovedström• ningemes dagar. Den radikale aristokraten har för« vandlats till en förbittrad antidemokrat, som föraktar allmän rösträtt och finner socialismen försumpad och platt. Av den forne européen har blivit en fanatisk chauvinist, som lidelsefullt kämpar för sådana ana« kronismer som vestindiska småöar och danska räkne» ord. Författaren till »Berlin som tysk Rikshovedstad», som en gång var den främste i sitt land, när det gällde att bekämpa tyskfientliga fördomar, är numera den förste att desavouera sin verksamhet på detta område. Med ett ord: trots den radikala grundåskåd« ningen har politikern Brandes småningom avancerat bakåt till en ståndpunkt, som i mycket föga skiljer sig från högermannens.

I den Brandes’ska nypatriotismen dallrar det stän« digt en vemodston: le Danemarc s’efface, Danmark plånas ut. Hela Skandinavien plånas ut, klagade Bran« des nyligen inför en reporter, här i Paris känner man av nordiska skriftställare endast Ibsen, Björnson och Brandes. Detta är ju sorgligt! Men bakom vemods« tonen le Danemarc s'efface dallrar och skälver ännu intensivare en annan vemodslåt, som under årens lopp slutligen svällt ut till en hel sorgmarsch, den trista sorgmarsch, vid vars toner Skikkelser og Tanker nu«mera defilera förbi, och vars ständigt återkommande refräng är: Georg Brändes s’efface, Georg Brändes är ej tillräckligt uppskattad.

När man under ett decennium hört denna klagan över brist på erkännande höjas av en författare, som större delen av det bildade Europa öppet hyllar som samtidens kritiker, så uppgår slutligen den dag, då man frågar sig: med vilka förhoppningar har då denne man gått till striden? Man bör aldrig ha sina bästa byxor på, när man är ute och slåss för sanning och frihet, säger d:r Stockman; det ser ut, som hade Georg Brändes hoppats, att hans enkla vardagsdräkt under stridens vimmel småningom skulle förvandlas till en ordensprydd frackkostym. Danmark utplånas, fastän jag är dess främste man — vilken vanvettig tingens ordning, vilken kosmisk korruption 1

Denna självkänslans våldsamma revolt mot ytter# världen kan förmodligen till en viss grad förklaras genom sjuklighet och nervositet, men den pekar även hän mot djupare liggande orsaker. Detta missnöje är också till en viss grad ett utslag av den fordran på hastiga resultat, den aldrig helt besegrade profithunger som i alla tider utmärkt judafolket. Denna kranka retlighet, denna oförmåga att försona sig med till» varon har ytterst sin rot i den brist på idealism, som skarpt konstrasterar mot germanernas ljusa glädje över arbetets egen lycka och över den expansion av det egna jaget, som varje intellektuell eller moralisk kraft» yttring medför. Brändes har en gång, kanske mot sin vilja, med all tydlighet framhävt denna väsensskillnad,dä han (i Det unge Tyskland) gent emot Goethes enkla maning

Allen Gewalten

Zum Trutz sich erhalten.

Nimmer sich beugen,

Kräftig sich zeigen,

Rufet die Arme Der Götter herbei

ställer Heines upprop »An die Jungen»:

Lass dich nicht kirren, lass dich nicht wirren Durch goldne Aepfel in deinem Lauf!

Die Schwerter klirren, die Pfeile schwirren,

Doch halten sie nicht den Helden auf.

Ein kühnes Beginnen ist halbes Gewinnen,

Ein Alexander erbeutet die Weltl Kein langes Besinnen! Die Königinnen Erwarten schon knieend den Sieger im Zelt.

Wir wagen, wir werben 1 besteigen als Erben Des alten Darius’ Bett und Thron.

O süsses Verderben 1 o blühendes Sterben 1 Berauschter Triumphtod zu Babylon 1

Brandes medger, att »Felelsen er hos Goethe renere og fuldere», hos Heine däremot »mere moderne, mere blandet, ligesom det metriske Udtryk er mere sanseligt insmigrende». Det är alltså, menar Brandes utan spår av ironi, mera modämt, mera i överens* stämmelse med genombrottets anda, att slås för ära och för kvinnor som byte, mera klassikt, mera gammal* dags att kämpa för jagets egen frihet Att det Heine»ska programmet är ett uttryck for orientalisk eller nogare uttryckt judisk livsuppfattning, medan livs» filosofien i Goethes enkla ord är direkt framsprungen ur den manliga barnatro på livet, som är kärnan i all germansk idealism, därom håller den danske kritikern sina läsare i fullkomlig okunnighet.

Så fortfar Brändes att utefter hela linjen draga upp parelleller och motsatser mellan Heine som den mo-däma, komplicerade nutidsmänniskan och Goethe som den enklare, primitivare klassikern, utan att ens med ett ord antyda den grundolikhet i de båda skalder» nas väsen, som betingas av den enes germanska, den andres judiska börd. Detta är ett förfaringssätt som kan kallas typiskt för judiska skribenter. Vad som i själva verket är specifikt semitiskt framställes som modämt och framtidsmässigt, och den germanska livs» aspekten reduceras till en redan övervunnen stånd» punkt. Härigenom vållas en konfusion, som i fall det judiska inflytandet stegras till en dominerande makt, kan förskjuta och snedvrida de utvecklingslinjer, ut» efter vilka ett folks kultur organiskt borde växa fram.

Georg Brändes har en gång — i sitt arbete om Goldsmith — yttrat, att den modäme juden alltid måste känna sig hemlös och i själva verket aldrig har något hem i den värld, vari han lever. Detta yttrande, som Brändes betecknande nog strukit i en senare upplaga, är i själva verket fullkomligt riktigt; det gäller icke blott för det konkreta samhällslivet utan även för andens värld. Man behöver endast betrakta Brändes' egen utveckling, hur han böljar som entu»siastisk Hegelian, därefter glider över till engelska erfarenhetsfilosofin för att några år efteråt lika entu« siastiskt predika Nietzsches aristokratiska radikalism. Sådana omslag kunna väl inträffa hos germanska diktare, men de äro «där i regeln sjukdomsfenomen; hos Brändes synes däremot övergången från Hegel till Mill och från Mill till Nietzsche lika naturlig och lättvindig som en skjortömsning. Härmed sam« manhänger, att hans ideal äro av allmän, nästan av abstrakt natur; han talar om frihet, självständighet och själsadel med samma entusiasm som turisten talar om Rom, Paris och Konstantinopel. Han är i andens värld den evige turisten, som icke äger något hem; när man läser det bästa av hans skrifter, har man känslan av att befinna sig på ett elegant hotell« rum, där man har fri utsikt över en världsstad med dess brokiga liv, dess muséer, teatrar och litterära salonger. Allt är lärorikt och intressant, men förr eller senare slår den timma, då man erfar en egen« domlig köldförnimmelse, och då man förstår, att även det bästa av vad denne geniale agitator och älskvärde ciceron har att säga aldrig når fram till de strängar i vårt väsen, som dallra och skälva i vår andes sabbatsstunder.

• *

Medan Georg Brändes’ verksamhet allt igenom bär geniets adelsmärke, kan detta icke sägas om den man, som i Sverge för närvarande söker sträva sig

Bengt Lidforss: LitteiatarhrUik. 4fram till den maktställning, Georg Brändes ägt och delvis ännu äger i Danmark. Professor Oscar Lever* tin är obestridligen en litterär talang och en beaktans* värd kraft vid sidan av vår egen litteratur; men det anseende han åtnjuter i vida kretsar av vårt folk står icke i någon rimlig proportion till hans kapacitet. Aven om herr Levertins begåvning vore betydligt intensivare än den i själva verket är, vore han dock ej skickad till litterär föregångsman i Sverge av det enkla skäl, att han är en främling, vars synpunkter och innersta strävanden gå i en annan riktning än den svenska urbefolkningens. Han är så mycket mindre skickad till detta värv, som han i motsats till Georg Brändes, vilken representerar den judiske aristokraten i hans noblaste form, är typen för den semitiske par# venyn med dennes poserande aflektation och preten» tiösa halvbildning.

Denna inferioritet röjer sig redan i det sätt, var* på herr Levertin handskas med vårt svenska moders« mål. Medan Heine och Brändes med genial skarp* blick upptäckt och förkovrat utvecklingsmöjligheterna i det språk, som omständigheterna påtvungit dem, medan t. ex. Stanislaw Przybyszewski med en nästan Bismarcksk brutalitet skapat en polsk«tyska, som kan kallas klassisk, tumlar herr Levertin om med vårt mo» dersmål som en mera dumdristig än lycklig dilettant. Han begriper icke, att satsen Csesar supra gv ammat i* cam också endast gäller caesarer, för erövrare* och härskarnaturer sådana som Strindberg och Heiden» stam, och förstår icke, att en man i hans ställningmåste strängt hålla sig till grammatikan. Därför vim* lar hans framställning av mesopotamiska konstruk* tioner, av ordsammanställningar och uttryck, som när* mast förefalla som yttringar av en stilistisk sinnesför* virring; hans språk är med ett ord korrumperat.

Att herr Levertin det oaktat kunnat uppnå den litterära maktställning, han faktiskt innehar i Sverge, synes huvudsakligen bero på två omständigheter. Under påverkan av den germanska miljö, där han vuxit upp, har herr Levertin i sin ungdom åstad* kommit en del stämningsfulla vers; det finns i Le* gender och visor några strofer, som göra intrycket av äkta poesi. Från denna tid står det ännu kring hans namn en poetnimbus, som skänker en mystisk veder* häftighet åt hans ord. Å andra sidan är det ett faktum, att herr Levertin för närvarande är icke blott den flitigaste, utan även den mest begåvade recensenten i Sverge. Detta låter storartat, men betyder i själva verket ganska litet av det enkla skäl, att den svenska kritiken så gott som uteslutande ligger i händerna på medelmåttor och ignoranter. I Danmark finner en Georg Brändes, en Erik Skram det icke under sin värdighet att då och då recensera en bok, men i Sverge nedlåta sig de litterära talangerna icke till sådant. Därför är t. ex. den litterära kritiken i vår förnämsta tidskrift, Ord och Bild, i grund och botten ett enda genomgående svineri.

Att under sådana omständigheter beklaga den maktställning, herr Levertin för närvarande intar i vår litteratur, kan ju synas ologiskt och inkonsekvent. Isjälva verket vore heller ingenting att anmärka på saken, om herr Levertin svängde sin kritiska ferla endast över den del av litteratur, som Strindberg kallar nips. Men detta är naturligtvis icke fallet; tvärtom, herr Levertin har ett okuvligt begär att vid alla tillfallen säga sin mening om våra främste män på konstens område. Och här visar sig då den be* gränsning, som med nödvändighet följer av hans främlingsbörd och av arten av hans begåvning. Läs blott den naivt protegerande recension, varmed herr Levertin på sin tid fann för gott att hedra Hans Larssons Studier och Meditationer. Mycken välvilja von oben, vackra och lärda ord, och fullkomlig oför* ståelse för det centrala i Hans Larssons intentioner. Eller betrakta den hållning herr Levertin under det sista decenniet intagit gent emot våra tre störste dik* tare, Strindberg, Ola Hansson och Fröding. Det är icke, eller i varje fall icke endast konkurrentagg, som vållat denna avoghet; det är i främsta rummet semi* tens oförmåga att förstå två så utpräglat germanska skaldenaturer som Ola Hansson och Fröding. Ett drama sådant som Strindbergs Dödsdansen avfardas av herr Levertin med en axelryckning och en skryt* samt framgäspad suck efter mera skönhet. Frödings popularitet beror, enligt samme herr Levertin, därpå, att den svenska allmänheten »har en avgjord förkär* lek för enkla själstillstånd, klart och grunt tankeliv, utan kulturella brytningar och utan meditationens källdjup. Publiken föredrager avgjort en populär form med gatumelodier eller folkvisans lätthet framför enverskonst som eftersträvar en invecklad orkestrering och rik kontrapunkt». — Ola Hanssons Notturno får femton år, märk väl femton år efteråt en mention honorable, men hans Nya dikter, en av de märk« ligaste böcker vi äga på vårt språk, avfärdas med en oblygt protegerande likgiltighet 1

När sådant sker, då är det på tiden att en reak* tion kommer till stånd. Vi ha även i Sydsverge fått bevittna, huru begåvade, men andligen oerfarna yng* lingar på god tro hissat upp herr Levertin som den geniale representanten

för en förfinad första klass kultur i motsats till Strindberg som en grövre typ av den »långhåriga germanismen». Det kursiverade uttrycket är påtagligen tillkommet under suggestion från herr Levertins essay över Böcklin, där denne säges verka som en »långhårig och otymplig barbar», för vars våldsamma koloristiska medel »finkänsliga sinnen rygga tillbaka».

Samma storslagna oförståelse, varmed herr Levertin här uppvaktar Böcklin, ägnar han då och då även åt naturen. Vad havet är för oss germaner veta vi alla; men herr Levertin rynkar sin finkänsliga näsa åt »havsluften, denna banala dryck med bismak av salt* lake». Endast, eller för att tala Levertinskt, ensamt i fjällen är det som denna poet kan njuta naturen; fjälluften skänker honom där »ett rus, finare och ut* söktare än någon druvas eller någon drogues», då blir han inspirerad och besjunger natur Högst i Jjällen i odödliga strofer sådana som denna:Såsom egna mjölken vita korna sti kring roströd tjur, vita strån och stjälkar bita vandra utan vallarlur.

Friska gräset aldrig tryter — orörd städs tycks daggrön dal.

Brusande här bäcken flyter evigt morgon klar ock sval.

Och när skalden sedan beträder vandringen nedåt, är han nöjd och glad, ty i sitt knapphål bär han en Edelweiss, som han plockat på dess naturliga växt* plats. Det är fint nämligen; men, tillägger skalden varnande, »att stoltsera med en köpt Edelweiss är smaklöst som att skryta med ett damporträtt köpt hos en fotograf».

Aktare kan den semistiska tankegången knappast uppenbara sig, så vida icke möjligen i denna strof, som är hämtad ur skaldens senaste diktsamling:

Där utanför, där drömde Stockholms stad» halvt slumrad in i juninattens dimma.

Man slapp se människornas gråa rad . och höra deras speldossjälar stimma.

De många rutorna blott lyste matt likt gyllenläder, som i sorg måst blekna.

Tyst kom en svärmeriets sommarnatt med bleka stjärnor, som man kunde räkna.

Och diktens Stockholm var det, som man såg där drömma mellan gröna kyrkogårdar och brustna lyrors välklang ännu låg

i nattblå luft från stilla kyrkogårdar ty vingad sång blir ej av lie falld, den evig är som junis röda skyaroch ungdomsstark besjöng den än den eld som liv förbränner och som liv förnyar.

Vi antydde i början av denna artikel, att den judi* ska genialiteten till sitt väsen är skild från den ger* manska; man torde av ovanstående versar kunna se, att även den judiska dumheten är en ting för sig; som liar föga gemensamt med germansk enfald.

* *

Då jag i det föregående berört åtskilliga av den semitiska rasens skuggsidor, har meningen härmed icke varit att framställa denna ras såsom moraliskt under* lägsen den germanska. Judarna äga stora företräden som vi sakna, och å andra sidan äga vi germaner lyten, som äro judame så gott som främmande. Det är icke rashat, utan rasmedvetenhet som vi behöva; det kommer icke an på, om den ena rasen är den andra överlägsen i begåvning, moralitet o. s. v., det gäller blott att fastslå, att de äro olika, och att dessa rasolikheter stå i närmaste samband med folkens innersta utvecklingsmöjligheter. Vad vi behöva i Sverge är rasmedveten radikalism.

Från denna synpunkt skulle man på förhållandet mellan judar och germaner kunna tillämpa den gamla Moltkeska satsen; getrennt marschieren, vereint schla-gen. När det gäller att bekämpa sociala och religiösa fördomar, orättvisor och förtryck, då böra vi vara tacksamma för det bistånd vi kunna erhålla från detintelligenta och i stort sett frisinnade judafolket. Men när det blir frågan om positiv kultur, när det gäller att forverkliga de anlag och utvecklingsmöjligheter, som ännu ligga slumrade i vårt folks innersta, då gäller satsen getrennt marschieren. Ty vägen till livet är nu en gång en för juden och en annan för germanen, och det ligger icke i någonderas intresse, att det i framtiden bleve annorlunda.DAVID SPRENGEL

DE NYA POETERNA

(1902, juli.)

Herr David Sprengel, som nyligen debuterat med ovanstående arbete, äger alla betingelser for att bli en kritiker i stor stil. Han är for det första besjälad av ett kritiskt allvar, som med ett slag ställer honom högt över det plan, där den svenska kritikens handhavare i allmänhet bedriva sitt tvetydiga yrke. Han äger mycket av poetens känselsinne, åtskilligt av veten* skapsmannens fördomsfria synskärpa, och han är dessutom mäktig av en spirituell, ofta glänsande fram* stallningskonst. Han synes till och med, så underligt det än låter om en svensk litteraturkritiker, äga en viss fond av rättskänsla.

Herr Sprengels bok behandlar ett skede av vår litteratur, som måhända kommer att förefalla våra barn och barnbarn intressantare än vad det nu ter sig för dem av oss, som hade tillfälle att vara medsom åsyna vittnen. Vad herr Sprengel närmast skild» rar är nämligen det litterära genombrott, som på åttitalet ägde rum i Sverge, och av de poeter, som på den tiden voro nya och förkättrade, äro några visserligen döda eller boykottade, men de flesta nu» mera ytterst fashionabla och tidsenliga storheter. Herrar Lundegård, Levertin, Bååth, Hedberg o. s. v. omstrålas numera så starkt av popularitetens och re» spektabilitetens glorior, att intresset för deras åttitals» förvillelser så gott som fullkomligt förbleknat. Från denna synpunkt är det ett ganska djärvt företag, som herr Sprengel har startat.

Det skall emellertid villigt erkännas, att han i stort sett har lyckats, och att man med intresse och utbyte läser hans 450 sidor digra arbete. Särskilt gäller detta om första delen, som tecknar den litterära bakgrund, mot vilken åttitalsrenässansen avtecknar sig, och den kulturella miljö, ur vilken rörelsen bröt fram. I käcka och målande drag skildrar herr Sprengel, hur etter skandinavismens bankrutt den allmänna desillusione» ringen fick sitt litterära uttryck i den banala och blod» lösa »signaturpoesien», som slutligen brakte det där* hän, att det i själva begreppet svensk novell, svensk dikt låg något banalt och färglöst; huru samtidigt den Boströmska filosofin »med sin bismak av upp» svenskt timmer och sin illusion av vaggande gransus och skymmande bärg väggar» proklameras som den allena saliggörande, och huru sedan den Boströmska manteln upptages av Victor Rydberg, som tack vare sitt an* grepp på en trång kyrklig ortodoxi och sitt ordandeom spjutkastning och krigaruppsåt får namn, heder och värdighet av frihetskämpe, alldeles som hans föregångare Boström fått en anstrykning av frisinthet genom sina tvivel på helvetesstraffens evighet. På det politiska området kommer så representationsföränd« ringen, hälsad av jubel över hela landet och följd av ljusa förhoppningar, vilka snart nog vika för en be* svikenhet, som lik en grumlig bottensats ligger kvar i den övermodigt höjda glädjebägaren.

I denna atmosfär av rus, svindel, brutna löften och ovederhäftighet växer det upp en ny litterär generation, som redan i första ungdomen lärt sig missnöje och otillfredsställelse, efter som den sett så många stora ord krympa ihop, så många granna bubblor brista, så många illusioner förflyktigas. För männen av denna generation är ej längre Boström läromästaren, utan andar sådana som Buckle, Darwin, Spencer och Mill, liksom det på litteraturens område ej mera är fosterlandets impotenta författare utan Norge och Danmark, Björnson, Ibsen och Brändes, som fangsla och tända deras sinnen.

Så kommer en höstdag 1879 Röda rummet, skild* ringar ur artist« och författarlivet av August Strind« berg, och skapar med ett slag ett nytt och betydelse* fullt skede i svenska litteraturen. Det var islossningen och snart stod man mitt i vårarbetet. På några år växer det upp en litteratur, som på alla punkter bry* ter med de gamla traditionerna, och som bäres upp av Geijerstam, Levertin, Ola Hansson, Nordensvan, Tor Hedberg, Fru Leffler, Ernst Ahlgren. »Efter 60*och 70-talets järnnätter har äntligen våren och för* nyelsen kommit. Den svenska litteraturens måhända rikaste blomstringstid växer tram efter frostens styggelse och vinterns sterilitet. Spaden är satt i myllan och över den svarta åkerns grodd och jäsande safter går lärkornas skri. Rymden lyser blå av löften — där ute går havet fritt.»

Så följer den kanske intressantaste avdelningen i boken, historien om de nya poeternas kontakt med svensk kritik och svensk allmänhet. Det är ett blad av svensk kulturhistoria, som icke är synnerligen vackert, och där man redan då möter de båda själs# frän derna Wirsén och Retzius, sekunderade av herrar Hans Forsell, John Personne

o. s. v. Opinionen mot de nya författarne urartar mot slutet av åttitalet till en formlig skallgång mot litteratur och konst. I juli 1888 inträffar så Ernst Ahlgrens självmord ungefar samtidigt med att Ernst Josephson, den geniale måla# ren och älskvärde poeten, förlorar lusten att måla och lusten att leva; andra bland de unga drabbas av hårda personliga förluster. Den forna glättigheten» som trotsade alla vedervärdigheter, börjar vika för grubbel oeh svårmod, och mörkret svartnar allt mera kring den nya litteraturens män. .

Sådan är situationen då Verner von Heidenstam uppträder på arenan och först med Vallfart ock Vandringsår, sedan med broschyrerna Renässans och Pepitas bröllop ger signalen till den reaktion, som redan varit förberedd, och som på kort tid leder till den svenska »naturalismens» upplösning.Detta är, i största korthet, konturerna av bokens första avdelning. Vad som särskilt ger karaktär åt denna skildring är författarens allvarliga strävan att göra full rättvisa åt de en gång så förkättrade åtti-talsmännen och att åt genombrottslitteraturen vindi* cera den hedersplats, som enligt hans mening med rätta tillkommer densamma. Härom är ju i och för sig endast gott att säga, även om det skulle visa sig, att hans värdering av åttitalet utfallit något skevt. Herr Sprengels framställning är i varje fall så med« ryckande, och den karaktäristik, han här ger av herrar Snoilskys, Rydbergs, Wirséns och H. Forsells bety« delse för svenska litteraturen, så träffande och för« domsfri, att man blott kan vara glad åt att sådant säges, och med eftertryck.

Bokens senare avdelning, som bär titeln Profiler och böcker, omfattar en serie essayer över Strindberg, Fru Leffler, A. U. Bååth, Nordensvan, Ernst Ahl* gren, Geijerstam och de andra »åttitalisterna». Som« liga av dessa karaktäristiker äro små mästerstycken, icke minst den över Bååth, vars poetiska produktion mycket riktigt förklaras avslutad med den 1884 ut« givna diktsamlingen Vid AUfarväg. Annars kunde man mot denna del av boken nog göra den anmärk« ningen, att essayerna, på ett undantag när, äro hållna väl mycket i rosenrött, och att den rangskillnad, som dock faktiskt existerar mellan en del av dessa för« fattare, bra nog lite kommer till sin rätt. Herr Sprengel driver sin sympatiska pietet något för långt, synes det oss, när det gäller skriftställare avherrar Nordensvans, Lundegårds och T. Hedbergs valör.

Den som däremot får sitta emellan är Ola Hansson

— naturligtvis 1 Herr Sprengel har visserligen med berömvärt nit sökt emancipera sig (rån den i Stock* holm kuranta uppfattningen av den skånske klassikern» och dock, hur vilseledande i sin knapphet äro icke de tolv sidor som författaren ägnar åt Nottumos skald. Herr Sprengel synes ej ha blick för att Ola Hansson från första stund intar en alldeles isolerad ställning bland åttitalets typer, tyckes ha glömt t. ex. att Ola Hansson vid samma tidpunkt, då Gustaf af Geijerstam (1884 i Dagens krönika) högtidligen proklamerade som kritikens uppgift: att sätta allmän» heten in i vad frågan gäller, i företalet till sina Litterära silhouetter förklarade, att det icke var åsikter, problemdebatter o. d., utan det centrala i personligheten, som han i främsta rummet ville giva. I denna olika uppfattning av kritikens uppgift ligger redan fröet till den med åren allt skarpare motsättningen mellan Ola Hansson och de uppsvenska »realisterna». Hans verksamhet som essayist omnämnes av herr Sprengel ej med ett ord, oaktat ingen svensk essaysamling i tankedjup och förståelse kan mäta sig med Ola Hans» sons Tolke og Seere-

Detta är ju dock endast en detaljanmärkning.

Mot boken i dess helhet, mot dess komposition och dess tendens kan man däremot göra en anmärk« ning av generell natur.

Det är naturligtvis fullkomligt riktigt att, som herrSprengel också gjort vid framställningen av åttitalets litterära genombrott, taga nödig hänsyn till rörelsens kulturella och historiska förutsättningar. Men är det fullt korrekt att vid bedömandet av åttitalets livs» gärning helt och hållet abstrahera från den tidrymd, som ligger mellan 1890 och 1902?

Säkerligen icke.

Men då kan det ej heller undvikas, att det över åttitalets genombrottsmän faller ett stänk av komi» kens milda månskensskimmer. Ty vad äro de nu, dessa himlastormare, som en gång spredo skräck och fasa i vårt land?

De äro nu våra hyggligaste medborgare, så goda och rättskaftens, att det inte ens i drömmen faller dem in att antasta en orättvisa eller göra en lögn något fömär. Vi ha nu en gång funnit, att politiska, sociala och etiska problem ej kunna bära upp en diktsamling eller en roman, och därför ha de, prak» tiskt och teoretiskt, skuddat av sig alla sådana in» tressen. Av alla åttitalets män är det endast två, professorerna Ohrwall och Wicksell, som ännu äro så gammaldags att då och då slå ett slag för »frihed og sandhed». Men de äro ju också endast vetenskaps» män och icke poeter.

Man skall nu icke missförstå oss. För vår del anse vi, att poesi och frisinne i och för sig ej ha mer med varandra att skaffa än t. ex. rationalism och husflitsslöjd. Men när man i det heliga framåtskridandets namn virvlat upp så mycket socialt och moraliskt damm som åttitalspoetema, när man somdessa herrar med hart när frireligiöst patos pläderat för ateism och utilism och socialism, då borde man dock tio år efteråt kunna prestera något mera av fri» sinne än att en gång om året ta heder och ära av d:r Wirsén. Men längre kommer man inte; ett an# grepp på svenska akademin, det är numera höjden av åttitalets dristighet. Den kälkborgarharmoni, som nu besjälar flertalet av de f. d. nya poeterna, synes oss ej häller synnerligen sympatisk; den har måhända ej varit fullt så lättköpt som signaturernas, men så är den förmodligen också betydligt rentablare.VILHELM EKELUND

MELODIER I SKYMNING

(1902, okt.)

Då Vilhelm Ekelund för två och ett halvt år sedan debuterade med Vårbris, mottog den kungl. svenska allmänheten denna diktsamlig med rätt oblandade känslor av likgiltighet. Där fanns ju för det första i dessa dikter ej en rad om kärlek, varken om olyck* lig eller lyckosam; där fanns inga salmer för de tro* ende och inga frihetssånger för de framstegsvänliga; ingenting om människohjärtat som sådant och ingen* om skandinavismen. Men där fanns, tyckte man, åt* skilligt av Fröding och ännu mer av Ola Hansson och av Kléen, och framför allt alldeles för mycket ordande om väderleken och dess skiftningar. Den unge debutanten fick naturligtvis sitt straff i form av en kraftig avbasning, ty starka karlar har den svenska kritiken alltid gott om. Aven dess starkaste kvinna»

Bengt Lid forss: Litteraturkritik. 5fröken Elisabeth Kuylenstjema, svängde med kraftig arm sitt gissel över den ovärdige.

Dock fanns det redan då ett fåtal, som i den nittonårige författaren av Vårbris trodde sig se en lyriker, vars utvecklingsmöjligheter sträckte sig långt bortom dagens litterära horisont, och vars originalitet, trots perifera beröringspunkter med de ovannämnda skalderna, i grunden var lika äkta som dessas. Men det låg över Vilhelm Ekelunds förstlingsdikter stun» dom ett flor av frusen inbundenhet, och en nobel skygghet för varje form av pose och fraser gav åt somliga av dessa dikter en nästan puritansk renhet, som kunde väcka längtan efter rikare orkestrering och starkare kolorit.

Det dröjde knappt ett år förr än Syner sågo da* gen. Till och med i Stockholm började man nu förstå, att det dock ej längre kunde gå an att låta den unge poeten avfördas med Alkmanska sottiser, och prof. Levertin, som trots vissa lyten dock ännu är vår främste recensent, skrev, naturligtvis med i akt» tagande av Stockholmskonvenansens fordringar, en vacker och själfull anmälan av boken. I själva ver» ket vittnar Syner om en poetisk utveckling, vilken, inklämd som den är inom rymden av ett år, skulle verka monströs, om den ej vore så organiskt full«* gången. Medan vårbrispoeten visserligen tog ut varje steg för sig med den underbara säkerhet» som ut» märker sömngångaren och geniet, fick man dock det intrycket, att hans förd i stort sett ännu var den omedvetne sömngångarens; i Syner strålar snart sagtvarje sida av det nyvaknade geniets ljusa målmed# vctenhet. Den finska havsluften från vårbrisdagame har klarnat till den blåaste alpluft, solljuset det gyl» lene valler fram som strålande segerhymn, och i dess glans jubla himmelens och jordens farger som en kör av nymornade sångfåglar...

I sin ungdom har Verner von Heidenstam skrivit den vackra versen:

Tag allt, som är mitt och mitt kan bli, men lämna min skönaste gåva: att kunna tacka och lova, där en annan går

stum förbi

Denna naturhänförelsens gåva, som ju i anspråks» lösare former även kan påträffas hos var# och var» annandagsmänniskan, har hos Synernas diktare steg» rats till genialisk lidelse. För detta intuitiva natur» sinne blir åsens blånad till en balsam, som helar frätande hjärtesår, och en trädstams silhouett mot aftonhimlen låter honom skymta lösningen av den sista världsgåtan. Förmågan att kunna tacka och lova, om vilken Heidenstam talar, har i dessa Syner tagit form av en lyrik, vars klang är ren som mal# mens och vars gång lika lätt och säker som mån# strålens över ängen.

Med sin sista samling, som han betecknande nog kallat Melodier i skymning, har Vilhelm Ekelund ryckt upp i de svenska diktames främsta led, där han för närvarande står sida vid sida med OlaHansson. I Syner var ännu natursymboliken det fysiska substratet, det yttre kroppshöljet, inom vilket diktens själ andades och levde; och då man som bekant aldrig kan se en själ, fanns det naturligtvis präktigt folk, som klagade över »monotonien i de Ekelundska landskapsmålningame». I Skymnings«: melodierna har natursymboliken sprängts och vidgats ut till kosmiska visioner, medan den lyriska tensionen stundom blir så våldsam, att man förvånas över att icke orden springa i skärvor. Det finns i denna sam# ling, särskilt i avdelningen Visioner och Harmonier, dikter, som i sin skönhet och sin mystiska fosfor« glans minna om Edgar Poe’s underbaraste skapel« ser. En sådan dikt är t. ex. Drömmen, en sådan är även Klart lyser du för mig, Hymn* Stormen, Källan och många andra. När man från dessa dikter, vilka trots det fantastiskt«visionära elementets förhärskande på varje punkt bevarat den stora konstens renhet och behärskning, åter lyssnar till de Frödingska Gralsångema, frapperas man av den banalt skorrande ton, som skär igenom symfonien; hela denna stor« slagna diktcykel löses upp till en parafras över den kristne syndarens skuldmedvetande, hälveteskval och Jehovahtrots, medan källsprången i Ekelunds meta« fysiska lyrik synas flöda fram ur en intuitiv förnim« melse av att det i allnaturen, i själva urgrunden finns en brusten sträng, en mask som tär.

I det berömda ställe av Niels Lyhne, som be# gynner »Det er det evigt triste at en sjael altid er alene» har Jacobsen givit ett gripande uttryck åtden ensamhetskänslans tristesse, som tidtals griper varje normalt utvecklad individ. Det är som bekant en obehaglig historia. Men oändligt tristare är säker# ligen den geniala själens sorg inför den gapande klyfta, som skiljer honom från en mänsklighet, av vilken han dock ville bliva förstådd, — förstådd och älskad. Lika melodiskt som J. P. Jacobsen, men re# nare och därför mera gripande har Vilhelm Ekelund givit denna geniets känsla av tröstlös isolering i dik* ten Dröm på vägen:

Sov jag

eller drömde vaken? där jag låg vid vallen, trött av vandring i den heta sädesböljande middagsljusa slätten.

Ligga icke . Sarons slätter för min syn?

Sågo ej i detta nu mina ögon Mästaren med de tolv

vandra genom sädesfälten?

Har min själ ej darrat inför denna blicken, fylld av smärtans . outsägliga: —

»Alsken, I mig?»Lika gripande som det övermänskligas tragik är tecknad i denna dikt, lika melodiskt dallrar och skäl* ver sagan om ett vid vägkanten fortrampat mänsko» ode i dikten Psyke i gränden:

Åter kommer du, morgon, utan svalka 1 Som en ångest utan tårar hänger dovt ditt vita skälvande töcken över brännhet allé och gatornas stenar.

Som av vådeld svedda sitta löven krympta och svarta i det heta dammet, luften darrar och träden stumt i vädjan sträcka mot himlen skrumpna grenar.

* *

I ett fönster i gränden står hon lutad, handen tryckt mot värkande tinning, nyss ur rolös slummers drömmar vaknad — står och stirrar tomt mot dag som väntar, grå och öde i en blick av dödstrött leda och tårlös saknad.

1 dina ögon, innerst inne, lik en ensam blomma mellan svarta stammar i en skog, som elden häijat, ännu en fattig rest av en vacker längtan undan skövlingen, undan livets stora, skonlöst härjande brand sig bäijat.

Stum, orörlig som du står där, syns du mig förmer och högre än de andra, får ditt anlet en förklaring, i en smärteglorias bleka strålarhögt omfluten står du för mig \om en Själens egen uppenbaring.

Dina blickars jagade ingest, dina ögons stumma ro och maktlös vädjan svider mig i bröstet, svider som en grät, som iåfangt söker bända sig förlösande (ram och all sin vånda ut i flämtande jämmer kvider.

Infor sådana dikter falla estetikens formler sönder till stoft, och även de varmaste ord av beundran bli profanerande som en svärm av flugor kring en ski* nande marmorstod.

* •

*

Vad emottagande denna diktbok kommer att röna i Sverge, är ej gott att säga. Visserligen ha förhål» landena ändrats sedan Ola Hansson gav ut sin Sensitiva amorosa, men än i dag måste nog en skald av Vilhelm Ekelunds aristokratiska läggning först passera graven eller dårhuset för att vinna någon allmännare sympati. I Sverge tycks den hälsosamma motion, som ligger i att någon gång böja knä för det geniala, i det närmaste ha utträngts av den Lingska gymnastiken.

Medan jag skrivit dessa rader, har jag hela tiden haft en känsla av att man för att fullt sentera Vilhelm Ekelunds diktning själv måste vara skald, och vem är det? Men ändå, hos mig ha dessa Melodier iskymning väck t en vision, som stämmer mig till andakt: visionen av en sommarnatt i södem, då det lider mot dagningen, och mörkret jättestort och blå* nande lyfter sig mot himlen, och den första gry* ningsfläkten skälver fram genom stillheten med ru» sande kyla och det svunna paradisets rosendoft.ANNA BRANTING

STADEN

(1902, dec.)

Anna Brantings senaste arbete, som hon själv, något vilseledande tyckes det oss, kallar en sede* skildring, har av den svenska kritiken betecknats som »en moralisk roman», och författarinnan har kömpli* menterats för den oförskräckthet, varmed hon strävat »att fördjupa det psykologiska problemet till ett etiskt». Bortsett från att ett psykologiskt problem väl kan förflackas, men aldrig fördjupas till ett etiskt, äro dessa välmenta omdömen ägnade att ge en alldeles skev uppfattning av Stadens intentioner och konst» närliga valör. Ty lika visst som all stor konst verkar uppfostrande, lika säkert är det också, att konsten ofelbart sjunker ned på en lägre nivå, så snart den medvetet ställer sig i moralens tjänst. Men i den meningen är Staden ingalunda en moralisk roman;denna bok är ett konstverk, direkt framsprunget ur det starka, frejdiga expansionsbegär, åt vilket varje produktiv konstnärsnatur tidtals måste ge luft.

Underrubriken »sedeskildring» är emellertid så till vida fullt motiverad, som romanen ger en alltigenom underhållande skildring av modämt Stockholmsliv, sådant det leves eller på nittitalet levdes i en del av huvudstaden publicist* och konstnärskretsar, över dessa partier av boken leker det en humor, som kan genomlöpa hela skalan från soligt värmande skalk# aktighet ut i stålkall, stingande ironi. Men läsarens starkaste intresse fangslas dock från första stund av den kvinnliga huvudpersonen, Eva Herzen, och när man lagt boken tillsides, har man ännu länge kvar känslan av att ha sett ett kvinnoöde dra förbi som en vision på ljusa dagen.

Eva Herzen är, då hon presenteras i bokens första kapitel, en ung kvinna, lyckligt gift med redaktör Karl Herzen och moder till en tioårig son. Hon skildras som »smärt, litet mager, kanske ej vacker, men hennes i nattljuset svarttindrande ögon glödde och stålade av godhet, tro och ett liv, vilket tycktes aldrig kunna slockna. Hennes fint penslade, mon* goliska ögonbryn darrade i lek som skuggan i ett vatten, och när hon log, blev hon smittande lustig mer än något annat».

Detta är ungefar allt vad man kan få veta om Eva Herzens yttre konturer. Men av denna spensliga gestalt har

Anna Branting format en kvinnotyp, som strålar av liv och gratie, men som är tämligen olikde typer vi möta hos kvinnopsykologiens mästare på manssidan, t. ex. hos Goethe eller Turgenjeff. Ty huru starkt än bilden av en Mignon eller en Elena må bränna in sig i vår själ, trots allt blir det dock mestadels blott den yttre bilden av en kvinnogestalt, som skalden ger oss, kvinnans fenomen, for att tala filosofiskt, men icke hennes innersta väsen; en strå# lande marmorstod eller måhända ett oförgätligt por« tratt, men icke kvinnosjälens eget glittrande och växlande boljspel. Det är detta Anna Branting på ett så mästerligt sätt har givit i sin bok: en kvinnas väsen, skådat inifrån och återgivet med den bome konstnärens plastiska kraft. Och än mer: hon har som ingen annan givit kött och blod åt det kvinnliga framtidsideal, som i mer eller mindre abstrakt form hägrar för så mången av vår tids andliga elit, och vars yttersta och vidrigaste antipod är den reson* nerande, instinktlösa kvinnosakskvinnan, som med moralens tvångströja kring den vissna barmen haltar omkring på religionens kryckor. Vad som bär Eva Herzen oskadd genom livets strider, är hennes oför* villade naturinstinkt och en inre självärme, vilken som en våg av sympati strålar ut mot allt gott i hennes omgivning. Anna Branting har, säkerligen utan att själv ana det, i denna kvinnogestalt givit en den allra vackraste bild av det etiska framtidsideal, som utvecklingslärans främste filosof, Herbert Spencer, kallar organisk sedlighet

Kring denna huvudperson grupperar sig nu ett helt galleri av präktigt tecknade figurer. Där är denäkta mannen, Karl Herzen, typen for en svensk gent» leman och en god europé, med varmt hjärta och klart huvud och ett aldrig sinande gemyt Där är den ståtliga skådespelarskan Olga Flyborg, något ytlig och flärdfull kanske, men med ett hjärta av renaste guld; de båda erotiska antipoderna, skriftställaren Grawe, vars robusta eros traskar omkring i krag» stövlar på salongsmattoma, och herr Felix Lillie, den svartögde riddaren sans peur et sans reproche. Och så brodern Teodor, den förfallne parasiten, moralisk och skandalhungrig, och pigan Hedda, som drömmer om att få avslöja sig som herr Teodors »trolovade, eller nåväl då, hustru, inför gud». De båda sist» nämnda personagerna, liksom även den dygdiga frö» ken Möller, äro tecknade med en humor, som minner om de dråpligaste ställena i Röda Rummet

En av Stadens egendomligaste och vackrast teck» nade typer är slutligen skalden Mårdberg, vanligen kallad Mården, i vilken den som skriver dessa rader utan tvekan tror sig igenkänna en skånsk poet, som dog för några år sedan. Herr Hjalmar Söderberg har i »Martin Bircks ungdom» gjort Emil Kléens bild till föremål för en hätsk, men föga träffande karrikering, och det är därför med dubbel glädje man ser, med vilken fin och nobel förståelse Anna Branting rekonstruerat den döde skaldens drag. Kléen var endast under en del av sitt korta liv bohème i den mening, herr Söderberg menar, men han för» blev under hela sitt liv bohème så till vida, som han när som hälst kunde vara beredd att för enridderlig nyck eller ett altruistiskt hugskott offra kanske icke sitt liv, men en. god del av sin framtid. Denna nästan självspillingsmässiga ridderlighet, som jämte en svärmisk sympati var ett av de mest betecknande dragen hos Kléen, har Anna Branting här tecknat med fulländat mästerskap.

Det är for övrigt märkligt, vilken rik bok denna Staden är. Där finns, som vi redan antytt, kapitel givna med en så överlägsen humor, att även den trumpnaste måste få en högtidsstund av skratt; och det finns andra partier, som äro ren och oförfalskad poesi. Den vackra skildringen av förhållandet mellan Fru Eva och hennes lille son är en sådan prosadikt, där lyriken bryter fram som ett blåsippkantat käll* språng i vårsolen.

Men Staden rymmer även en djup fond av tragiskt allvar. Karl Herzen, som i övrigt är en allt igenom nobel och finkänslig natur, har som det så ofta hän« der i denna snöda värld, före äktenskapet fört ett mindre regelbundet ungkarlsliv; och det har gått honom som så många andra — vad som i förstone var beskt och kväljande som den första cigarren, blir så småningom ett behov, som trycker blodigt djupa spår i hans väsen, och ej försvinner, sedan han för» enats med sin kärleks ideal. Och så randas då den dag, när upptäckten sker, och Eva Herzen står be» dövad, lamslagen, medan det gnistrar i vita virvlar för hennes ögon, och alla begrepp fladdra slocknande i hennes hjärna såsom lågor vilka blåsas ut. Och över det förut så solvarma hemmet bryter ödeläggel*sen in och brinner på ett ögonblick till aska vad som vuxit upp under många år...

I denna avdelning av boken, som ar skriven med en brännande, oförgätlig intensitet, har författarinnan pekat på en sjuk och ömmande punkt i vårt modäma kulturliv, därom är ej tu tal. Men på frågan: vad är att göra? är det

svårt att ge ett tillfredsställande svar. Den kristna moralisten hissar asketismens ur# blekta fana, socialpolitikern drömmer om ekonomiska reformer, som kunde framflytta den manliga akten» skapsåldern, och den kalle iakttagaren, som sett si mången ung mans handlingskraft brytas ner av ett tidigt äktenskap, står måhända svarslös inför frågan. Men den, som någon gång skälvt av hänryckning inför den stora konstens skapelser, han vet också» att det för mången ej finns något bättre värn mot livets smuts än en stark och lidelsefull skönhetslängtan; och han förstår, att den konstnär, som äger kraft att skapa ljusa skönhetssyner, är en av det onda mörk» rets farligaste fiender.

I den meningen är Anna Brantings bok om Stadm en moralisk roman.ERIK BROGREN MEDUSA OCH ANDRA DIKTER

(1902. dec.)

Den skriftställare, vars diktning vi för ett ögon» blick ämna låta passera revy i Arbetets spalter, har av den konservativa pressens kritici hälsats som en poet av rang. Nya Dagligt Allehanda, Stockholms Dagblad och Göteborgs Aftonblad ha med rörande enighet prisat den unge poetens »pregnanta bilder», »blossande färg», »elegiska stämning» o. s. v. Rekor* det härvidlag har dock säkerligen slagits av prof. Levertin, då han om hr Brogrens diktning skriver följande:

Erik Brogren är helt säkert en poet. Hans anslag hava ej sällan det obeskivliga och sångbara, som är lyrikens sine qua non, hans rytm är musikalisk, han rimmar lätt och otvunget. Det är också mången gång verklig koloristisk kraft över den poetiska färgläggning, han giver sina ämnen.Denna herr Levertins entusiasm for den Brogren» ska diktningen har i dessa dagar tagit ett konkret uttryck däri, att herr Brogren hugnats med ett av den Bonnierska fondens diktargage.

Det är ju möjligt, att den Bonnierska prisnämnden velat gent emot svenska akademien markera sitt av religiösa och moraliska fördomar ogrumlade konst» intresse, då den, ehuru själv sammansatt av fritänkare, premierat en troende katolik. Skulle det vara fallet, så har emellertid den religiösa toleransen fört den semitiska akademien in i en estetisk gränd, där inga lagrar gro, men där konstens oäkta barn föra ett gement oväsen. I varje fall hör premieringen av den Brogrenska diktningen till den sortens missgrepp, som med full rätt kunna göras till föremål för den offentliga kritiken, då en sådan premiering i hög. grad är ägnad att vilseleda allmänheten angående den ifrågavarande produktionens verkliga valör.

Man skall nu icke missförstå oss: det är icke antireligiös fanatism, som dikterar detta angrepp på den katolske rimmarens skaldeära. Man kan mycket väl vara en övertygad ateist, och ändå stå gripen av andakt inför den underbara naturmystiken hos en Angelus Silesius eller den svärmiska éxtasen hos en Verlaine eller den manliga barnatron i Vår gud är oss en väldig borg; och även om en religiös nutids» diktare i viss mån kan betraktas som ett patologiskt fenomen, så är detta intet hinder för att hans konst kan vara äkta.

Men nu förhåller det sig i själva verket så, atthr Brogrens diktning ar lika konstlös och platt som hans religiositet är uppstyltad och konstlad. Och den polemik, han efter berömda mönster riktar mot den fria tankens män, är präglad av en enfald och ett övermod, som gör hans andliga fysionomi allt annat än sympatisk.

Om den gränslöst platta uppfattning av poesien och dess väsen, som denne prisbelönte rimmare hyllar, ger redan inledningssången i »Medusa» ett slående vittnesbörd:

Ett fostrans medel synes mig en dikt, där rytmens vandring övar upp ens styrka, där rimmet bliva bör en välgjord plikt, men själva dikten som en högvälvd kyrka, som reses djärvt, men dock i harmoni utöver det som skalden innerst menar, med själva varat inneslutet i den första grundens festligt lagda stenar.

Vilket förryckt sammelsurium 1 Rytmen är en stärkande gångsport, rimmet en välgjord plikt och själva dikten en kyrka, i vars festligt lagda grund« stenar själva varat (1) ligger inneslutet Vad menar väl hr Brogren med »själva varat»? Ar det kanske det absoluta varat, d. v. s. Gud, som ligger innesluten i hans diktnings festligt lagda grundstenar? Eller är måhända hos honom själva varat endast en upp« snappad floskel, ett försök att med frasens skenliv fylla den egna tomheten? Det ser ej bättre ut, i synnerhet när man stöter på strofer sådana som denna:

Bengt Lidfons; Litteraturkritik. 6Tvivlens viljesjuke slav bryter första vindil av.

Jordens lunder nu om stunder kräva grunder, men ej under, ropar över vissen grav efter evigt liv sitt krav.

Att söka efter en glimt av reson i dessa meso» potamiska rimmerier, vore tydligen spilld möda. Till och med kravet på förnuft kunde dock man ge till spillo, om dessa ordsammanställningar verkade melo» diskt, som ordmusik. Men detta är, som vaije normalt öra förnimmer, långt ifrån fallet, hela versen är ett enda irriterande missljud. Författarens böjelse för väl» gjord pliktuppfyllelse, d. v.s. rimmerier utan ända, åstad» kommer dock stundom en odelat komisk effekt, såsom t. ex. följande mot kristendomens fiender riktade vers:

Ytterst ut från jordens brant lyfts till högre sannings kant skönt en brygga, där de skygga trygga över djupen stygga gå fast under valvets spant virveln sorlar: »obskurant».

Helt visst är det en poet som diktat denna strof. Och hur dallrar ej det obeskrivliga och sångbara, som är lyrikens sine qua non, i dessa musikaliska rytmer:

I mikroskopet andaktsfullt jag glodde, och gammal visdom fick som ny iag taga, glömsk av att sanning i ett rön berodde den ytterst också på en hypotes.Detta är verkligen poesi. Frågan galler som man ser ingenting mindre än naturvetenskapens tillförlit» lighet, som den skarpsynte poeten anser vara tvivel» aktig. Han har nämligen upptäckt, att erfarenheten är en mycket grumlig kunskapskälla, och sin hän» ryckning häröver ger han luft i följande strofer — märk den poetiska färgläggning skalden ger sitt ämne:

Att vi leva missbelåtna sorgligt nog är empirism att de döda bli begråtna är en fåfang atavism, rotas ut de efterlåtna upphör denna känsloschism.

Sanningskällan empirin ensam blir filosofin.

Och vilken blossande färgprakt ligger icke över detta epigram, som skalden likaledes utslungar mot den mekaniska världsåskådningens män:

Ty hur mycket ni tänka, något måste ni tro, och något måste ni tro att också vi kunna tänka 1

Men hr Brogren är en man som icke blott på avstånd beskjuter sina ovänner, han kan även på nära håll säga dem sanningen. Han befinner sig t. ex. på en middagsbjudning, där det finns en massa folk av olika tankeriktningar:

Till höger satt, om han minns rätt en snillrik man och vitter sprätt,som talte högt om konst i nord, en annan honom eftergjord till vänster talte skönt om mord.

Även en socialpolitiker var närvarande vid denna celebra middagsfest:

I samhällskräftan sonden

just satte med förnumstig min

en lärd i sociologin;

på frågan då om hjälp ur dy,

om bot för ont man dock förty

fick blott till svar ett djuptänkt »fy»!

En egendomlig sociologi Man kan ju ej fortänka den renhjärtade skalden, att han reser sig från bor» det, avskjuter en förgiftad Apollopil och lämnar sällskapet Varpå han besjunger sin bedrift i följande melodiska strofer:

Med buller stolen han undansköt, hans blickar överforo med kraft av en elektrisk stöt dem, som i rummet voro.

Då han belyst av ljus och gas till skåltal lyfte upp sitt glas och pratets häpna tystnad bröt, han sade blott det ordet »nöt», så gick han ut och dörren slöt.

Därute klarnade hans blod, vart i hans själ förvandling.

Han kände: mer än gunst är mod, än stora ord en handling.För gästen stängdes mången dörr, men han yar lugn och mer än förr.

Hans blick var ljus och han förstod, att för att vara hel och god, man går ej med, men mot en flod.

Det är verkligen hugnesamt, att en gång få upp« leva ett hjältedåd, som redan i samtiden finner sin skald. Detta »nöt», det är verkligen icke ett ord, det är en handling, en bedrift. Och vilken nobless i tanke och i rim röjer ej följande självbiografi, där skalden framställer sig själv som en gatusångare, vilken vandrar omkring i en storstad med dess

hippodromer och teatrar, spärrad dörr och salubod, där var gäck allting kalfatrar vida torg och minnesstod.

Där har han gått och sjungit för födan, och — märk den smekande alliterationen —

och sett slitna slantar slinta snålt på gatusångarns lott

Men slutligen når sångarn sitt mål:

Snart är all var gatans visa, snart är hela hatten full.

Då är åter dag att prisa, jag drar ut ur stadens tull, tar allt detta bakom ryggen, musikantens galna liv,usla kojor, granna byggen deras lust och deras kiv.

Och jag köper grund och botten, gård och äng vid svalkig älv, där bli alltid större måtten, där jag är och blir mig själv. —

Där jag sjunger ej för världen, men som fågeln för sin brud, och var vindfläkt högre bär den sången upp som lov till gud.

Renare har den Wirsénska idealismen sällan åter» klingat i svensk diktning. Detta upphöjda och ädla mål: att medels poesi som tjusar gatpubliken skapa sig en förmögenhet, och sedan inköpa en fastighet, i vilken man endast sjunger till guds ära, denna tanke är ett barn av en sant kristlig idealism. Och märk så den vackra toleransen i dessa ord:

Oss är det nog för vår sinnesro att ej ogräs i ladorna stoppas.

Den kristna moralen utvecklas som man ser allt» jämt. Medan de gamle kyrkofaderna på sitt käm* friska sätt uppfattade de osaliges kval som en väl» kommen kontrastverkan till den egna saligheten, för» klarar hr Brogren, att det är alldeles nog för hans sinnesro, blott icke syndame komma i himmelriket. Längre i subtilitet kan väl den kristna etiken knap* past gå.

Mest hänförande är hr Brogren dock, när hanblir den helige och poetiske siaren, som slungar sitt anatema mot de otrogne:

På hot och hån från väster och från öster, skall svara dån av millioner röster, som jubla enigt om ett heligt tecken, de säga att det gulnat har i vecken.

Men det banér som stått på Golgatha, det kunde aldrig dessa stolta ta.

Detta rim Golgatha — stolta ta är ensamt värt 750 kr. — eller rättare, det är obetalbart.

• *

*

Det skulle ej fallit oss in att spilla ett ord på dessa underhaltiga rimmerier, därest ej den svenska kritiken med prof. Levertin i spetsen framhävt hr Brogren som en verklig skald och med hans i dagarna skedda premiering sökt ge ytterligare stöd åt denna uppfattning. Detta är återigen en bedrövlig illustra» tion till den intellektuella hållningslöshet, som ut* märker den nuvarande kritiken i Sverge. Även en stor skald kan någon gång producera medelmåttiga eller rent av underhaltiga ting, men det ges dock en gräns, under vilken den verklige konstnärens produk* tion aldrig sjunker ned; herr Brogrens alster ligga till största delen långt nedanför denna undre gräns.

Hans religiositet, om man nu får begagna detta namn på hans känslopràl, är så fullkomligt blottad på all verklig känsla och innerlighet, att hans vers klappramot varandra som pappfigurerna på en Kasper» teater.

Att hr Levertin nu kan ha panna att rosa en så# dan lyrik, det är återigen ett vittnesbörd om den halvbildning, som utmärker denne kritiker. Det är ett symptom av samma slag som då hr Levertin t. ex. låtit sig duperas av en Gustaf Björklunds filosofiska pekoral och på basis av denna befangda illusion be«* klagar den bristande uppmärksamhet, som kommit sagde hr Björklund till del. Ingen förnuftig män* niska betvivlar hr Levertins vidsträckta beläsenhet, hans flit och hans intresse för konst och litteratur; men det finns i hans omdömesförmåga en död punkt, och hans kritiska väderkorn är behäftat med något organiskt fel, som spelar honom dé fulaste spratt. När hr Wirsén begår sina kritiska synder, har man vanligen en känsla av att detta dock sker mot bättre estetiskt vetande, in majorem dei gloriam; när hr Levertin blamerar sig, sker det påtagligen av oför» stånd och brist på instinkt. Och då ingenting är kulturfientligare än det redliga och arbetssamma oför» ståndet, som skiner i judisk boulevardelegans, så skulle det kunna hända, att hr Levertin en dag för oss svenskar bleve en lika stor kulturfara som d:r Wirsén var i sin krafts dagar.BO BERGMAN

MARIONETTERNA

(1903. jul!)

En av Viktor Rydbergs odisputabla förtjänster som filosof är den att ha presenterat den mekaniska världsåskådningen for Stockholmspubliken. Presenta» tionen skedde visserligen under skräckinjagande var» ningar för den nya bekantskapen, vilken av Rydberg gemenligen framställdes som ett kulturförstörande vidunder, framfött ur okunnighetens och egennyttans mörker, men som han också — poet som han var — vid ett tillfälle tecknat i så stämningsfulla strofer som dessa:

På Bacos väg vad ser du där i fjärran?

Ej härlighetens Sion, byggt av Herran, ej idealens Salem. Sceneriet är alltets vävstol, världsmaskineriet.Där vävas, kretsande i rymden, stjärnor, och tankar, kretsande i mänskohjärnor.

Där väves alstringen, dar väves döden, och tingens skepnader och folkens öden.

VI tro oss vilja, tro oss kunna även, men äro trådfigurer blott i väven, och tanken letar ut i varp och väfter vad som skall tima tusen år härefter.

Där inslås mönster, växlande och bjärta, med nervgarn, dallrande av lust och smärta, men mönstrens ämne är för alltid givet: en häjdlös, oupphörlig kamp för livet.

Allverkarn, du i denna vävstol skådar, som driver skötteln mellan orsakstrådar, är icke Skaparkärlek, Skapartanke, men marmorkall Meduselik Ananke.

Lyft dina händer ej i bön till henne I Där finns ej skymt av liv på hennes änne, ett självmedvetet mål styr icke armen, och utan hjärta är jättinnebarmen.

O vel Vår Herres Zion sjunker samman

med våra ideal, och offerflamman,

som värmde alltet, slocknar här på härden.

En katafalk för Gudsidén är världen.

Man kan ha delade meningar om det poetiska och filosofiska värdet av denna dikt, så mycket ärdock säkert, att världen i grunden varken blir tom» mare eller mindre mystisk, därför att gudsidén lägges till handlingarne. Så länge en skapare tros existera är det ju på sin höjd han, och icke världen, som blir en gåta; det är först i ateismens skarpa dagsljus, som världen och allt vad däruti är klarnar till ett stort och evigt mysterium. Men det är intressant att se, hur den mekaniska världsteorien, sådan den formu» lerades av Rydberg, så småningom vunnit terräng långt utanför den filosofiska lärosal, där den bekäm* pades, och numera förkunnas icke blott på prosa utan också

på vers. Läs t. ex. denna inledningsdikt till herr Bo Bergmans i dagarne utkomna versbok »Aia* rionetterna»:

Det sitter en herre i himmelens sal och till hans åldriga händer gå knippen av trådar i tusental från vart människoliv han tänder.

Han samlar dem alla, och rycker han till, så niga och bocka vi som han vill och göra så lustiga piruetter, vi stackars marionetter.

Vi äta och dricka och älska och slåss och dö och släppas i jorden.

Vi bära den lysande tankens bloss, vi äro så stora i orden.

1 härlighet leva vi och i skam,

men allt som går under och allt som går fram

och allt som vår lycka och ofard bådar

är bara ryck på trådar.Du åldrige herre i himmelens sal, när skall du tröttna omsider?

Se, dansen på dockornas karneval är lik sig i alla tider.

Ett ryck på tråden — och allting tar slut och människosläktet får sova ut och sorgen och ondskan vila sig båda i din stora leksakslåda.

I formellt hänseende är ju denna dikt, som av den dygdiga »Ord och bild» betecknats som »fyndig och verkligt kvick», ganska väl gjord. Dess innebord är, som man ser, en sympatisk ironisering av världsalltet, sådant detta ter sig enligt den av Rydberg fördömda mekaniska världsåskådningen, vars riktighet herr Berg» man ej synes betvivla, om han också ej torde vilja svära på dess sanning. Nå, därom är ju ingenting att säga, och att poeten låter ödet, den blinda nödvän» digheten, symboliseras av en gammal gubbe, i vars händer alla världens orsakstrådar löpa samman, är förklarligt, om också icke originellt. En sådan boule» vardskepsis är ju ganska vanlig och i Stockholm må» hända för ögonblicket fashionabel. Vad som emeller» tid vid denna diktning väcker ens undran, är mindre författarens fantasi, utan fastmera hans viljekraft. Att föreställa sig universum så banalt, så enkelt, så primitivt som herr Bo Bergman gör det, och ändå sätta sig ned och i rim och rytm besjunga solsidorna och förlöjliga skuggsidorna, det kräver en viljekraft, som vittnar om en sund och stark fysik. Måhända är det därför, som hans pessimism förekommer såstamningslös, så torr och doktrinär, även när poeten om sig och sina likar gör bekännelser så intima som dessa (i Vårfrost):

Vi föddes gamla och vår släkt fick gråa hår i vaggan. I drömmen härjade vi käckt, men sänkte genast flaggan, när livet som piraten strök vår farkost allt för nära. Nu sitta vi med rygg i krök och lappa på vår ära.

Det finns i herr Bergmans diktbok alldeles för mycket av denna pessimism, som icke är trist, utan enbart tråkig. Endast undantagsvis kan denna livs» stämning höja sig till en poetisk aspekt, men det händer någon gång, exempelvis i dikten »Stadsbarn»:

Jag älskar dimman, som släpar våt över kajer och torg i natten, och lyktornas ögon, röda av gråt, och lukten från gatan och visslans låt från en spöklikt skymtande båt ute på Mälarens vatten.

Jag älskar novemberdagens grå förtvivlan och grändernas fasa, fabrikernas hjärtan som bulta och slå och droskan som rullar och löven som gå i dans kring en bänk i en vrå med en ensam människotrasa.Denna dikt är icke storslagen, men den är i sitt slag äkta och behöver inga kommentarier. Med samma levande åskådlighet, som poeten här låter en kultur# människas tristess återfinna sig själv i storstadsnatu* rens nattsidor, lika säkert förstår han stundom att fånga den dallrande solskensstrimman i en sommaridyll:

Vattnet rörs och vinden spelar, vind och vatten ta varann.

Bakom skogens glesa dungar gula rågen gungar av och an.

Det är bara du som felar.

Hjärtat saktar sina slag.

Jag hör svag musik som spelar mig till sömns i dag.

Molnen glida lätt som vita svanar över himlens sjö, men de tiga där de fara, svanar sjunga bara när de dö.

Ont och gott har jag fått slita, det är tungt på tiggarstig.

Jag vill fara med de vita svanarne till dig.

Sådana vers röja icke blott stor teknisk färdighet, utan även poetiskt känselsiiine. Det ar företräden som icke kunna frånkännas hr Bergman, men som även kunna spåras exempelvis hos en Daniel Fallström. Som poet synes Marionetternas diktare ungefär ståpå samma nivå som herr Fallström; men då han, i motsats till den senare, äger en normalt utvecklad intelligens, belamrar han naturligtvis icke sina vers» böcker med pekoral å la Fallström. Tvärtom vittnar denna hans första diktsamling om en självkritik, som är värd all aktning. Att hans produktion det oaktat ej formår att fangsla, ännu mindre gripa läsaren, torde i främsta rummet bero på den torftiga begränsning som utmärker icke blott hans idévärld, utan även hans poetiska känsloliv. Hans diktning minner om ett la* gerträd, som blommor i krukan på en asfalttrottoar, ett vackert rasträd, som behagar genom sin vackra växt och sin nobla grönska, men som aldrig sänder några rötter mot fördolda djup och aldrig lyfter sina grenar mot himlen.NILS WOHLIN

ORO

(1903, juli)

Den unge uppsalastudent, som i dagame debu* terat med ovanstående diktsamling, kommer måhända en dag att låta tala om sig som poet. Måhända — ty det kan också tänkas, att hans lyriska flöden, som nu störta fram porlande och sandbemängda som en fjällbäck om våren, äro dömda att sina ut, när som» maren kommer. Men det pyr och glöder i dessa vers, stundom med en intensitet, som icke är alldeles vanlig i uppsvensk diktning, och det blåser ofta genom dikterna en bris av ungdomlig friskhet, som bär upp de stora orden och komma dem att svälla som vita segel för vinden.

Herr Wohlin visar sig i denna diktsamling som en ung kraftnatur, laddad med mycket trots, själv» känsla och människoförakt, och starkt påverkad avHeidenstam, Fröding och Karlfeldt. Men i sina basta saker röjer han dock bestämda ansatser till individua* litet, exempelvis i dessa rader ur inledningsdikten »Feber»:

Den växer, den stiger min febersyn och allt svartare kolnar vesterglöden, se, jag seglar ju högst vid himmelens bryn, det är jag som skrattar ur molnen i skyn och leker med världarnes öden; det är jag, som i skälvande härskarbegär har skapat mig släkten att leende plåga, det är jag som den himlarnes herre är,

▼arom tiderna viska och fråga.

Se jag skapar mig folk med allt stoltare själ,

ty dess bättre, dess bättre de känna sin pina,

och jag kiknar av skratt åt en trotsig träl,

då piskorna sarga och vina;

jag slår dem med lögner om ont och gott

och lyss, hur ur sjuka sinnen det klagar,

och de tro att de lida för egna brott

mot rättvisa gudar och lagar;

så glödgar jag hastigt min bödelstång

och klämmer den till, så att köttet kolas,

och ropar: nu sjungom en samfalld sång

om sorg som skall bäras och tålas,

så skrattar jag åter och skådar dit ner

hur alla i marter sig vrida,

och plågar och skrattar och plågar än mer

i sekler, som långsamt skrida.

Denna religionsfilosofiska fantasimålning erinrar, trots all sin naivitet, genom kraft och åskådlighet på ett icke ofördelaktigt sätt om Gjellerups bekanta dikt

Bengt Lidforss: Litteraturkritik. 7»Poeten och döden», där döden, d. v. s, det naturliga urvalet, uppenbarar sig, icke som ett benrangel med lie, utan som en blodfull muskulös jätte, vilken med vinande piskslag driver skapelsen fram mot högre utveckling. Men ehuru Gjellerups dikt icke är och förmodligen ej häller vill vara annat än poetiserad darwinism, är dess poetiska verkan dock oändligt mycket starkare än herr Wohlins febersyn, som i all sin sjudande hetta dock är väl starkt schematiserad. Med samma doktrinära, för att icke säga puritanska, enkelhet målar han även (i dikten Ungdomsblod) sitt framtidsprogram:

Vad bryr oss människors arma kiv och ramlande sköra drömmar, med blodiga sporrar och lösa tömmar vi bryta oss väg över skövlande liv, de sjuka och svaga vi bota med kniv, och vi lossa så lätt som till tidsfördriv på världsvävens murkna sömmar.

Vad bryr oss ödets hotande brand

och vekliga gudars vrede,

med breda svärd vi en grav dem rede

till rov åt förgängelsens lystna tand,

men i flammande trots och med knuten hand

vi en friare väg över hav och land

för nya gudar berede.

Sådant låter ju höra sig, men när man överblickat ett tjogtal sådana kraftdikter, tycker man sig egent* ligen ej ha gjort bekantskap med en poet utan sna*tare med en litterär atlet, vars stilistiska muskelkraft man beundrar, men vars hjärnverksamhet man fort* farande betraktar med en viss skepsis. Mod, stolthet och trots äro ju utmärkta ting, i synnerhet när de ge fart åt skapande kulturbedrifter, men trots all den dyrkan, herr Wohlin skänker dessa dygder, synas de, att döma av hans diktning, hittills företrädesvis ha inspirerat honom till djärva segelturer i Stockholms skärgård. Trots alla himlastormande ansatser blir han dock alltid kvar på jorden; hans pegasus är ingen vinghäst, som på susande fart kan bära honom genom rymden, utan — ännu åtminstone — endast en ung sprakfåle, som blott skuttvis höjer sig över prosans fasta mark. Men måhända är dock djuret av ädel ras, måhända kommer det en dag att växa vingar på dess manke — och i vage fall, denne poetiske sprakfåle är dock ett präktigt djur vid sidan av den lyriska åsna, på vilken herr £. Brogren för närvarande strä» var sig upp till den svenska parnassens betesmarker.DÄR UTE

(1903, aug.)

Det modärna Amerika har väl i Norden näppe» ligen haft någon varmare lovordare än åttitalets Bjömstjeme Björnson. I tal och i skrift och icke minst på den berömda föreläsningstumé, Björnson vid denna tid företog i Sverge, hävdade han med våldsam entusiasm det nya landets företräden gent emot Europa. Amerika — det var jämlikhetens och frihetens land, där klassorättvisoma i det närmaste försvunnit; Amerika — det var den rastlösa, sjudande kraftens land, där Europas lättingar uppfostrades till arbete och tukt; Amerika — det var världsfredens amma, som en gång, när det härnäst komme till krig i Europa, skulle tillropa det gamla landet ett ljun* gande:

Var stilla där hemma i barnkammaren 1 Amerika slutligen, det var det land, där Björnson först lärtatt rätt uppskatta kyskheten. Han hade som andra syndare dittills trott kyskheten vara förbunden med kroppsliga faror, men där, i Amerika, där hade kvinn* liga läkare övertygat honom om motsatsen: det var numera vetenskapligt bevisat, att könslig återhållsam» het var en direkt genväg till hälsa och välstånd. Vilket landl snyftade åhörarna entusiastiskt: frihet, jämlikhet, allmänt välstånd, allmän världsfred, allmän kyskhet.....

Ungefar vid samma tid som Björnson höll dessa eloger över Amerika, utkom det i Kristiania en liten bok av Knut Hamsun betitlad »Fra det modeme Amerikas aandsliv». Med en feberhet indignation, som ofta urladdade sig i blixtrande elakhet, gav den då fullkomligt okände författaren en bild av Amerika, som hotade att ställa den Björnsonska entusiasmen i en tämligen komisk dager. För Hamsun var Ame* rika det groteska uppkomlingslandet, där den ma» teriella skenkulturen firar sina mest skriande triumfer, men där kultur i europeisk mening var så gott som okänd; ett bullrande, brakande och skrytande land, utan litteratur, utan konst, och fullkomligt blottat på allt vad man i Västeuropa kallar idealism; ett rikt och starkt och växande framtidsland under en svart himmel.

Det är för en europé, som aldrig vistats i Ame* rika, än i dag vanskligt att avgöra, vem av de båda, Björnson eller Hamsun, som kommit sanningen när* mast. Men då man vet, att Björnson bereste Ame* rika som en över allt hyllad och feterad celebritet,medan Hamsun däremot hade att kämpa med den fattige emigrantens alla vedervärdigheter, så är manf trots påtaliga Överdrifter, dock snarast böjd skriva sanningens lejonpart på Hamsuns räkning. Ty det är märkligt vad synförmågan minskas, så snart ärans och ryktbarhetens gloria böljar lägra sig kring pan* nan. Det är icke blott de krönta monarkerna, som duperas i denna snöda värld, även kungarna i andens rike föras ofta på det snöpligaste bakom ljuset. Georg Brändes’ skildringar från Polen och Virchow’s rese* intryck från Ryssland äro talande exempel på huru ävan geniala och skarpsynta män kunna ledas vilse, när de som firade storheter besöka ett främmande land. Med en liten bokstavsförändring av det latin* ska ordspråket skulle man här kunna säga: bene vidit, qui bene latuit, den ser bäst, som lever i det obemärkta.

Författaren till ovanstående arbete, hr Henning Berger, är av allt att döma en skildrare, som tillhör den senare kategorien. Redan på denna grund för* tjänar hans bok att beaktas; men hr Berger är icke blott en känslig iakttagare utan även en prosaför* fattare av rang, vars flärdfria och träffsäkra berättar* konst på ett välgörande sätt sticker av mot den effekt* sökande salongsstil, som numera så gärna användes i svensk novellistik. Over hela hans bok vilar det ett stänk av den betagande omedelbarhet, som en gång gjorde Per Hallströms »Vilsna fåglar» till ett evenemang i vår litteratur, en fläkt av den nybrutna ödemarkens friskhet.Det synes huvudsakligen vara det skandinaviska Chicago, som givit hr Berger stoff till dessa skild» ringar, och det porträttgalleri författaren presenterar oss utgöres till stor del av utvandrade svenskar. Till bokens mest fangslande sidor hör onekligen den skildring författaren ger av själva amerikaniserings* processen och av det liv, som väntar den lyckligt naturaliserade invandraren, när detta går honom som bäst. Där möter oss t. ex. den glade, gemytlige stock* holmaren, som gått omkull i järnvarubranschen där* hemma i Sverge och nu vill söka sin lycka i det nya landet. Hela hans person skvallrar om att han är nykommen: hans ansikte glänser av välmåga och tyckes berätta en trevlig historia om oavbrutna små fester i en glad Mälarehuvudstad, frukost med por» ter och middag med brännvin och pilsner till smör* gåsbordet och table d’hôte med vin och kafte och konjak och punsch, punsch, punsch tills det blir sexdags och så punsch. Han är litet korpulent, och kostymen, ehuru snygg, verkar gammalmodig. Men ögonen lysa vänliga och blå som ett barns — något hjärtligt och öppet vilar över hela den stora god* modiga gestalten. Sådan är denna svensk vid an* komsten till Amerika. Två år efteråt har han för* vandlats till en lång mager herre i rutiga kläder, vars ansikte är solbränt, dragen hårda, blicken blå och kall. Och på svensk»amerikansk dialekt berättar han sin historia, som översatt till begriplig svenska i huvudsak låter så här:

--------och så blev jag utkörd. Ett tag tänktejag gå i sjön. Men så hade jag hört, att man kunde få arbete på någon farm och så vandrade jag i vag. Gick hela vägen genom södra Chicago, genom Engle» wood, Pullman och allt vad de heta, förstäderna. Stal mig sedan till gratisfarder med godstågen. Hängde mellan vagnarne, slogs med bromsare och lastkarlar, levde tillsammans med de kringstrykande tiggame — tramps — och så kom jag till sist till en plats, där de lade en järnväg. Arbetade med i laget, kamrat med alla nationers avskum. Jämvägswhisky —

vet du vad det är? Jo, whisky med fotogén, petroleum, i. Rusar kvickt, ser du, och säljes av arbetsbasen själv. Fick rödmåla balkar, spika syllar, bära skenor — det var tungt, må du tro, men stark har jag alltid varit och i järnhandel får man också ta i. Nå, basen tyckte om mig. Och så fick jag ett lag under mig. Sedan ett par lag karlar till. Stark var jag, och de fingo inte lata sig, muckade någon, fick han ett slag på käften. Sånt där ser dom, förstår du, och året därpå var jag bas själv och den förra basen — han som hjälpte mig — bortkörd. Och så undan för undan. Nu är jag egen kontraktör och säljer järn» vägswhisky själv. Håller just på att göra upp ett kontrakt med Northern*Pacific»banan. Och Sverge ger jag fanl

Eller ge akt på mr Samuel Wikertl Efter under» gånget straff för vårdslöshet mot borgenärer har han lämnat Sverge och till att börja med tagit anställning hos den mystiska firman Smith, Cohen & Co. Under två års tid studerar han här noga — men mot ringapekuniär ersättning — sina båda principaler, Smith, den hänsynslöse, kallblodige, energiske yankeen, och Cohen, den slipade, outtröttlige, sparsamme juden. Och han lyckas, det bär uppför i svindlande farti Dollars, dollars, dollars 1 Men bakom allt vad han företar sig, vare sig han dikterar ett brev eller be* söker en teater, lurar ständigt den hyperenerverande och till sin högsta potens uppdrivna amerikanska ögonblicksbrådskan i samlandet av rikedom. Han får denna rikedom, men till vilket pris förstår han ej, fast han märker det i sin tilltagande nervositet, ser det i de plötsliga utbrotten över de banalaste små« saker, känner det i det myrliknande krypandet inom sig, de gula blixtarna för ögonen •.. Och om nättema kommer sömnlösheten. Han ligger och skall just till att somna, då — o, fasa, — hoppar hjärtat till, tänker det stanna? Han känner att han kväves och måste sätta sig upp, dricka vatten, hul — sömnen är borta. Och en dag skall mr Samuel Wikert dö i sin kontorsstol framför sin pulpet, munnen skall dragas på sned, ögonen brista, gestalten sjunka ihop, och följande dag säger presidenten i »The brokers club»: »Gentlemenl Det är min sorgliga plikt att tillkännagiva vår aktade medlem Samuel Wikerts död i går av hjärtförlamning. Han var fyrtio år, och be* gravningen sker i morgon vid Graceland cemetery».

Se där ett stycke amerikansk livslycka 1

Men dessa européer, som lyckas i stor stil, höra dock till undantagen i dollarslandet. De flesta stanna på underordnade platser, där de med slit och sträv«samhet kunna dra sig fram, eller de gå under. Rö* rande i all sin enkelhet är den teckning av en ung emigrants undergång, som författaren ger i skissen En av dem, och rörande, om man får begagna ett så banalt ord om en vacker sak, är också skildringen av den gamle svenskamerikanens hemdrömmar i Bomans två världar.

En av bokens skarpast tecknade typer är utan tvivel Bullock, den smarte, smidige yankeen, vilken som det heter bränner sitt ljus i båda ändar genom att roa sig europeiskt, som han tror, och samtidigt arbeta yankeemässigt strängt. Han är elegant, för» nämt förbindlig, där han sitter bakom slipade rutor i den stora banklokalen och med en halvt gäckande blick mönstrar den i kö vid kassafönstren otåligt väntande människohopen; och på kvällen, då han befinner sig vid ett av de förnämsta borden i en fre* kventerad varietélokal låter han champagnen flöda och superar med den vackraste av de kvinnliga ar* tistema. Men en dag dyker han upp på en anspråks* lös krok, utan överrock, drypande våt av regn, med kläderna skrynkligt klistrade utefter den gängliga figuren och uppvaktar den ensamme skandinaven med följande stämningsutbrott:

— Hör på, satan vet var jag har sett er, men fastän ni är europé, misshagar ni mig icke, åtmin* stone icke mycket. För så vitt jag kan fatta mänsk* lig natur, bör det i detta ögonblick glädja er att se mig, en amerikan, i detta tillstånd — inte sant? — Som jag nu är, är jag »nere», down, som vi säga.promenerar i tofflorna, som vi också säga, ja inte ens det, i strumplästerna torde vara rätta uttrycket. »Gången» är emellertid ett annat uttryck vi hava — vi äro slängda, som ni kanske vet, i prickträffande anmärkningar — och ser ni det, mr dutch eller french eller vad ni nu är, det är jag icke. No sir, inte ännu. Jag har levat som en galning, det är sant, och hur jag nu existerar vill jag ej säga för att ej ta bort er aptit på vinglöggen. Men ändå finns det något kvar. Ryggrad, dear sir, fast det är klent be* ställt med märgen, det medges. Och ser ni, det är just det ni européer ha svårt att fatta. Hur fan kan en karl svina ned sig och rulla i smutsen och stiga upp igen

— icke fastna — ch? Tja, det är nog besynnerligt, så framt ej förklaringen är den, att gyttjebad äro

hälsosamma — för somliga-------------Jag han ej hjälpa

det, det är en fix idé, men när jag ser någon av er européer, tänker jag alltid: se där en ny stackare, som gjort något sattyg och måst lämna sitt land för att här börja på ny grund. Ty inte sant, stjälper man där över, då är det slut, ohjälpligt — va? Mo* raliskt död — ingen bättring tillåten...

Någon tid efteråt var Bullock åter välbeställd banktjänsteman.

Den som förut ej varit någon beundrare av Ame* rika blir sannerligen icke omstämd genom läsningen av hr Bergers bok. Vad som verkar mest nedslående är tanken på, att den amerikanska framgången alltid måste tillkämpas på bekostnad av de själsegenskaper, som vi» det gamla landets barn, skatta högst, ochutan vilka vi ej kunna tänka oss en verklig kultur. Men genom att ställa denna sanning i skarp belys» ni blir hr Bergers bok, utan att slå över i tendens# och indignationslitteratur, en väckande och, vem vet, kanske även hämmande maning. Man har hela tiden en stark känsla av att detta är icke konstruktion, icke arrangemang, utan detta är ett stycke av livet självt. Till och med om alltsammans vore dikt, är boken dock så bra gjord, att. man även då skulle läsa den med behållning.ELEGIER

(1903 dcc.)

Vilhelm Ekelund hör till det sällsynta slag av poeter, vilkas diktning med ¿ren icke blott vinner i omfång och djup, utan även undergår en alltjämt stigande förfining och når en allt subtilare intensitet Hans i dagarna utgivna Elegier äga ännu kvar denna betagande omedelbarhet, denna rena och fina hy, som gav en sådan charme åt Vårbrispoesin; men hans dikts genius, som i Vårbris ännu tycktes betrakta världen med undrande halvt skygga barnaögon, har under de gångna åren förvandlats till en hög och allvarlig ljusgestalt, vars ögon lysa av skönhetsgudens eld.

För en kritiker, som likt undertecknad själv ej är poet, torde det knappast vara möjligt att ge en före» ställning om denna poesis väsen. Man kan, om manjämför dessa Elegier med Ekelunds föregående dikt* ning, nog konstatera, att det kommit till ett plus, ett visst något, som ej fanns där förr, men att med ord gripa detta något är lika svårt som att fånga blom» doft med fingrarna. Måhända tar man icke alldeles fel, om man söker en del av detta något i den över* lägsna konst, varmed Ekelund i denna samling be* handlar den fria versen. I all äkta poesi är ju formen alltid en väsentlig del av innehållet lika visst som blommans form är en del av hennes innersta väsen, och Ekelund har i dessa Elegier skapat vers, som i rytmisk skönhet äro enastående i vår litteratur. En sådan dikt är bland många andra

HÖSTMORGONEN.

Gyllne stå morgonens träd, och den milda döden lyser över kronorna.

Tonande livets våg, som sjunker,

i ditt flöde själv en droppe,

tårad glädjes lust och speglande under,

till att lyftas, famnande ljuset

och förgås och brista, men ej dö...

höjer jag hjärtats lov till dig, till digl

i mitt blod din sommar susar, tonande ljuva Livl

Då man från Stefan Georges aristokratiskt form» korrekta diktning vänder åter till Ekelunds Elegier,är det som om man från en gammal nobel trädgård i romarstil med hackar, alléer och fontäner plötsligt försattes till någon havsomfluten vildskog, där luften är sval av källsprång, och där smärta lövträd lyfta sina ljusdallrande kronor som hymner mot en bländande blå himmel.

Den ovan citerade dikten Höstmorgonen kan även i ett annat hänseende sägas vara representativ för Vilhelm

Ekelunds nyaste diktning. Man har redan vid föregående tillfallen talat om mysticism i den Ekelundska poesin, och detta icke utan skäl, för så vitt man nämligen med Rem brandt^tysken definierar mysticism som barnasinne, vilket riktar sig på världs« alltet, och om man med barnasinne menar den friska, själfulla känslighet för intryck, som man kan finna hos barn och stora konstnärer. På djupet av Vilhelm Ekelunds lyrik rinner det en mäktig åder av sådan mysticism, som skänker hans diktning en inre aldrig sinande livskraft. Denna metafysiska lyrik, som ofta skimrar som en reflex av världsgåtan, speglad i ett poetiskt gemyt, har ingenting gemensamt med vare sig gammal eller modäm vidskepelse, utan är tvärt« om endast möjlig från en hög intellektuell ståndpunkt. Det är ett stort misstag, då man, som det ofta sker, håller före, att hög förståndsbildning i och för sig verkar förödande på känslolivet, eller att den exakta forskningen någonsin kan röja mänsklighetens meta» fysiska behov ur världen. Den intellektuella utveck« lingen förstör endast den delen av känslolivet, som motsvarar en redan övervunnen intellektuell stånd«punkt, men hindrar ingalunda, att ett nytt rikare och mera förfinat känsloliv spirar upp. Det är denna växelverkan mellan en stark intellektuell kultur och ett oerhört rikt poetiskt gemyt som ger den Ekelund* ska lyriken dess höga allvar och dess underbara glans av skapelsemorgon.

Det finns i dessa Elegier dikter, som stråla av en man vore frestad säga översinnlig livsfröjd, och där finns andra, kring vilka det står ett lidelsens purpur* skimmer, som dittills varit främmande för Vilhelm Ekelunds lyrik. Men det finns åter andra dikter, och dessa äro kanske de talrikaste, där känslan av livets ve tagit så gripande uttryck, att även den kallaste skepsis blir brakt ur fattningen. Mer än de flesta har nog Vilhelm Ekelund fått erfara sanningen av Goethes ord:

Alles geben die Götter, die unendlichen,

Ihren Lieblingen ganz:

Alle Freuden, die unendlichen,

Alle Schmerzen, die unendlichen,

Ganz.

Ingen har i svensk poesi så som han givit ett på en gång intensivt och melodiskt uttryck åt känslan av tröstlös isolering och pinande hemlöshet; dessa smärtfyllda strofer skulle ofta verka den djupaste be* klämning, om de ej samtidigt ägde den stora konstens ovanskliga skönhet. Denna mörka livsstämning, som icke får förväxlas med doktrinär pessimism och ännu mindre med den banala grämelsen över motgångar,kastar en bred slagskugga över vissa partier av Ele» giema. Men hur djupa skuggorna än må falla, och hur isande tomheten än må sluta sig kring hjärtat, helt öde blir världen aldrig for den, som en gång stått öga mot öga med Skönhetens genius:

När kväll i själens himmel skymmer,

när livets sista stjärnljus rymmer,

och själen vänder om på öde färden

och vill gå hem, och har ej hem i världen ...

O, räddande försvar! o höga och klara fäste i det svarta bruset: o, ljuva styrka uti ljuset, heliga skönhet, av ditt ögal

Det är detta på en gång extatiska och produktiva skönhetssinne, som mitt i livstragikens bränningar bevarar skalden från undergång, och det är samma skönhetssinne, som låter honom skåda de fagraste syner, där vi andra endast varsna vardagslivets prosa. Typisk är i detta hänseende dikten

HEMLÄNGTAN.

Vita, bleka törnrosor köpte jag i natt på gatan.

Nu jag vaknar — dagen är uppel Himmelen:

varmt sydländskt dunkelblå in genom fönstren strålar!

Bengt Lidforst: Litteraturkritik. 8Och friskt som när havsvind nymornad susar, gatans muntra sorl tusenstämmigt, dämpat melodiskt tonar upp.

Ett tåg rullar ut i morgonrymden.

Vita, bleka rosor på mitt bord...

i det darrande solflimret för mina ögon de simma, gunga och vaggas långt ut

på den svala, blåa rymden.

Sluter jag ögonen, stå de och lysa i det mörka synfältet likt en flock av vilda svanor i en östersjövik en marsdag.

Det vore frestande att citera mera, ty i grunden är detta det enda sätt, varpå man kan presentera denna lyrik, men detta förbjuder sig självt. Blott för att visa med vilket fulländat mästerskap Ekelund även behand* lar den strängt bundna formen anföra vi ännu en dikt:

I SKYMNINGEN VID ÄN.

Åter här den tysta, ljumma höstekväll jag sakta går, in från parkens lövvalv skumma hospitalets klocka slår.

Stilla allting in i blida töcken sjunker mer och mer.Ifrån vägens almar glida våta löven ljudlöst ner.

Barndomsminnen tysta, veka, sakta, mjukt för själen stå, liksom lena kinder smeka de och se med ögon blå.

Det är med ett visst vemod man anmäler en dikt* samling som dessa Elegier, icke blott därför, att man harmas över sin egen oförmåga, utan även emedan man med skäl kan befara, att också en med poetisk förståelse och poetisk teknik skriven anmälan ej skulle vinna rätt gehör. August Strindberg har för ej länge* sedan proklamerat, att framtiden tillhör romanen och dramat, och om också denna åsikt innebär en över* drift, så torde det dock vara sant, att den värderade samtiden har mera sinne för romanen och dramat än för lyriken, och föredrar den politiska och kommunala lyriken framför den kontemplativa. Men vad är i nio fall av tio en god roman annat än trehundra döda sidor och trettio som leva, och vad är, när den lyckas som bäst, den politiska lyriken annat än en rimmad ledare, som kunde sagts lika bra eller bättre på prosa.

Det synes emellertid icke osannolikt, att det i framtiden kommer att ske ett omslag till förmån för den verkliga lyriken, i det att det metafysiska behov, som hos våra fader och våra förfader tagit sitt uttryck i positiv religiositet, mer och mer kommer att mynna ut i lyrisk mysticism. Det bibliska paradiset, som hägrade för den botfardige ogärningsmannen på korset»har svunnit hän, och det paradis, som utvecklings« läran profeterar, hägrar i ett så dunkelt fjärran, att det blott svagt formår fangsla vårt hjärta. Men även för nutidsmänniskan ges det ett paradis, som heter skönhetens rike. Från detta rike stammar Vilhelm Ekelunds lyrik; den står som en klart lysande uppen« bäring av, att det högt över alldagslivets banala kors« fästelse dock finns ett diktens paradis, där de, som av hjärtat älska skönheten, finna läkedom för sina själar.ÖDEÄR

(1904, juni)

Det Bonnierska förlaget, som med en sant gudom« lig objektivitet låter sin sol lysa över onda och goda, över rättfärdiga och orättfärdiga, har i dagame skänkt trycksvärtans liv åt en ny diktsamling av herr Nils Wohlin. Då herr Wohlin, som enligt vad Upsala studentkatalog utvisar är en tjugotreårig filosofie kan« didat, för ett år sedan utgav sin debutsamling »Oro», var det ej så alldeles lätt att avgöra, till vilken kate« gori av skribenter han borde räknas, ty vid sidan av en påtaglig brist på fantasi och kultur fanns det dock i dessa rimmerier en ungdomlig intensitet, som till en viss grad bar upp de stora orden. Den nu ut« givna diktsamlingen Odeår visar emellertid otvetydigt, att dess författare står fullkomligt främmande för poesiens konst; det finns visserligen i denna samlingett fåtal dikter, exempelvis *Fiskar* och *Pågletschern», som låta läsa sig, man skulle nästan vilja säga, med nöje, men totalomdömet blir dock, att författaren med detta häfte skänkt vår publik ett non*plus*ultra av andefattig affektation och uppblåst, skrävlande impo« tens.

Det vore orätt att påstå, att herr Wohlin är en skribent utan ideal; tvärtom, han försäkrar på vaije sida, att han älskar skönheten, rikedomen, lidelsen, hårdheten, själviskheten lika ivrigt som han hatar fulheten, lidandet och

fattigdomen, och med dessa sina passioner tror han sig utan tvivel vara en övermänniska efter Nietzsches sinne. Men olyckan vill, att herr Wohlins uppfattning av dessa ideal på grund av hans intellektuella begränsning fullkomligt sam» manfaller med kälkborgarbrackans, och denna intel» lektuella begränsning sätter honom också i stånd att kläda sin dyrkan av idealen i en form, vilken är så gott som enastående i stilistisk ynkedom och armod. Det är redan betecknande nog, då författaren i stycket * Kall sol• utropar

Vi skratta så blickarne glimma i tårar mot den skönaste värld som speglats i vin och sjunga sånger att lidandets dårar äro jordens smutsiga svin.

Man tänke sig vilka sånger 1

Men i all sin ömkliga fulhet och fattigdom uppen* barar sig denna banala brackfilosofi i dikten *Utanhänsyn», av vilken vi till våra läsares uppbyggelse återge följande strofer:

Vad bryr mig att tvista om mänskors värde med dem som aldrig ett värde kände, som åren förödde och aldrig beskärde en lycka då pulsarne brände; vad förstå väl stackars folk som slita för ett meningslöst liv med svultna händer av det starka i världen som skrattar med vita och lyste t breda tänder?

Jag vill dem säga hur ordena sticke dessa människor som mitt blod förbannat, att lidandet, vare förskylt eller icke, är nesligt som intet annat.

Må vara att ingenting deltes lika, att tusen tvungos i armod vandra, vad mer, de äga ej rätt att skrika och smutsa jorden för andra.

Vi vilja endast se glans och lycka i sådana blånande sommardagar, och vilja e{ plågas av band som trycka och allt fattigt och armt som klagar; till livets högtid vi bjuda som gäster allt vackert och ungt som i solen ryster, och resten får ta sina krämpor och präster och draga varthän den lyster.

Det är sällan man i svensk litteratur får se talang* lösheten presentera sig så vidrigt mager och så naken som hos denne versmakare, vilken till sina högtiderinbjuder »allt vackert och skönt som i solen ryster» och sedan talar om den tid,

»då vi drucko ur lidelsens skål, når själames blanka skrapade svål, brann röd bak gnistrande miner.»

Det är naturligtvis, så snart det gäller konst, orätt att ens närma ordet moral; ty om också all stor konst verkar förädlande, så ha dock poesi och moral i och för sig ingenting med varandra att göra. Den skarpa kontrast, som existerar mellan överklassens strålande lyx och underklassens mörka armod, kan mycket väl tänkas frambringa poetiskt användbara ljuseffekter och har för övrigt även gett motiv icke blott åt vår tids demokratiska tendensdiktning utan också åt l'art« pour l'art«poesin. Kring den gamle Jehovah, som in» för nutidens moralbegrepp ter sig som en ganska tvetydig natur, står det dock ett ovanligt poetiskt skimmer, och djävulen själv, det ondas genius, är ju en god poet av guds nåde. Men det onda, das böset är en sak, det usla, das schlechte, en annan; och det är komiskt att se, hur herr Wohlin, just när han tror sig vara som mest bös, genomgående presterar vad som är schlecht, schlecht und billig. Men i den vägen kan författaren verkligen prestera det otroliga. Läsaren må själv döma av t. ex. följande strofer ur dikten * Hårdhet*:

Jag älskar det sinne som glimmar klart som glasen i salarnes ljusa speglaroch ej suger på svampiga själars art

all smuts som ur händer dreglar,

som visar var tiggare kallt vad han är

i avundens svaga och lystna begär

och den rånares hand som slår det en gång

i blodiga skärvor skär.

Jag älskar den man som lyss till allt som stönar ur seklernas tunga vindar, men riglar sin port och skrattar kallt inom spetsiga gallergrindar; som ensam och hård bak förgyllda lås hör gatornas hat mot portalerna slås, men

lyfter sitt glas och beklagar torrt att folk behagar förgås.

Jag älskar den furste som furstar lik gör sitt liv till maktens och lyckans fester och bjuder slösigt och glad och rik vackra och stolta gäster, och etter supén från sitt slotts balustrad som en burlesk tablå efter vinernas rad visar dem torgen, där ljusen fladdra över svultna massors skrik.

Jag älskar spelet av guld och vitt i en höstrymds drivande kalla skyar, den själ som är huggen i hårda snitt och är skarp som en stormvinds byar; som aldrig på något öder en skärv men vaktar sin lyckas och krafts förvärv och icke rädes sin grövsta piska i tjutande hundars mitt;den skönhet, den prakt vid fyllda fat som hatar smutsiga, svultna och slika med samma förbittrade självförsvars hat som dessa hata de rika, som aldrig sin stolthet i eftergift ger och sluter förbund och sänker sig ner och gör livet så lågt och vekt och vänligt att man knappt vill leva det mer.

Herr Wohlin tror sig utan tvivel med dessa rader ha lämnat ett styft bidrag till övermänniskans psyko* logi och förstår ej, att det ideal, han här förkunnar, ingenting annat är, än vad varje liten grossörsbracka, vaije liten däst lantprost tänker i det innersta av sitt hjärta och, så gott sig göra låter, även praktiserar i livet. Men erkännas måste, att herr Wohlin lyckats kläda denna brackans livsåskådning i en ämnet fullt passande form: hans tal om »all smuts, som ur hän» der dreglar» är verkligen ett rekord i den vägen.

Det må gärna erkännas, att så tarvliga som dessa nu delvis citerade aktstycken äro ej samtliga alstren i häftet. Men det finns å andra sidan ej en enda rad, som innehåller ett poetiskt fynd, ej en enda vers, som är buren av konstnärligt allvar. Och den idékrets, inom vilken hans produktion rör sig, är till ytterlig» het banal, fullkomligt blottad som den är på allt kulturellt innehåll. Man frågar sig, hur det är möj» ligt, att en person, som dock varit i tillfälle att för» skaffa sig en del av den bildning, ett svenskt kultur* samhälle har att bjuda, ej känner andra livsvärden än prakten vid fyllda fat, banal gottköpserotik och enlika banal naturglädje. Ty dessa moment plus ett bornerat förakt för de svultna och fattiga represen* tera idékretsen i den Wohlinska produktionen, vars form på intet sätt överskyler innehållets tomhet.

Denna tarvliga diktsamling, som aldrig bort se, dagens ljus, har emellertid utkommit på Bonniers förlag och ligger nu, låt vara i en plebejisk utstyrsel på vaije boklådsbord sida vid sida med de andra alstren från detta förlag. Därom vore ju i och för sig mindre att säga; men det är med de dåliga böckerna som med ogräset på falten, de göra icke blott skada genom den plats de upptaga utan de suga även näringen, som i detta fall är publikens uppmärksamhet och pängar, från den verkliga diktningen, och göra ju på detta sätt en direkt skada. Att rycka upp detta ogräs med rötterna är naturligtvis svårt nog; men lika visst som det är kritikens uppgift att framhäva, vad som i vårt land produceras av äkta poesi, lika visst är det också dess plikt att motarbeta spridningen av sådant litterärt ogräs, även om det släppes ut av Bonnierska frökon* trollanstalten.ANDERS ÖSTERLING

PRELUDIER (1904, 14 juni)

Då författaren till ovanstående diktsamling för ett år sedan debuterade med några dikter i publikatio« nen *Fvån Skåne*, profeterade en kritiker i denna tidning*, att hr Österling en dag av alla den svenska poesiens vänner skulle hälsas som en skald av rang. Denna profetia har gått i uppfyllelse över förväntan, i det att i dessa dagar icke blott den svenska poesiens vänner, utan även dess svurne fiender med Ruben G:son Berg i spetsen hälsat hr Österling som en poet av guds nåde.

Det är inte vår mening att närmare undersöka grunderna till denna gynnsamma kritik från Upp«

• B. L. i tidn. Arbetet. Jfr »Barbarskogens skald», sid. 29.

Utg:s anm.sverge, ty detta vore liktydigt med att dröja vid de mindre tilltalande sidorna av den österlingska dikt» ningen, vilket ingalunda är vår avsikt. Med sina fel och förtjänster är Anders Österling i varje fall en litterär kraft, som i sina bästa ögonblick är i stånd att skapa äkta poesi, och som älskar skönheten allt för högt, för att icke åtskilligt, som ej är skönt, kunde bli honom förlåtet.

Det är naturligtvis ej underligt, att en skribent, som är sina knappt fyllda tjugo år, ej har att upp» visa en fullt utpräglad diktarfysionomi. En poet, vilken likt Österling ännu befinner sig i läroåren, måste naturligtvis gälda sin tribut åt mästarne, och i själva verket kan man också hos Österling konstatera mycket påtagliga inverkningar av å ena sidan Dehmel och Stefan George, å andra sidan av Ola Hansson och allra mest kanske av Vilhelm Ekelund. Detta är ju i och för sig absolut icke klandervärt, tvärt om visar det endast, att Österling ställer sina poetiska ideal mycket högt, då han valt sådana läromästare. Hans bästa dikter äro också burna av ett konstnärligt allvar, som stämmer till andakt; han hör påtagligen till den tämligen sällsynta grupp av diktare, för vilka poesin är ett väsen alltför högt och heligt för att användas i dagsbestyrens tjänst.

Denna ideella lyftning har även adlat Österlings språk, som är rikt, stundom yppigt utvecklat, men i hans bättre dikter alltid rent och aristokratiskt. Och ur flera av dessa strofer ljuder klart förnimbar en ton av den heliga tystnadens musik, medan rymdenvidgas och ljusnar som hade himlen vuxit ut i det oändliga. En sådan dikt är t. ex.:

TILL SKONHETEN.

Min skönhetstörst jag aldrig mäktar tala. blott dunkelt tolka i en dröms symbol.

Min själ är lik en vid, kristallisk skål, i vilken klara vatten drömma svala.

På gulvit marmor skålen ensam blänker emot en himmels rena blå, och över stenen krusas tyst och gå de vita dagrar vattenskuggan sänker.

Och vattnets rymd, av ljuset genombrunnen, står i oändlig ro mot himlens grund, snart stillnar dagen mot sin middagsstund och under skålen skuggan är försvunnen.

En droppe soldagg perlar ned — då bäva kristallens djup, det porlar underbart, och vattnets brädd, som drömde spegelklart, ses dallrande vid randens linje sväva.

Och upp vill allt, upp i en stråle svinga, stiga i sol och saligt drickas ut i glansens hav som blånar utan slut: som ton vill allt i rymdens hymn förklinga.

Bland bubblorna en silvergnista hoppar, dess glimt i marmoms blånad blixtrar till, det sväller, sjuder, vattnet frysa vill och — kväller över — uti arma droppar.Ännu en dikt må anföras för att visa huru fint Österling stundom förstår att låta en liten själsstäm* ning bäras upp av en naturmålning:

PIONERNA.

Det doftar mull och parkens blomster blunda i salighet, då regnets droppar flöda.

Men liksom trötta synder tunga, runda, osläckligt flammande pioner glöda.

Och medan än som brustna purpurtoner i svarta mullen lösa blomblad dala, ensamt och gällt som eviga passioner pionerna i aftondimman tala.

En sådan dikt är äkta. Men detta kan tyvärr icke sägas om allt, vad hr Österling i denna dikt* samling presterar. Hans odisputabla välde över for* men förleder honom ofta att göra en dikt av ett motiv, som aldrig levat i hans själ; och då radar han ord efter ord, rader efter rader samman till sonetter, där vaije vers är grann och ståtlig som en nymålad teaterkuliss, men där totalintrycket blir det av en tom scen; man saknar det levande. Och på samma sätt ger han ofta i stället för en dikt endast en rad av sensationer, mellan vilka das geistige Band fehlU och som sålunda aldrig kunna förtäta sig till en poetisk stämning. Han är vid sådana tillfallen helt visst offer för ett självbedrägeri, ty om någon medveten svindel kan det ej här vara tal; men just därför måstevarje uppriktig vän av hans diktning beklaga, att han kan prestera alster så oäkta i ton och tanke som t. ex. denna slutstrof ur dikten

MYSTERIET.

Oktoberstormens toning är som ett sorgeminnes, där ingen vänlig stråle och ingen utgång finnes.

Inom oss makter vakna och vilja till sin moder ...

Så vilja vi sätta oss vid dessa dystra floder, begråtande varandra. Ack våra hjärtans kvinnor, hur främmande de skrida som stela lustgudinnor.

Ukgott om vi oss spara, likgott om vi oss slösa, fast gåtan själv vi äro, vi aldrig gåtan lösa Som fosforbleka irrbloss dö namn och tankar ut.

Vi hava lekt en tid och nu är leken slut.

I denna dikt finns det, med förlov sagt, ej ett uns av mysterium men ganska mycket gottköpspessimism, trivial,. därför att den icke är sprungen fram ur hjärtat utan ur en tom och abstrakt konstruktion. En sådan dikt — och det finns tyvärr alltför många av den sorten i Preludier — verkar dubbelt pinsamt, därför att den så grovt svär emot det konstnärliga allvar, som lyser fram ur Österlings bästa dikter.

Det ligger också åtskilligt av opoetiskt lättsinne i det sätt, varpå Österling stundom imiterar sina före* bilder, i främsta rummet Ekelund. Ordet imitera är här valt med full överläggning; det är nämligen här alldeles icke fråga om någon organisk parallelism, sådan som ju ofta kan förefinnas mellan skalder medbesläktade gemyt, utan om en rent mekanisk efter* bildning. Det kan måhända synas oridderligt, kanske rent av hjärtlöst att jämföra denne, låt vara högt be* gåvade, debutant med Vilhelm Ekelund, som utan jämförelse är det nutida Sverges störste lyriker; men det är ej heller frågan om någon jämförelse i vanlig mening. Aven om Österlings poetfysionomi ännu ej avtecknar sig fullt markerad mot bakgrunden av hans förebilder, så kan man dock redan nu klart skönja, att väsensgemenskapen mellan honom och Ekelund är så gott som ingen; och det är därför att våldföra sin egen natur, då Österling efterbildar Eke* lund så grundligt och så lättfärdigt som han gör exempelvis i dikten *Almame». Den Ekelundska ori* ginaldikten heter »Trädet* och har följande lydelse:

Blå som ett hav var luften bakom trädet, blå som ett hav och djup av mäktig stillhet och eftermiddagsglansens stora klarhet —

Ett träd som alla andra, och dock — sällsamt 1 förnimmer jag än varje linjes dallring i detta stumma spel av ljus som rann; och som en blixt, en gåtfull uppenbaring stod denna stora själfullhet för mig, vars väsen ej jag tyda kan, men gläds att kunna närma mig och ana.

Österlings *Almarne* har följande lydelse:

Likt praktfullt tunga drömmar som med möda mot klarhet stiga, stelna i metallen, så sova almarne, högt uppe svallen mörkt gyllene i gyllne luften glöda.

Bengt Lidforss: Litteraturkritik. 9Jag lyssnar efter den musik som danat orörlighetens lustgård, hör en flämtning i kronorna, en dämpad andehämtning och ger mig hän tillfreds med det jag anat.

Om möjligt ännu påtagligare är efiterbildningen i *Vårrägnet*, som endast är en banaliserad omskriv# ning av Ekelunds »Psyke i gränden». De äro redan i och för sig komplett misslyckade, dessa dikter, och detta kan i viss mån sägas lända Österling till heder; ty det visar, att han i själva verket endast kan hålla sig uppe som poet, när han är sig själv, — men han sviker sig själv allt for ofta.

Anders Österling hör ej till de gudabenådade varelser, vilka liksom Ola Hansson och Vilhelm Ekelund från första stund gå sin väg fram med ge* niets ljusa målmedvetenhet; han rör sig alltjämt på det vanskliga plan, där Emil Kléen och Axel Wal« lengren vandrat före honom. Liksom de misslyckas han stundom; men när han lyckas, ljuder det en sär* egen musik ur hans rytmer, och man tycker sig tvärs igenom mörka, nattliga dimmor skönja de silverljusa konturerna av en ren och vacker själ.GUSTAF ULLMAN

VÄSTKUST — UNGT FOLK

(1904, juli)

Om någons väg genom livet är tömbeströdd, så är det poetens.

Det är inte konstnärssjälens inre slitningar, inte de brännande skaparkvalen jag tänker på; jag menar helt enkelt det borgerliga livets vädjoban, sådan denna gestaltar sig for en poet, som håller sin konst helig, och kanske till på

köpet lever i ett litet land.

Han är ung och okänd, men han har lyckats uppdriva ett par hundra kronor, så att han kunnat betala tryckningen av sin första bok, vars manuskript i sakta mak gjort sin rond hos förläggarne och refuserats av dem alla, efter som publiken icke köper lyrik av okända poeter. Men nu är boken ute, och fastan omslaget är mindre vackert och papperet väl grovt, så är det dock skönt att veta, att nu fåens hjärtas bästa tankar andas den friska luften därute.

Dagar gå, och veckor, och slutligen kommer den första recensionen. Recensenten, som själv misslyc* kats både som lyriker och novellist, men ännu fuskar i båda genrerna och lite till, vädrar oråd, och med de smås instinktiva hat mot vad som är äkta kastar han sig över den okände debutantens bok. Det är absolut ofarligt, ty en poet varken kan eller får be* möta en recension; han är därvidlag fullkomligt värn* lös. Men recensenten, som är en kvick karl, icke av naturen, men av yrket, kastar först fram några sarkasmer om poeter i allmänhet, talar sedan om fullkomlig brist på begåvning, smaklöshet, forkonst« ling etc., och kritiserar sedan språket, som han finner osvenskt och följaktligen löjligt. Så slår han ned på det vackraste poemet i boken, river ut diktens öga och håller det brustet och livlöst upp för publiken: se här mina damer och herrar, kan ni finna något förnuft i det här? Det är ju den själlösaste van« skaplighetl

Och publiken lunkar tätt efter i kritikens Qät. När det gäller ett vetenskapligt arbete, faller det aldrig den stora allmänheten in att säga: det förstår jag inte, alltså är det nonsens. Men när det gäller ett poem, då anser sig även den mest opoetiske kälk* borgare ha rätt att säga: detta begriper inte jag, alltså är det rena strunten. En var vet, att en slamrande fabrikslokal ej är rätta platsen för att höra musik, men de flesta tänka ej på, att så länge själens öraär fullt av dagsbestyrens larm, så är det ej rätt skic« kat att förnimma de tonande böljeslag, som stråla ut från en vacker dikt. En målning måste som bekant ses i en viss belysning för att komma till sin rätt; och på samma sätt fordrar ett poem även sin belys« ning, blott med den skillnaden, att dagern här ej kan fås utifrån, utan måste finnas i läsarens egen själ.

Men på dessa enkla ting tänker den stora all« mänheten sällan, och därför har den äkta lyrikern så svårt att slå sig fram vid sidan av alla de litteratur« alster, som ställa mindre fordringar på läsaren.

Dock händer det ju understundom, att en poet, även om han är en ren lyriker, kan bli uppskattad och beundrad rent av under sin livstid. Den unge debutanten, som att börja med hånades ner som idiotiserande skaldeyngling, är trots allt vorden en storhet, som är vida berömd i norden och med vilken även utlandet sysselsätter sig. Då kan det hända, om det vill sig väl nämligen, att han i honorar för vad han skapat under tre års intensivt diktarliv kan få en summa lika stor som typografen, vilken sätter boken, har i årslön, och kanske dess* utom ett pris på ett par hundra kronor. Men där* utöver kan han ej sträcka sina förhoppningar. Hans ungdomsvänner, vilka leva i idyllisk obemärkhet men med goda inkomster som skolmän och professorer, erhålla gång på gång anslag av regeringen och andra myndigheter för studier i utlandet, för utgivandet av lärda verk etc., och då knusslas det ej på tusenlappame. Men statsanslag åt en svensk poet — vilken tanke!För så vitt nämligen skalden ej finner nåd inför d:r C. D. af Wirsén. Då får han vid något hög» tidligt tillfälle tillsammans med ett dussin andra sven« ska skriftställare — dela ett års professorslön.

* * *

Var gång jag ser en ung poet, som går sina egna vägar, glider jag in i den tankegång, jag ovan antytt, och Gustaf Ullmans diktsamling Västkust är när« maste anledningen till att jag nu dristar mig fram« lägga dessa reflektioner inför en ärad och sympatisk allmänhet.

Det gives i denna »Västkust» en eller annan dikt, som man kan finna mindre betydande; men man skall i Ullmans lyrik aldrig möta en falsk ton, aldrig en stämning som är konstruerad, aldrig en efterbild« ning, som bleknar och blir askgrå, när blott origi« nalet nämnes. Hos Ullman är allting friskt och äkta, framsprunget rakt ur själen. Därför skänker hans diktning en underlig känsla av trygghet, icke den troendes blinda tillförsikt, utan den erfarne sjöman« nens glädje vid anblicken av fyren: en fast punkt, en lysande verklighet.

Ullman är hallänning, född och uppfödd vid Nordhallands karga och klippiga kust, som han älskar med samma

djupa, för all kritik oåtkomliga hängivenhet, som en gång band och väl ännu binder Ola Hansson vid Skåne. De blånande dagrarna och de veka, i fjärran förtonande konturerna, som gedenna underbara oändlighetsstämning åt de skånska diktarnes vers, finner man knappast i Ullmans dikt« ning; hans språk äger tvärtom, trots sitt musikaliska välljud, något av granithällens markerade fasthet. Men kustklippomas rena linjer, havslandskapets klara och djupa, ständigt skiftande färgspel, den friska, saltmättade luften och det blänkande solglittret över havet, allt har här smält samman och förandligats till intim och själfull poesi. Och stundom tycker man sig bakom en häck av vide och kaprifol fånga en skymt av poeten själv, ungdomligt käck och ung« domligt försagd, med drömmarens blånad i blicken, och hjärtat fullt av alla de sorger, varmed denna den bästa av alla världar hemsöker de bästa av sina barn.

Vad som icke minst frapperar hos denne unge poet är hans utpräglade självständighet; det är icke möjligt att peka på några förebilder. Ullman har utan tvivel lärt mycket av både vårt eget och andra lands poeter, men dessa lärdomar ha hos honom om» satts till estetisk kultur, aldrig flödat ut i form av efterklangsdikter. Därför kan han också vara så älskvärt naturlig som han är, så fri från affektation och pose. Men vilken målerisk kraft, vilken plastisk gestaltningskonst präglar ej en dikt som denna:

• KERSTIN THOTT.

I vintermorgonens sena gryning

blev rymden rodnande kall

och isgrön glimmade Kattegats dyningoch frostvit fästningens vall.

Fjärran öde ö låg dimblå i skuggan i snö, men med skära ljusa dagrar på de låga klippornas toppar i västersjö.

Och Kerstin Thott, den stolta, unga — herr jeppes ädla gemål — med flätor gyllenröda och tunga, med blickarna kalla som stål ensam stod och såg mot fjärmast svartnande våg.

Hon dröjde på frusna vallen som i morgonrodnadens vilda belysning låg.

»Fru Kerstin», bad man, »tag dig till vara! Dagbräckningens frostkalla stund kan bringa ert ädla liv i fara.

Förfrusen ni blir i grund.»

»Vintervind! Blås oppl Jag är ej en rosendeknopp.

En vind som kallare brände förfrusit mitt klappande hjärta, mitt lågande hopp.»

Och vilken i all sin enkelhet betagande melodi tonar ej ur denna lilla hembygdsvisa:

Här är den ljusa viken, där böljebruset rullar in från havets dunkla riken, den viken, den var min.Min barndoms blå vasaller med sorl och sång mig ta emot för varje våg som faller i sanden för min fot.

Här fläkten lungan fyller med sjöluft, kyligt frisk och salt. och viddens sol förgyller med sällsamt varma dagrar allt.

Och här, där minnen leka i stänk och brus en vårlig kväll, jag ville sakta smeka den öde strandens nakna häll.

Den är vacker denna dikt, där melankolin for ett ögonblick ljusnar i barndoms» och hembygdsminnenas bleka glans. Men i andra dikter träder svårmodet mörkt och odämpat i dagen. Ullman är långt ifrån någon doktrinär pessimist, men livet synes redan ha skänkt honom alltför mycket både av gott och av ont, för att icke lidandet skulle ha gjort sin insats i hans produktiva liv. Men just i dessa smärtfyllda dikter, t. ex. Förlist, En själs svartsjuka m. fl., visar sig Ullman som en äkta lyriker, vars utvecklings# möjligheter ingen kan överblicka. —

Medan diktsamlingen Västkust rönt ett någor« lunda anständigt mottagande av kritiken och även uppmärksammats med ett Bonnierpris, har den upp» svenska kritiken återvänt till sina gamla traditioner gent emot Sydsverge, när det gällt novellsamlingenUngt folk. Det må vara sant, att denna bok i stort sett ej befinner sig på samma konstnärliga nivå som Västkust, att kompositionen där och var lämnar öv« rigt att önska, men boken rymmer dock så mycket av levande verklighet, av okonstlad natur och poe« tiskt gemyt, att den gör sin

unge författare all heder.

Den första berättelsen — Ungt folk — är historien om en ung drömmares utveckling från gosse till man. Det finns i denna novell förträftligt givna detaljer, exempelvis verkstadsscenerierna, Rachel och hennes far o. s. v., men vad som i mina ögon ger Ungt folk en given rangplats, är den intensitet, varmed Ullman har fått fram den snöpliga desillusionering, som livet så ofta presenterar som slutlikvid för ung« domsårens strider och segrar. Novellens abrupta avslutning, som kritiken gjort till föremål för klander, är i själva verket ett mycket lyckligt grepp för att skärpa vad förf. vill ge — intrycket av desillusionens ändlösa öde vidd er.

Den sista och till omfånget största av novellerna, Sune i Storvik, är historien om en ung bondson, som i en universitetsstad fått del av den nya tidens kul« tur och därigenom blivit främmande icke för sin hembygd, ty den älskar han ännu lidelsefullt, men för sin hembygs människor, sina föräldrar, syskon och barndomsvänner. Ola Hansson har i en av sina mästerligaste skapelser — novellen »Hemlös» — tecknat innersidan av en sådan dubbelgångares själsliv i all dess tragik; Ullman dröjer huvudsakligen vid den yttre kontakten och brytningen mellan den hemlöseoch hans omgivning. Själva huvudpersonen, Sune i Storvik, framstår därför något otydlig, men till gen» gäld är den folkliga miljön, kustlandsböndema och deras kvinnor, tecknad med en fascinerande åskådlighet. Man kommer närmast att tänka på Strind« bergs Hemsöbor och Skärkarlsliv, när man läser dessa präktiga skildringar av nordhalländskt folkliv och nordhalländsk natur.

Högst i konstnärligt avseende står dock utan tvivel den lilla novellen Under piskan. Man skulle om detta säregna aktstycke vilja säga vad Nietzsche en gång skrev om Strindbergs »Samvetskval»: »es ist eine harte Psychologie», det är en djärv och stark psykologi. Ensamt denna novell, vars innehåll ej kan refereras utan att brista sönder, är en säker borgen för att Gustaf Ullman även som prosaförfattare är i stånd att prestera ting, som måste betecknas som förstklassiga.GUSTAF HELLSTRÖM

OCH

ARTUR MÖLLER

[HELLSTRÖM: UNGKARLAR - MÖLLER: SENA TIDERS BARN]

(1905, jan.)

Författarne till ovanstående arbeten ha fått upp» leva den för dem själva måhända smärtsamma chika» nen att av den svenska kritiken presenteras som ett par siamesiska tvillingar, och kritiken har så till vida haft sina skäl härtill, som de båda äro helt unga, båda debutanter, båda skåningar och båda röja, var och en inom sin sfar, en omisskännlig talang. Men trots sin ungdom — vi misstänka att ingen av dem har exercerat beväring — äga de båda redan så skarpt markerade drag, att deras andliga frändskap kan re* duceras till ett minimum.

Herr Artur Möller torde redan vara bekant för en del av denna tidnings läsare genom den broschyrom prostitutionen, han för några år sedan utgav under signaturen Einar Ekstam. Som socialt inlägg var denna produkt allt annat än skarpsinnig, men framställningen bars upp av en stil, vars muskulatur var både spänstig och harmoniskt utvecklad, och tvärs igenom all den hyperidealistiska kätjans deklamationer bröt det stund* om fram en lätt dallring av något som minde om poesi.

Den samling noveller, varmed herr Möller nu debuterat, är tämligen ojämn, men inrangerar otvivel* aktigt sin auktor bland de i vårt land icke allt för talrika författare, som måste tas på allvar. Högst i samlingen står utan jämförelse den första novellen, En Kontorsfröken, som skildrar det andliga och lekam* liga bortvissnande, som en ung fattig flicka av över* klassen är dömd att genomgå på sin väg genom livet som kontorsfröken. Samma ämne har nyligen behand* lats av en talangfull uppsvensk skriftställare, herr Henning v. Melsted; jag känner tyvärr icke det ifråga* varande arbetet och kan sålunda ej yttra mig om vare sig företräden eller påverkan. Men den Möllerska skildringen är given med en så medryckande inten* sitet och en så temperamentfull känslighet, att varje litterär påverkan synes absolut utesluten. Med sin bittra tragik, vars smärtsammaste udd just är dess banalitet, bildar detta livsöde, så som Möller skildrar det, en anklagelse mot det nuvarande samhället långt skarpare och verkningsfullare än många agitations* broschyrer tillsamman. — Av helt annan art är skissen

»Galeotto i Småland», där förf. med ett strålandehumör, som ovillkorligen smittar läsaren, förtäljer sagan om hur en troende prästfamilj i Småland på det mest hårresande sätt föres bakom ljuset av en lika« ledes troende piga och hennes »bror». Mindre lyckat är däremot det utkast, som bär överskriften Normal» skjortor; där finnes bra gjorda iakttagelser, goda rå» ämnen till en novell, men tyvärr kan förf. här ej lägga band på sin socialpolitiska lusta, utan drar i fejd mot socialdemokratin som — en erosdödande makt o. s. v. Vad Ferdinand Lassalle och Axel Da» nielsson skulle le ett gott löje i sina gravar, om de finge höra denna de yttersta dagames anklagelse mot socialismen!

De övriga novellerna så väl som det dramatiska utkast, som avslutar boken, äro av mera obetydlig art, men för en tjugoårig skribent ingalunda kom» prometterande.

Medan herr Artur Möller vid sin debut möttes av ett ampelt, men i stort sett icke oförtjänt beröm» har hans jämnårige kollega Gustaf Hellström drabbats af kritikens onåd i dess mest förkrossande form: prof. Levertin har nämligen beskyllt honom för sim« pelhet i uppfattningi Sådant måste kännas genom märg och ben.

Nå, det må nu gärna medgivas, herr Hellström är icke en skribent, som parfymerar sina skrifter med upphöjda känslor och ädla tänkesätt. Han kunde strängt taget hälsa den svenska publiken med samma ord, som Mefistofeles i förspelet till Faust riktar till gud fader:Jag kan ej svarva granna tal, förlåt det, fast alla här må håna mig som platt 1 Mitt patos, o du skulle skratta åt det, om du ej hade vant dig av med skratt.

Men till gengäld har Gustaf Hellström fått en gåva, som även Mefistofeles ägde: han känner sitt folk. Han är den borne observatören, och han ger sina observationer med en träftsäkerhet och en plastisk åskådlighet, där den minsta nyans är tagen på kor» net. Hans stil äger en viss soignerad brutalitet och rör sig med en, man skulle stundom vilja säga ona* turlig ledighet. Hellström är icke poet, knappast känslomänniska; men över alla dessa skildringar, som mestadels behandla militära och civila typer ur små* stadsbourgeoisin, vilar det goda humör, som känslan av att fullt behärska sitt ämne skänker. Han äger åtskilligt av den dissekerande vetenskapsmannens in» tresse för sina försöksobjekt, men någon medkänsla för sina hjältar och hjältinnor har han i regel icke; när han är som mest sympatiskt stämd emot dem, tycker man sig i hans uppsyn spåra samma hjärtliga, kannibaliskt mysande smil, varmed jag förmodar, att satan betraktar vår tids biskopar och präster.FRÄN DET MODÄRNA DANMARK

(1905, jan.)

Herr David Sprengel, vars talangfulla förstlings« arbete »De nya poeterna» på sin tid utförligt omnämn» des i denna tidning, har efter två års tystnad framträtt med ett nytt arbete, Från det modärna Danmark, vars sista häfte utkommit i dagame. Det är en intressant och väckande bok, som bör tå spridning i vida kretsar.

Vad som ger det Sprengelska arbetet ett alldeles bestämt värde är i främsta rummet tre egenskaper. »Från det modärna Danmark» är för det första en intelligent bok. Redan i »De nya poeterna» gjorde man bekantskap med en stark och spänstig intelli» gens, vars kritiska blick trängde tvärs igenom de glor« vördigaste traditioner, och i boken om Danmark är framställningen från första sidan till den sista buren av en intellektuell vigör, som med sin friska livskraftverkar ungdomlig i ordets bästa bemärkelse. Sprengel äger icke blott förmågan av en skarp och genom» trängande analys, utan har också fått syntesens gåva: han öppnar utsikter, låter horisonter skymta fram, och ur de torra sakförhållandenas råmaterial drar han ofta ut den kostbara kvintessans, som man kallar en fruktbar idé. Av poetens sensitiva känslighet för in» tryck äger han jämt så mycket, som det behövs för att bli en kritiker av rang.

Vad som därnäst gör denna bok om Danmark till ett tungt vägande arbete är den levande entusi* asm, varmed Sprengel omfattar sitt ämne och sin uppgHt. Man känner, att här står man verkligen in» för en skribent, som har på hjärtat något som han vill ha sagt. Sprengel är långt ifrån någon okritisk panegyriker, men han har tack vare lyckliga omstän» digheter haft tillfälle att se och förnimma den danska kulturen inifrån, han har förstått och till en viss grad känt sig solidarisk med de strävanden, som leva och växa sig starka inom denna kultur, och han har slut» ligen trott sig finna, att den danska kulturen är på åtskilliga punkter överlägsen den svenska. Och som god

patriot har han då, till den kraft och verkan det kan väntas medföra, med liv och lust framhävt dessa den danska kulturens ljusa sidor som exempla ad imitandum, som efterföljansvärda föredömen, och samtidigt sagt sina landsmän en del sanningar, som ofta äro tänkvärda, men icke alltid välbetänkta.

Det är tydligt, att en bok, som är skriven med dessa förutsättningar och som grundar sig på studier

Bengt Lid forts: Litteraturkritik. 10gjorda under halvtannat års vistelse i olika delar av Danmark, skall fylla en väsentlig lucka i vår littera* tur. För uppsvenskame, även de beresta bland dem, är vårt intressanta grannland så gott som fullkomligt en terra incognita, och detsamma gäller också, trots ny* skandinavism och Köpenhamnsresor, i förvånande grad om sydsvenskarne. Så mycket välkomnare böra då de livfulla och medryckande skildringar vara, som Sprengel ägnar åt Danmarks politiska och litterära liv, dess konst, teater och press, åt högskolorna, kyrkan o. s. v. Till bokens mest fängslande partier hör kapitlet »Köpenhamn som storstad», vilket utgör en social studie av stort värde och särskilt intressant genom den oförbehållsamma rättvisa, som författaren här låter vederfaras den danska socialdemokratin, vars kulturella betydelse han skildrar med sakkunskap och värma. Raskt och träffande målar Sprengel det danska studentlivet, som i så mycket avviker från det svenska» och även det förträffliga kapitlet om hedsaken vittnar om grundliga studier på ort och ställe. Här som ofta har författaren vunnit sitt goda resultat genom att kombinera egna iakttagelser med ett flitigt studium av tillgängliga litteratur källor. Ett stort antal mesta* dels representativa, ofta mycket roliga bilder illustrera texten.

Det Sprengelska arbetet har emellertid ännu en tredje egenskap, som är värd att lägga märke till. Det är författarens ärliga radikalism. Den svenska litteraturen kan för närvarande uppvisa ett galleri av ganska intressanta och sinsemellan välmarkerade fysio»nomier; men det finns bland svenska skriftställare av rang, om man undantager Ossian*Nilsson, ej en enda, som kan sägas göra skäl för epitetet radikal. Där finns allehanda upplysning, skepsis, fördomsfrihet, pessimism, hedendom o. s. v., allting, blott icke den intellektuella lidelsefullhet, som kallas radikalism. Sprengel är radikal, icke blott i den mening, att han aldrig rädes för att låta tanken löpa linan ut, utan även därför, att han i motsats till skeptikern har en stark vilja och en stark tro på de nya livsvärden, som så att säga ligga i luften, men ännu ej fått fast fot i verklighetens mark. Han är en fantasirik verk* lighetsmänniska, men ingen drömmande ideolog; en trotsig livsbejakare utan fruktan och tadel, på vilken man kan tillämpa vad Brändes någonstädes yttrat oro Heine, att det i honom ej fanns en konservativ blods* droppe. Och lika varmt som Sprengel älskar vad han finner äkta och livskraftigt i samtidens kultur, lika ärligt hatar han och ger luft åt sitt hat mot alla de kulturfientliga makter, som än i dag på många punkter hålla våra modärna samhällen nere på barbariets nivå.

Man behöver ej mycket skarpsinne för att räkna ut, vad mottagande en sådan skribent skall röna i Sverge. Herr Sprengel har av den svenska kritiken hälsats med en störtskur av okvädinsord, som i all sin grovhet, enfald och perfiditet osökt erinrar om det mottagande, som samma kritik beskärde August Strindberg under första hälften av åttiotalet. Det är sant, herr Sprengel har så till vida givit lastarenom rum, som han verkligen uraktlåtit att i manuskriptetstryka ett par danismer och på någon enstaka punkt måhända slår över en smula i sin kritik av svenska forhållanden. Men på själva huvudsaken — att boken i sin helhet är skriven med sakkunskap och talang — inverkar detta icke, och endast illviljan eller den efter nådevedermälen fikande servilismen kan ha panna att utge dessa perifera och blott sporadiskt förekommande brister som en lång kedja av oförlåtliga dödssynder.

Det kan ej falla oss in att ytterligare spilla ett ord på den smutskastning, som denna bok renderat sin författare; blott för att visa, vilka tarvligheter den sårade egenkärleken, den nationella som den privata, kan förmå våra litterära »storheter» att prestera, skola vi ägna ett ögonblicks uppmärksamhet åt den enda bland dessa artiklar, som åtminstone i formen bevarat en viss yttre anständighet. I Handelstidningen för den 18. januari har prof. Karl Warburg med sin kända beundran för svenskheten i alla dess former — e longinquo major reverentia — brutit en lans för den svenska äran och nedgjort den Sprengelska boken i en artikel på nära fyra spalter. Om karaktären av denna kritik kan man få en föreställning, då man hör, att prof. Warburg som förkastliga danismer, vilka Sprengel låtit komma sig till last, anför ord sådana som skogsturer, lägenhetstyp, räcka, drift (i betydelsen näring, industri), lässtuga, upplevelse o. s. v., eller då man t ex. läser följande passus:

Däremot måste jag bestämt bestrida författarens uppgift, att ännu för kort tid sedan »förmögna» köpenhamnare togo mat med sig i Tivoli.Sådant verkar ju enbart komiskt, ingenting vidare. Något mera blandat blir däremot intrycket av nedan» stående — i prof. Warburgs ögon synbarligen mycket graverande klander:

Den danska prässen är herr Sprengels förtjusning, främst Politiken — »ett blad som litterärt varit av större betydelse för Danmark än någon annan tidning i världen under de senaste 20 åren varit för sitt land» — och Socialdemokraten.

Men t. o. m. den av förf:n fördömda vedervärdige skandal« skribenten Johannes Hansen i Middagsposten förklaras vara »en av landets allra mest beundransvärda journalistiska pennor.»

överraskande är för övrigt, att kapitlet om kulturen totalt saknar en avdelning om vetenskapen.

Professor Warburg gör* sig här skyldig till ett felaktigt citat: Sprengel säger ingalunda, att Johannes Hansen är en av landets mest beundransvärda pennor, ut?n att han äger en av landets etc. Professorn finner måhända denna differens betydelselös. Men, för att taga ett lättfattligt och belysande exempel, om prof. Warburg äger en vacker bordsprydnad, så är det ju icke därför sagt, att han är en bordsprydnad, icke ens vid svenska akademiens bord.

Professor Warburg klandrar Sprengel vidare där» för, att han ej ägnat ett särskilt kapitel åt den danska vetenskapen. Ja, varför har inte herr Sprengel skrivit om ett ämne som han absolut icke kunde behärska? Varför har han inte följt herr Fritz Henrikssons exem» pel från Tyskland och om ett halvt dussin danska vetenskapsmän sagt detsamma, som var man kan läsa i ett konversationslexikon? Så hade han ju fyllt en»stor lucka» i sin bok och på den punkten helt visst fått prof. Warburgs nådiga erkännande.

Det är på sådana anmärkningar, som prof. War-burg grundar den absoluta förkastelsedom, han i slu* tet av sin recension avkunnar över det Sprengelska arbetet. Vi förmoda, att herr Sprengel tar denna straffdom med lugn; och vad den övriga belackare* skaran angår, så torde det vara skäl att gent emot den använda det enkla recept, som Bismarck brukade rekommendera i sådana fall: »den sortens fiender får man låta ruttna i deras eget träck». Medlet är en* kelt, och kan, efter vad erfarenheten ger vid handen, med fördel även praktiseras i Sverge.IN CANDIDUM

(1905. febr.)

Efter något mer än ett års tystnad ger Vilhelm Eke* lund nu ut sin femte diktsamling, In Candidum. Rent litterärt sett är hans position nu en helt annan, än då han för fem år sedan gjorde sin debut; den sven* ska kritiken har, alldeles oberoende av farg och par» tisynpunkter, snart sagt över hela linjen erkänt ho» nom som en av de själfullaste poeter, Sverge fram-brakt, och även av den danska kritiken har han rönt ampelt erkännande. Men för den stora allmänheten synes han än i dag vara ungefar lika främmande som den stund han föddes, och utsikterna att detta för» hållande med tiden skulle ändra sig tyckas mänskligt att döma vara mycket små.

Det är från denna synpunkt tämligen meningslöst att ingå på någon utförligare presentation av Eke»lunds senaste bok. Det lilla fåtal av publiken, som lärt sig att förstå och beundra hans diktning, skola även här med hänförelse återfinna Elegiernas skald, endast ännu mera förfinad och förandligad än förr; och den stora majoriteten skall med samma entusiasm som förr göra bruk av sin heliga rättighet att inför denna lyrik stå oförstående som en åsna. Man kan i publikens och förläggarens intresse beklaga detta senare faktum, men vid närmare eftersinnande finner man saken fullt begriplig. Ty denne poet, vars hjärta synes lika vekt som gryningens skäraste rosen* dagrar, och vars ord falla lätta som blomblad, är säkerligen en av de trotsigaste konstnärsnaturer som för närvarande fresta tillvaron på vår planet. Att göra en eftergift, låt vara än så ringa, åt publikens smak, vore för hr Ekelund lika omöjligt som för oss andre att leva utan syrgas: han skulle kvävas i en atmosfar, där hans genius ej kunde få andas fritt. Ekelund hör, liksom Hölderlin och Platen före ho* nom, till den typ av diktare, som gå genom livet oförstådda av den stora hopen, hånade av filister* kritiken och sedda över axeln av de poetiska affärs« genierna. Men medan de senares berömmelse i regeln endast har att glädja sig åt en kort och bullrande allestädesnärvaro i rummet, lysa de andres namn som klara stjärnor genom årtusenden; om deras diktning gäller det stolta romarordet: gloria melliti versus duravit in aevum% den äkta poesiens ära skall vara i alla tider.

Det är emellertid, så har erfarenheten visat, me*VILHELM EKELUND

ningslöst att söka verka för någon vidsträcktare för« ståelse av den Ekelundska poesin, åtminstone icke hos den bokköpande delen av svenska överklassen. Men i folkets djup slumra underbara krafter, och för att ge den delen av Arbetets läsare, som ännu ej lärt känna men måhända kunde bli tilltalade av den Ekelundska poesin, en föreställning om denna dikt» nings tonfall och väsen, avtrycka vi en på måfå gri» pen dikt ur den senaste samlingen:

HÄR ÄR DEN LUMMIGA DALDEN.

Här är den lummiga dälden;

låga mjuka Lysimachia

har klätt den yppiga sluttning

i sitt slingrande nät av behagliga revor,

fullt av stora lena blommor.

Svala klingande

bäcken djupt nedunder

ur sitt täta lövlott höres

på sin vandring sorla ned till sjön.

Lena sommarskimret knappast rört din hy, men i den klara skuggan ögonen lysa.

Soliga klara djup som blånar genomstrålat likt böljdjup, livets rena visa ljus och godin i min själ du spelar morgonglad

medan i dagg i sommarens tystnad dalen blommar.

• *

Det lönar sig, som sagt, ej att docera övec en sådan*dikt: man förstår och glades, — eller man för* står icke, och blir säkerligen ej ledsen för detANDERS ÖSTERLING

OFFERKRANSAR

(1905. dec.)

Efter att i tjugofem år ha gjort sig lustig över den skånska diktningen som ett fenomen lika löjligt som det skånska skorrandet och otympligt som den skånska gröten, har den uppsvenska kritiken slutligen tagit Skånepoesin till nåder med en generositet, som från moralisk synpunkt utan tvivel är högst respektabel, men som litterärt sett förefaller något konstlad, för att icke säga abnorm. Sedan professor Levertin brutit isen och särskilt i sina recensioner över Vilhelm Ekelund för sin del desavouerat de uppsvenska tra* ditionerna, synes det på vissa håll ha blivit god ton att göra honnör för den nyare Skånediktningen, även om förståelsen är lika klen som förr. Naturligtvis äger detta beröm sitt praktiska värde för vederbö* rande poeter, och är ju så till vida att beteckna somen glädjande företeelse; men med tanke på allt det dumma och plebejiska hån, varmed åtti» och nitti» talets kritik sökte avfärda »den skånska skolan», som det hette på den tiden, kan man näppeligen värja sig för den misstanken, att omslaget till Skånes favör mera är att betrakta som en fashionabel modeström» ning än som uttryck för någon djupare förståelse av skånskt gemyt och skånsk konst.

Det är i främsta rummet den uppsvenska kriti» kens hållning gent emot Anders Österling, som väc» ker till liv denna skepsis mot de uppsvenska sympati* förklaringarne. Icke så att förstå, som skulle icke Österlings produktion vara värd allt erkännande; tvärtom, det finns i hans sista samling Offerkransar dikter, exempelvis Offerhymn, Sång, m. fl., vilka synas vara skapelser av en i högsta grad förandligad konst, för vilken tekniska

svårigheter upphört exi» stera och som med sina rena linjer och harmoniskt avvägda proportioner verkar som hellenisk marmor» konst, besjälad av germanskt gemyt. Men vid sidan av dessa helgjutna konstverk finner man, även i Österlings sista samling, ofullgångna alster, där vis» serligen ett eller annat lyckligt fynd röjer poeten, men där den konstrika formen ej förmår att skyla motivets armod eller oklarhet. Man behöver allde» les icke vara en anhängare av den flacka filistereste» tik, enligt vilken det »dunkelt sagda är det dunkelt tänkta» för att stå undrande och spörjande inför en dikt sådan som Tidens visionf om vars art följande strofer kunna ge en föreställning:ANDERS ÖSTERLING

Vatten med långsam ström ser jag i nattens dröm eldljust med skyar smälta, segel med slocknad dagf styva av isgrå sältay

blanda sin susning med böljornas slag.

Djupnande ljudlöst blått skymmer all världens mått, riken och hav bli trängre, allt är mig underlagt, långt går stjärnan, men längre famnar min ande i nyfödd makt.

Mäktiga vakna blund, önskningars hälga stund, skall jag i träldom väckas?

Skall jag, ett värnlöst grand, röna hur tingen gäckas, rubbande allt med sin starka hand?

Seglen fly blint åstad, liksom när höstens blad sopa den dunkla jorden.

Kaos, o kaos, grav,

mörker som slukar orden,

dig vill jag trotsa med eldens krav.

Stoft som i lågan hälls, närande ämne, fräls, fräls mig och giv att vingen bär och ej domnar skyggt!

Krök i den stolta ringen väsendets pil med dess korta flykt?För vår del kunna vi i dessa strofer ej se annat än en med väl pompös apparat startad ansats till metafysisk lyrik, som misslyckats, därför att den tankesyn, åt vilken författaren velat ge diktens liv, varit för svag, för konturlös, för oklart koncipierad. Men det är högst betecknande, att när en uppsvensk kritiker, vilken som herr Bo Bergman själv är poet och till på köpet poet i Stockholm, vill framhäva de mest tilltalande sidorna i Österlings författarskap, så anför han just Tidens vision som »en drömsyn av sällsynt vacker glans». Förunderligt! Vad har herr Bergman egentligen tänkt sig t. ex. vid läsningen av de båda raderna:

Krök i den stolta ringen väsendets pil med dess korta flykt 1

Inför denna sfinx står vårt förstånd fullkomligt rådlöst. Herr Bergman fortsätter emellertid:

Ett par tre sonetter med italienska motiv äro betagande > sin ljusa skönhet. Så Florentinsk vår med följande strof:

Nu vända svalorna till hemmets länder, där kala marker ännu rimfrost bära, och kanske stannad på sin väg min kära ser flykten skugga sina vita händer.

Vilken vision i de båda kursiverade raderna!

Aven härvidlag synes oss Stockholmskritikerns värdesättning skjuta över målet. I en av Emil Kléens vackra dikter heter detNu färdas åter jag i hemmets ängd, bland gröna buskar vita häggar stå, jag skönjer svalflykt strecka luftens blå,

men ingen har någonsin sett hemvändande svalor och ännu mindre deras flykt kasta skugga; bilden för* felar sitt syfte att väcka en vision, just därför att den är så konstruerat onaturlig. Det vore småaktigt att spela ut ett sådant missgrepp som anklagelse mot poeten, anmärkningen åsyftar endast att exemplifiera den egendomliga värdesättning, som den uppsvenska kritiken anlägger med hänsyn till Österlings dikt* konst

Ett annat exempel.

Docenten Johan Mortensen, f. d. skåning, numera naturaliserad uppsvensk, som nyligen i Svenska Dag* bladet

recenserat Ojfrerkransar, finner samma dikt — Tidens vision — så storslagen, att han måste gripa till Schiller för att få en värdig jämförelse. Än mer: dikten Landet i min dröm är, menar herr Mortensen, »visserligen ej så rik och mångstämmig, men dock nästan lika vacker som Goethes: »Kennst Du das Land», och för att motivera denna smakdom citerar och kommenterar han på följande sätt:

Döda städers prakt

av myrtenskuggor gärdas,

döda städers prakt,

försänkt 1 vårens lukt,

hälsar migj och vart jag färdas

doita sunnans vindar som rökelse och frukt.Huru tolkas icke här i själva rytmen nordbons glädje, di han första gängen ser Italien. Och vilket jubel ligger icke gömt i detta tvä gånger återvändande:

Döda städers prakt.

Jubel? Oavsett den tämligen opoetiska vändnin» gen »försänkt i vårens lukt» verkar denna och näst* föregående versrad med de blytunga och för ett nor» malt öra tvärhuggna rimsluten prakt, lukt som en brutal och i Österlings produktion nästan enastående kakofoni. Och slutligen, men icke minst beteck» nande: den frändskap med tyska diktare, som den uppsvenska kritiken ständigt, och oftast som utgångs» punkt för klander, framhävt hos Vilhelm Ekelund, denna »samklang med tyskt själsliv» är, när den an» träffas hos Österling, i herr Mortensens ögon »också något nytt, eftersom vår skönlitteratur åtminstone ännu står i ett visst diskret förhållande till fransk kultur».

Så grovt ovederhäftig är denna uppsvenska litte» raturkritik, även när den är besjälad av goda avsik» ter; man förstår, vad en sådan skall kunna prestera, när den lyder order att skada och blamera.

Det vore lätt, och för en recensent, vilken som undertecknad bevittnat hela den uppsvenska kam» panjen mot »skånska skolan», frestande nog, att när» mare belysa den litterära ovederhäftighet, som på många håll ligger till grund för det ampla erkän» nande, Österling rönt utanför Skåne. En sådan revi» sion skulle emellertid kunna framkalla det falskaskenet, att Österlings produktion i våra ögon ej skulle äga det höga konstvärde, som den snart sagt enhälligt tillerkänts av kritiken. Detta vore emeller« tid komplett missförstånd; vår här uttalade reserva« tion gäller ingalunda berömmet som sådant, utan blott de synpunkter och värdesättningar, som varit avgörande för en del kritici.

Med denna reservation är det oss en glädje att kunna instämma i den allmänna recensentopinionen, som i Österling ser en poet av hög rang. Trots sin ungdom äger han redan en starkt markerad diktar« fysionomi, och de bästa bland hans dikter äro ska« pade och besjälade av en konstnärlig livskraft, som vittnar om rika utvecklingsmöjligheter. Hans form« givning är beundransvärd; det hårda svenska språket blir i hans händer mjukt som vax, men när konst« verket är färdigt, lysa verserna med marmorns fasthet och glans. Mer än de flesta är Österling besjälad av konstnärsallvar och konstnärseld; han äger en estetisk religiositet, som ger en djup, man vore frestad säga metafysisk innebörd åt hans skön« hetsdyrkan, och skarpt avgränsar denna mot den flacka livsaspekt, som kallas esteticism. Det är ej utan goda skäl, som Österling givit namnet Offer* kransar åt sin sista diktsamling; han känner sig som livspräst, som förkunnare av livets heliga värden, och han är det också. Vad man skulle vilja önska honom vore i främsta rummet en starkare självpröv« ning, en strängare kritik, som avhölle honom från att, som nu stundom sker, överskatta ett motivs

poetiska bärkraft, och bygga dikter icke på inre upp* levelser utan på tillfälliga infall och halvgångna tanke* experiment.

Vi anförde ovan några strofer ur en av de dikter» som enligt vår mening höra till de mindre lyckade i Offerkransar. Det vore orättvist, både mot poeten och publiken, om vi då ej gåve ett prov på öster* lings

produktion, när han lyckas fullt och helt:

SÅNG.

Se, nu ville tåren ur ditt öga brista, men det sjönk i våren, när ett kvitter ljöd — som om det du kände vore dock det sista armod och elände, som dig livet bjöd.

Ros och silver fylla rymdens ljusa dammar, jordens bruna mylla heta törsten släckt.

Som ett töcken, fört av storm i azur, flammar, blir ditt väsen, rört av lyckans första fläkt.

Dagen vill du länka till en krans av timmar, värd att stilla sänka på en altarsten —mogen är din skänk, om sorgens tecken glimmar som ett daggens stänk om varje gyllne gren.

ögon, som ha lidit, glänsa sist som renast, sår. som länge svidit, bli till värn en gång.

Om du famnen bjuder som ett barn allenast, vart du lyssnar, ljuder vackra ekons sång.

I en sådan dikt är Österling helt sig själv; och då kan han också med full rätt på sin diktning tillämpa Heines stolta ord:

nennt man die besten Namen wird auch der meine genannt.GUSTAF AF GEIJERSTAM

FARLIGA MAKTER

(1906, mars)

Tre månader ha förflutit sedan Geijerstams nya roman blev synlig i bokládsfönstren, och så till vida måste ju en recension, som först nu ser dagens ljus, betecknas som i avsevärd grad försenad. Skadan torde dock ej vara stor; ty å ena sidan äro denna tidnings recensioner i regel icke avsedda för den publik, som företrädesvis gör sina bokinköp om julen, och å andra sidan hör »Farliga makter» till det slags litteratur, vars värde existerar oberoende av årstidernas skift* ningar. Det är en vacker och väckande bok, som in* tar ett givet hedersrum i Geijerstams rika produktion.

Om man ville söka att med en formel bestämma vad Geijerstam ytterst åsyftat med sitt sista verk, så skulle man kunna säga, att »Farliga makter» är en bok om den andliga isoleringen och dess förbannelse,eller, för att tala med författarens egna ord, en bok »om söndringen, vilken blivit satt i system i stat, i samhälle, i liv och verk, söndringen, som är vår samtids förbannelse, söndringens ande, vilken kros* sar människoöden, vänder upp och ned på rätt och orätt, isolerar de bästa och hjälper de sämsta fram». Denna söndringens ande, som splittrar den frisinnade överklassen till ett kaos av atomer, låter nu Geijer» stam avteckna sig mot bakgrunden av den mäktiga solidaritetskänsla, som besjälar vår tids klassmedvetna arbetare, och det är tydligen hans hopp, att dessa båda fientliga makter en gång skola uppgå i en högre enhet, ur vilken »Sverge, det nya, det väntade» skall växa fram.

Det behöver ej framhållas, att denna formulering av bokens tendens knappast säger mera om dess verk* liga innebörd, än vad man får veta om en blomma, då man hör, att den är byggd efter fyrtalet. Livet är nu en gång för rikt för att kunna uttryckas i en formel, och det beundransvärda i Geijerstams konst ligger icke minst i hans förmåga att låta livet föra sin egen talan, att låta livsöden organiskt växa fram, mötas och omslingras, stödjande eller förkvävande varandra som i en tropisk urskog. Geijerstam äger på en gång vetenskapsmannens lugna objektivitet och diktarens förmåga att ge liv åt sina gestalter, och härmed sammanhänger den manligt okonstlade, man vore frestad säga sakliga stil, som präglar mycket av hans produktion och i all synnerhet »Farliga makter». Han dekorerar icke sina figurer med förträfflighetensepiteter, lika litet som han förlöjligar dem; han vet? att det enda* varav man kan sluta till en människas karaktär, är hennes handlingar, och utan att försmå den psykologiska analysen låter han dock sina figurer först och sist uppträda som handlande individer. Men denna objektivitet är ingalunda ett resultat av kall reflektion utan fastmera en utstrålning av det livs* varma, brett germanska gemyt, som alltigenom präg* lar den Geijerstamska diktkonsten.

I »Farliga makter» samlar sig huvudintresset kring en man, Oscar Steinert, vars liv gestaltar sig till en illustration av den anklagelse Goethe utslungar mot de himmelska makterna:

Ihr führt ins Leben uns hinein, *

Ihr lasst den Armen schuldig werden,

Dann überlasst ihr ihn der Pein:

Denn alle Schuld rächt sich aut Erden.

Den sista raden kan måhända synas mången inne* bära en överdrift: vart vi se oss omkring i det mo* därna samhället, varsna vi ju blomstrande odågor och lyckliga förbrytare, som leva fram sitt liv och gå till sina fader, utan att en sekund ha erfarit vad samvets* kval och skuldkänsla vill säga. Men på det högre plan, där Goethe rör sig, gäller satsen om alla synders vedergällning på jorden, och på detta plan befinner sig även Oscar Steinert, som är huvudpersonen i »Farliga makter». Han har en gång tillhört en krets av radikaler, som »stod i beröring med allt som då blomstrade upp i vetenskap, i konst, i litteratur», ochhan var av denna krets korad till framtidsmannen, som skulle göra mer än någon av de andra mäktade. Men han har grundligt svikit alla förhoppningar, och hur detta kommit sig, därom avlägger han inför en väninna följande bikt:

Jag kom hit, kraftig och ung, och jag hade längtat hit, där« för att universitetsstaden syntes mig trång.

Min far var nyss död, och min mor levde sorgfritt. Då bör» jade jag resa. Jag reste bort, och jag kom tillbaka. För var gång jag återkom, var det mera och mera tomt omkring mig. När jag återkom sista gången, förde jag med mig en kvinna, som var min hustru. Vi hade träffats i den stora staden vid Seine, där livets vågor gå högt, och där varje dag väckte oss till ny glädje.

Livet bar oss så lätt, vardagen med dess tyngd och leda låg långt under oss. Lyckliga voro vi där ute, outsägligt lyckliga. Jag minns denna tid, som om alla människor omkring oss strålat upp endast vid vår åsyn. Så grep oss en dag längtan efter hem* bygden, och vi foro hem. Jag förde henne in till dig, här i detta rum. Minns du den kvällen? Så tyst och lugnt har det aldrig känts inom mig. Så långt borta från oron, flärden och förvirringen har jag aldrig varit. Men när jag då kom, då kände jag dock, att jag kom för sent. De få år, som lovat så högt, voro till ända. Själv var jag en fattig man, vilken förstört mitt arv i främmande land, och som jag då stod i livet, måste jag offra drömmarna. Jag öppnade advokatbyrå. Något skulle jag ju dock göra för att leva. Man säger, att jag lyckats, och att allt gått mig väl i händer. Men av det, som jag en gång trodde på och ville, finns intet igen, och när du säger mig, att trots allt bör jag vänta och hoppas, då känner jag det som hån, även när det kommer från dig. Vad vill du, att jag skall hoppas? Jag är ju bunden till händer och fötter.Fallet Steinert är, som man ser, vad de yttre livs* konturerna beträftar, icke synnerligen märkligt; unga begåvade radikaler, som för den äktenskapliga gryn* vällingen schackra bort sin andliga förstfödslorätt, kunna ju i våra dagar räknas i legio. Men vad som ger den Geijerstamska skildringen av fallet Steinert dess stora värde och intresse, är den järnhårda kon* sekvens, varmed Geijerstam visar, huru denne mans livs val genom händelsernas logik blir utgångspunkten för en serie ödesdigra förvecklingar, vilka riva upp hans nervsystem, klippa av hans vänskapsförbindelser, och slutligen leda till en andlig upplösningsprocess, ur vilken endast döden kan befria honom. Denna den andliga ödeläggelsens tragik har Geijerstam givit med gripande kraft, och efter denna långsamma pino» historia är det med verkligt vemod man följer till graven advokaten Oscar Steinert, som en gång lovade så stort, men som, när han dör, endast lämnar efter sig ett under några veckor aktat namn och ett par degenererade barn.

En avgjord kontrast till Oscar Steinert bildar den andra av bokens manliga huvudpersoner, lektor Åke Hjelm. Han är en man med strängt frisinnade åsikter, som, trots sitt rykte för radikalism och tack vare sin respektabla karaktär, nått en ställning i samhället, och om vilken det heter, att han, »fastän han tillhörde de teoretiskt missnöjda, sanningen att säga trivdes mycket bra i det modärna nutidslivet, vilket han betraktade från den lugnt optimistiska synpunkt, som anstår en utvecklad framtidsman». Den gode lektorn går somsagt mycket stilla fram sin väg genom livet, men i sin skrivbordslåda har han en djup hemlighet förvarad, ett stort anlagt arbete med titeln »Tankar med anledning av det modärna missnöjet» och bestämt att giva en social världsförklaring. Han är en hedersman, vars livsekvation Oscar Steinert en gång ställt med det indiskreta yttrandet: »Du är inte dum. Det på« står jag inte. Men du är medelmåttig, och det är värre». Som frisinnad och pålitlig partiman är lektor Hjelm

en gärna sedd gäst hos professor Crape, i vars hem »allting från och med det stora porträttet av Herbert Spencer över förmakssoftan till det origi* nella furumöblemanget i modärn stil vittnade om att det bästa, samtiden frambrakt, här vårdades och hade hemortsrätt», och där konstnärer och författare, yngre vetenskapsmän och allvarliga journalister ha en given samlingspunkt. Här i professor Crapes hem får nu läsaren uppleva ett aftonsamkväm, vid vilket Oscar Steinert moraliskt avlivas, och som för övrigt är av den beskaffenheten, att en ung poet, som för första gången införts i detta själsaristokratiska samfund, blek av harm utbrister: »Aldrig skall jag glömma det hat, jag lärt i kväll». Och i själva verket har Geijerstam givit en mästerlig teckning av dessa frisinnade filister« kotterier, som förmena sig vara andens utvalda lika visst som läsarne äro guds barn, och vilkas tro på utilitarismens, utvecklingslärans och kvinnoemancipa* tionens saliggörande kraft endast föga höjer sig över vildames fetischdyrkan. Utan ett hånfullt tonfall, men med en verkningsfull realism blottar Geijerstam heladen fond av egenrättfardighet och småsinthet, som frodas hos dessa vittra och gudlösa läsarkotterier, med Spencer på väggarne, socialpolitiska pekoral i skrivbordslådorna, och hjärtat fullt av skvaller och förtal. Det är också mycket betecknande, att huvud» organet för Sverges frisinnade bildningsfilistrar, Sven* ska Dagbladet, gjort »Farliga makter» till föremål för en kritik, vars oförskämdhet endast överträffas av dess oärlighet.

Det vore emellertid alldeles falskt att vilja ge Geijerstams bok skenet av att ha någon beröring med pamflettlitteraturen; redan det milda överseende, var* med han för egen del behandlar professor Crape och konsorter — som »i grunden välvilliga och rättskaftens människor» — utesluter varje tal om något dylikt. Men även på andra områden rymmer »Farliga mak* ter» många både skarpa och träffande omdömen, och vad som icke minst berör en modäm läsare sympa» tiskt, är den varma och uppriktiga förståelse, som Geijerstam med manlig uppriktighet lägger i dagen gent emot de för en bättre existens kämpande arbe* tarna. Och till bokens vackraste partier hör säkerligen den skildring Geijerstam ger av den gamle pensione» rade skolmannen, som på sitt sätt söker realisera socialismen, även om det nu blott är Henry Georges, i praktiken, och testamenterat hela sin jord till de arbetare, som plöja och beså den. Sin höjdpunkt når dock, synes det oss, Geijerstams psykologiska skild* ringskonst i de båda äktenskapshistorier, som utgöra en väsentlig del av »Farliga makter», och där detäktenskapliga samlivets underligt skiftande spel av skuggor och dagrar återgivits med intuitivt mäster* skap.

Man kan på åtskilliga punkter tänka annorlunda än »Farliga makters» författare och med hänsyn till denna boks tendens anmärka, att Geijerstam nog ser söndringens och isoleringens problem bra mycket i svart. Strid och söndring äro nu en gång nödvändiga villkor för allt framåtskridande i denna snöda värld, och vad isoleringens psykologiska verkningar beträffar, så kunna vi, och troligen många med oss, av egen erfarenhet intyga, att isolering, grundad på en om* fattande impopularitet, ingalunda är så förkrossande som Geijerstam tycks tro. Men sådana meningsskilj* aktigheter hindra inte, att man läser boken med djupt intresse och lägger den ifrån sig med en livlig känsla av beundran för den varmhjärtade, för intet mänsk* ligt främmande konstnär, som vi ännu alltjämt äga i Gustaf af Geijerstam.ALGOT RUHE

(1906, april)

Det ser ofta ut, som om det i Algot Ruhes per# sonlighet funnes två diametralt motsatta tendenser, av vilka den ena leder till klostrets drömmande, milt skeptiska epikuréliv, den andra till agitatorns talar* stol. Man kan måhända bäst belysa dessa två olika sidor av hans väsen genom två citat, hämtade ur de espritfyllda brev från Lyon, vilka Ruhe för tio år sedan publicerade i Nordisk Revy. Det heter där om Anatole France:

»För den tänkare, som talar ur Abbe Coignard, för den poet, som tecknat Thais, är världens gång ett blint stapplande och de människor, som vilja lysa henne vägen eller leda hennes steg, fåvitska eller onda. Den är visare, som ser på, än den, som handlande uppträder. Om han också ej är så nyttig, kan han åtminstone trösta sig med att vara oskadlig. Och när man tänker på hur litet vi veta om, vart utvecklingen leder, om den ligger till höger eller till vänster, i himlen eller på jorden, känner man sig nästan berättigad att följa de gamle kirurgernas bud:si dubitas abstine, och. att säga >mitt tvivel gör mig rädd att skada». Därför finner man i Anatole France's oroligt tvivlande verk icke den jämrande ovisshet och fruktan för dagen i mor* gon, som gör den i samhällsångest bävande nordiska litteraturen så innerligt upprörande. Likgiltig, med all sin humanism, för

mänsklighetens öde, och motvillig mot dem, som naturen driver att söka uppfylla detsamma, ställer sig Anatole France, säker på sig själv, utanför tiden. An är han tänkaren, som från sitt elfen* benstorn ser världen under sig och rymden fri över sitt huvud, ej en gång larmet tränger upp till hans ro. Än samlar han, som överlägsen privatman, omkring sig de stora småting, som göra vardagen helig. Han blundar för skarornas behov, de äro icke hans, och han kan intet göra för dem. — Ingenstädes blomma orchidéerna så brokigt eller dofta chrysantémerna så underligt, eller plaska så melodiskt konstrika vattenfall, lockande som i Epikuros' festgård, men därinne är det farligt att vila. Vid por« ien borde till varning stå skrivet: cave canem.»

Håll nu mot denna sympatiska teckning av den forne Anatole France upp följande, ur samma Lyon* brev tagna ögonblicksbild från ett franskt folkmöte, där den antireligiöse agitatorn Sebastian Faure upp* träder:

>Jag säger: låtom oss för ett ögonblick antaga...» — en hatfull åska böijar morla — »låtom oss, utan att påstå något, blott antaga — ett ögonblick, och icke mera, att Gud finns»'

— han höjer sin kopparstarka röst, som skrider oryggligt fram genom sorlet — »då säger jag: han är en förbrytare».

Nu är spänningen född, och allsmäktig över de tusendes tankar bär talaren fram sina ord.

»Den förste vilde, som, ängslig över en naturens hotelse,

viskade: det är någon----------där ingen var, han skapade fröet

till gudarne och Gud.»

Som en trollande fakir låter ett frö svälla och rämna ochskjuta upp sin stamknopp ur mullen, får stängeln att styvna och blandas inför undrande ögon så uppgycklade ordets herre på några korta minuter en urgammal Gud ur vildens första skräck« bild. Med konstlad enkelhet, förvrängande för att kunna begri» pas, tecknade han Guds utvecklingshistoria för en massa, som undrade och njöt. Och när han, uppriktigt menande, gav dessa människor rätt att störta honom, som deras fäder skapat och att hamra sönder en Baal, i vilken människan årtusenden igenom vördat sig själv, då kråmade sig denna hop, stolt över sin ny« vunna upplysning.

Sebastian Faure sätter sig till doms över Gud.

Han riktar mot honom sin hårda anklagelse för allt livets lidande. Han ställer honom till räkenskap för kroppens trötthet och sjukdom och för själar ne, som förslöas i slit och släp. Han frågar, varför han tål den orättfärdiga hungern och den oför* tjänta rikedomen, varför han tvingar till brott, och varför han icke skyddar de oskyldige. Mot anklagelsernas mångfald har han blott ett försvar, det kända, gamla, att han, som anklagas, icke finnes.

Stämman dignar och svigtar, när smärtans sång stämmes upp. Det vimlar av jämrande »varför» i klagovisan över ondskans välde. En tigande förvåning stelnar de lyssnandes ansikten: är det verkligen sant, att vi lida så gränslöst? Han släpper dem ej, han släpar dem med sig ned genom förtvivlans svarta klyftor och där väcker han hoppet, plötsligt, oemotsägligt, befriande ljust: när det har skett, som vi vänta och bereda, då svinner all smärta som morgondis för dagens starka sol. Då blir det en rätt att vara mätt, en plikt att söka vila. Rättfärdigheten blomstrar, där ingen har av brott behov. Och då skola ej längre jordens vise och skönhetens trollmän arbeta förgäves åt dumma borgarn; folket skall tacksamt och förstående komma att lyssna till deras ord och njuta deras konst.»

Tio år ha förflutit sedan detta skrevs; under tiden har Anatole France blivit en övertygad socialdemo*krat, som ställt sitt lysande geni i de fortrycktas tjänst, och Algot Ruhe, som fordom tycktes betrakta de religiösa fenomenen enbart med den intellektuelle epi* kuréens intresserade blick, står numera i främsta le* det bland dem, som i vårt land bekämpa den religiösa humbugen med vetenskapens bart huggande svärd. * *

*

Efter att då och då ha gjort sig uppmärksammad genom essayer och resebilder, fyllda av sprittande liv och med en underton av distinguerad, vällustigt stingande ironi, debuterade Algot Ruhe för en del år sedan med boken

»Bakom fasaden, femton små komedier». Det var en serie psykologiska skisser, hållna i dialogform och mestadels med motiv från den högre, mer eller mindre degenererade societeten, somliga en* bart roliga, andra intressanta, och andra slutligen — jag tänker särskilt på »En sommarnatt» — djupt gripan* de. Flera av dessa små komedier äro verkliga mäster* stycken av psykologisk kleinkunst, givna med en gratie och en träffsäkerhet, som är sällsynt i vår litteratur; man njuter dessa små historietter som man smuttar på en fin likör, bryggd på underliga örter, bland vilka icke heller den bittra gentianan saknas.

Få en vida bredare bas än »Bakom fasaden» har Ruhe byggt romanen »Svaga herrar». Man möter här en ganska realistiskt hållen skildring av det stycke Stockholmsliv, som passerar revy å den berömda baren, en brokig skara av litteratörer, diplomater,affarsmän, ingeniörer, som i och för sig icke synas så värst märkvärdiga, men vilkas konversation är både roande och intressant. Hör t. ex. följande utlåtande av en främmande diplomat om Sverge och svenskarna:

»Greken tog likgiltigt ett långt drag ur sitt glas och sade:

— Men de (svenskarna) förefaller mig vara goda patrioter. Det tycker jag är vackert, efter som jag själv tillhör ett litet folk, som inte har något att skryta över mera.

— Åh, bevare mig, de dyrkar skeletten av några gamla slagskämpar liksom polackerna... Inte kan man kalla det pa* triotism. Nej, nej, det förgångna är förhatligt... Vill ni se vad patriotismen betyder, bör ni passa på en gång när ni far och hälsar på er konungs pappa i Köpenhavn. Jag för min del har gjort märkvärdiga iakttagelser bland ett parti därnere som kallar sig Européerna. Som de talar stolt om sin jord och sina praktiska snillenl Som de beundrar sina kloka bönder och följer med uppmärksamhet deras företagl Som de tillber sina konstnärer och finner sig i deras överträdelser och sidosprång!

De tycks ha uppställt som sitt mål att varje människa i landet skall bli civiliserad, och att de civiliserade skall ha lov att stiga så högt som möjligt i kultur... Ni ser nog skillnaden på svenskarna och dem, och vem som flyter närmast tidens stora strömfåra.

Svenskarna ser med andakt på en hel del gudsbeläten, som vi för länge sedan huggit till bränsle. Och när vi lägger vårt ansikte allvarligt slätt och knyter våra händer — då hör man inte så sällan att de fnissa.

Och det är lustigt att höra danskarna berömma sig av vad de producera och svenskarna skryta över vad de förtära. När den ene säger: smör, säger den andre smörgåsbord 1

Den ene tänker på hur man bör använda sina vardagar, den andre på hur kvällarne och söndagen bäst skall fördrivas. Den ene säger: frihamnen i Köbenhavn, den andre: Stockholmsskärgård. Det förra stället ligger fullt av lastångare — i skär» gården vimlar det bara av vackra, vita lustbåtar.

Men eftersom Herren för tillfället mera gynnar de nationer, som arbetar, än dem som knäpper ihop sina händer och låter dagarna gå, kommer vårt tillfälliga värdfolk nog att få det svårt innan det vaknar.»

En förståndig diplomat, icke sant, vars ord borde kunna ge oss svenskar åtskilligt att tänka på i denna den nationella samlingens gyllene tid.

Det finns i »Svaga herrar» ett helt fång sådana käckt nedkastade kåserier, där författaren med en ele* gant gest slår huvudet på spiken, där finns lyriska intermezzon med doft av vårbrytning och viol, och där finns lustiga bizzarerier från de brustna hjärnor» nas värld. Boken sprudlar av gott humör, och när man lagt den ifrån sig har man känslan av att ha gjort bekantskap med en författare, vars typ är tam» ligen ovanlig här i Sverge: en god europé, som älskar sitt land och agar det, en radikal skeptiker, som tror på livets värden, en skarpsynt detektiv med böjelse för lyriska svärmerier.

Denna sista sida av Ruhes författarepersonlighet är det som företrädesvis gör sig gällande i »Cyvil och Irmelin». Det är en vacker dikt om två vackra människobarn, utrustade ined alla jordiska fullkorn* ligheter, och med alla till buds stående medel explo* aterande den ljuva frestelsen, vari försynen varit nog nådig att inleda dem. Hela boken, som är given i form av brev mellan de båda älskande, rör sig om ett s. k. horsbrott begånget i den högsta

societéten,

Bengt Hdfovss: Litteraturkritik. 12men med en känsla och övertygelse, som måste komma den mest förhärdade moralist att blekna. Motivet är ju i och för sig en smula alldagligt, men det ligger skönhet och glans över denna kärlekssaga, som från alla synpunkter måste betecknas som ett mönster# äktenskapsbrott.

Även romanen »Den tredje Adam», ett av Ruhes allra senaste arbeten, behandlar huvudsakligen kär* lekens psykologi och etik, ehuru de kvinnliga figur* erna här träda i bakgrunden för de båda manliga huvudfigurerna, den unge vetenskapsmannen Alexan* der Gowa och hans vän baron Warten. »Den tredje Adam» väckte, då jag läste den första gången, till liv minnet av en symbolistisk målning, som jag en gång sett hos en ung och okänd konstnär i det mor* kaste Berlin. Det var en väldig duk med ett mörkt hav och en mörkblå himmel; mitt på havet en båt» och i fören, klädd i modärn promenaddräkt och cy* linder, en man, som sträcker ut sin hand mot himlen och plockar ner stjärna efter stjärna, så att ena hälften av himlavalvet redan blivit kolmörk; i aktern ligger en halvnaken kvinna vårdslöst tillbakalutad över rodret. Tavlan bar inskriptionen »Der möderne Mensch», (den modäma människan). Med denna modärna män* niskotyp röjer Alexander Gowa, hjälten i »Den tredje Adam», en omisskänlig själsförvantskap. Han är en över alla moraliska hänsyn upphöjd övermänniska, som driver kärleken som sport med samma entusiasm och rutin som en engelsk gentleman sitt laxfiske, och som tror sig vara den absolut suveräne härskaren pålivsplanet, medan han i själva verket är en överan» strängd betjänt åt sina lidelser. Hans antipod och bäste vän är baron Warten, i vars person Ruhe velat ge och även givit en bild av den upplyste instinkt* aristokraten, som har mod att öppet säga »vi mora* lister», och mot vars gemytsvarmt sarkastiska kritik den gode Gowa har mycket svårt att reda sig. Det är, även för skribenter av Algot Ruhes rang, alltid en vansklig sak att skildra nobla karaktärer — de bli så lätt löjliga eller osanna — men Ruhe har gått i land med detta vågspel och med säker hand tecknat en representant för den andens nyadel, inför vilken, för att tala med Georg Brändes, »Greveholdningen naeppe er forskjsellig fra Opvarterelegancen». Redan detta vore nog för att motivera bokens existens, även om den ej i övrigt innehölle de skarpsynta och spiri* tuella analyser från erotikens och moralpsykologiens områden, varmed Ruhe hela tiden håller fast läsarens intresse.

Hans sista arbete »Heliga kvinnor» är måhända Ruhes egendomligaste bok, byggd som den är på gamla helgonlegender, och behandlande de egendom* liga själstillstånd, där könskärleken och religiositeten g* över i varann. Det är en bok, som av den kon* servativa pressen i Sverge hedrats med tillmälen fullt ut lika grova som de, varmed Aftonbladet på sin tid hälsade Ola Hanssons Sensitiva Amorosa, men en bok, som säkerligen skulle gått tämligen skottfri, om ej dess författare på senare tiden vid sidan av sinrent litterära verksamhet även bedrivit en annan av mindre poetisk och mera praktisk art.

Algot Ruhe hör nämligen till det tämligen säll* synta slag av intelligensaristokrater, som icke glömt bort den gamla aristokratins valspråk »noblesse oblige», rikedom förpliktar. Han har ställt sig i främsta ledet bland de män, som i vårt land söka göra den and* liga kulturen tillgänglig för folket, och han har icke blott som skribent utan också som föreläsare och debattör energiskt bekämpat den religiösa och sociala vidskepelsen i vårt land. Ruhe har något av finsma« karens intresse för dumheten, speciellt den teologiska; han liknar häri salig Flaubert, som på sin tid anlade ett stort museum, omfattande alla prov på mänsklig dumhet som kommit i hans väg. Ruhe studerar de kyrkliga dogmerna, deras upprinnelse och blomstring, med samma epikuréiska intresse, varmed en bildad vivör fördjupar sig i en första klassens mat* och vinlista, och det är en verklig fest, när han i sina briljanta artiklar serverar oss andra vad han funnit njutbart i den kristna idiotologin. Hans kamp mot kristendomen blir så mycket betydelsefullare, som den äger en utpräglat social färg, vilket i sin ord« ning står i samband därmed, att Ruhe är en av de få bland våra litterära märkesmän, som öppet över« gått till socialdemokratin. Han har också riktat vår socialdemokratiska press, särskilt Arbetet, med många förträftliga artiklar, ehuru en man med Ruhes läggning säkerligen icke känner sig solidarisk med allt, som presteras i den svenska parti pressen. Men sådantfå vi ju alla finna oss i; i detta nummer av »Fram» upptäcker jag vid korrekturläsningen en dikt av Sig* vald Götsson, vars sista strofer* fylla mig med djupt, ett nästan religiöst vemod, efter som jag finner mig stå inför en yttring av den makt, mot vilken själva gudarna kämpa förgäves.

Algot Ruhe hör till den grupp av kulturförare, som äger sina yppersta representanter i män som Heine och Lassalle och nu senast Anatole France: högt bildade skeptiska världsmän med stark böjelse för lyrik och sensualism, fjärrsynta drömmare med klart förstånd, varmt hjärta och ett lågande hat till dumheter och lögner. Liksom dessa genier och som alla män, som stå i den uppgående solen, har även

* De båda sista stroferna av ifrågavarande dikt, »Liberalerna», ha följande lydelse:

Bort med envar, som icke kan tillräckligt uppmuntra allting ädelt, sant och gott och hata allting uselt, lågt och äckligt 1 Bort med grannlagenhet till övermått 1

Ty säg mig, hvi peta hår ur kungaskäggen då huvudet kan bli en enda bit, och varför kornvis plocka bort bergväggen då tillgång finns på bästa dynamit.

Till dikten hade redaktionen — redaktör för Fram var vid denna tid hr P. Albin Hansson — fogat följande anmärkning: »Vi funno häromdagen denna dikt, som skrivits i 'Socialdemo* kratern' någon gång i slutet av 1889. Då den utmärkt alluderar på dagshändelser, ha vi tryckt av den». Utg:s anm.Ruhe sin skuggsida, sin begränsning; men att orda härom tillkommer icke mig, vars uppgift varit att skriva text till framsidan, icke till avigsidan av hans porträtt.YSAIL

(1906, april)

Det finns i Henning Bergers författarekarriär och personlighet åtskilligt, som erinrar om Knut Ham<* sun: liksom den geniale norrmannen har Henning Berger tillbrak t sina första vandringsår i Amerika, gjort den unge emigrantens alla erfarenheter på gott och ont, och slutligen debuterat med en bok om Amerika, som med ett slag skapade författaren ett namn. Henning Bergers »Där ute», som för några år sedan anmäldes i denna tidning, var ett litterärt eve* nemang av samma valör som Hamsuns »Fra det mo* derne Amerikas Aandsliv», en ny röst, ett nytt an* sikte, en ny personlighet

Liksom Hamsun hör även Henning Berger till den författaretyp, som man skulle vilja beteckna som den i absolut mening virila. Hans stil, som är späns*tig och djärv, men alltid behärskad, bär genomgå* ende en manlig prägel, och i sitt tänkande likaväl som i sina stämningar gör han framför allt intryck av man från topp till tå. Denna fullkomliga frihet från feminina åskådningssätt och feminina instinkter är naturligtvis icke liktydigt med brist på gemyt och känslodjup, då ju äkta manlighet mycket väl kan förenas med ett varmt och vekt hjärtelag; och även Henning Berger målar stundom känslostämningar, som i sin värnlösa övergivenhet skulle kunna stämplas som sentimentala, om ej det hela vore buret av en tro* hjärtad ärlighet som avväpnar.

Ville man spinna ut jämförelsen mellan Hamsun och Berger vidare, så låge det närmast till hands att finna beröringspunkter mellan »Sult» och »Ysail». Liksom i »Sult» är även huvudpersonen i »Ysail» en begåvad, men för tillfallet urspårad ung man, som kämpar med livets alla vidrigheter. Hamsuns interiö* rer från sjömanshotellet i Kristiania ha ett värdigt motstycke i Bergers skildringar från det amerikanska boardinghouset, och till och med zigenerskan Ysail har sin motfigur i den mystiska Ylajali hos Hamsun. Ja, likheten går än vidare: liksom Berger av den svenska pigkritiken anklagats för plagiat av Turgen* jeff, så beskylldes Hamsun på sin tid för att ha pla* gierat Dostojevski, och nödgades liksom Berger avge en offentlig självdeklaration. I båda fallen verkade lyckligtvis angreppet raka motsatsen till vad man åsyftat.

Men bortsett från dessa beröringspunkter av renttillfällig art är frändskapen mellan »Sult» och »Ysail» minimal. Ty medan Hamsun skärper den psykolo* giska analysen till det yttersta och följer själslivets lönligaste yttringar ända in i det undermedvetna, spelar individualpsykologien endast en underordnad roll i den Bergerska romanen. Visserligen har Berger med en kraft och en åskådlighet, som osökt minner om Strindberg, även i »Ysail» tecknat ett helt galleri av svensk*amerikanska typer, och särskilt scenerna från boardinghouset äro givna med en gripande in* tensitet; men allt detta är dock endast staffage eller rättare sagt detaljer och inslag, som Berger använder för att uppnå den helhetsverkan han åsyftar: att ge den modärna jättestadens psykologi.

I sin intressanta studie över Richard Bergh's Strind* bergsporträtt har Henning Berger antydningsvis givit »Ysails» program, då han talar om den storstaden, vars »väldiga sammangyttring av blod och murbruk erbjuder

starkare stämningsmaterial än skuggor och dagrar under lönnar och popplar», »den föraktade staden», som Berger finner vara »det vackraste land* skap av alla». Och vem av dem, som levat i en stor# stad, är ej böjd att ge honom rätt? Vad är färgspelet i en solnedgång vid havet mot ljuseffekterna från en nattlig eldsvåda i en jättestad, vad är skogens och ängens doft mot boulevard vårens sjukligt retande odör av violer, asfalt och parfymerad tobak. Och vilka tama varelser äro icke skogens vilddjur mot jätte* stadens mörkögda förbrytararistokratil Storstadsnatu* rens förtrollande tjuskraft, det sjudande och jäsandelivet, där allt är virvlande rörelse, och stillastående liktydigt med död och stank, storstaden, där den högsta lyx och det djupaste elände stå öga mot öga med varandra, häxkittel och Babelstom på en gång — detta är Ysail. Hör blott eller rättare sagt se:

Natt hade redan svept kring tjugovåningshusens översta fönsterrader — de ljusglimmande rutorna liknade lanternor fästa vid en Jakobsstege, som försvann i skyn. Från Masonic Tem* ples takträdgård trängde stundom vid ett vindsvep nedåt några spridda toner av en souzamarsch. Men ur alla butiker, de små, som kröpo ned i källare, likaväl som de stora, vilka borrade sig genom sex våningar, och vars oerhörda fönster förvandlade husen till glaspalats, strålade ljus, vars reflexer från prismor, speglar, facetter och strålkastare fördunklade de dubbla raderna av gatans höga båglampor. Elektriska ljusskyltar utanför restauranger, teatrar och hotell snurrade i form av stjärnor, hjul och månar med alla upptänkliga färger från hundratals glödlampor. Transparenta skyltar i oändlighet, spända från hus till hus, gatan över och ned så långt blicken nådde, lyste och skimrade. Gas* ramper, bildande manshöga bokstäver, klädde väggarna, annon> serande allt, från patentmedicin till sättet att frälsa själar, och högt upp i luften fladdrade upplysta små ballonger och drakar, vars fladdrande vimplar och svansar skreko ut artikeln för dagen. Apotekens illuminerade fönster med de stora globerna i rägn* bågsfärger tävlade i glans med diamanthandlarnas, vars galler* försedda skyltkvadrater tycktes spruta eld. Alla krogdörrar stodo vidöppna och deras spegelskivor återkastade ljusen från lokaler* nas kandelabrar. Även trottoarernas asfalt glödde — långa sträckor var den genombruten av smidesverk, vars tjocka glas genom* släppte ljus från underjordiska etablissemang. Och här och där smällde fyrverkeripjeser, stego raketer och svärmade eldflugor. Vid gatukorsningarna kunde man se papperslanternorna lysa i kineskvarteren uppe vid South Clark Street.

Vid van Buren Street, som förde rakt ned till Trocadero,-vars portalobelisker av eld lyste mot sjöfonden, stannade Hugo. Trängseln var här kompakt. Dels var det en dubbelstation för två avenyers luftbanor, dels hade de fyra hörnen inkräktats av var sin gatucharlatan — en trollkonstnär, en försäljare av patent« medicin, en dentist som drog ut tänder mitt på gatan och en religiös helbrägdagörare. Dessutom hade frälsningsarmén föran* staltat öppet möte med orkester och en stor vagnsorgel och från alla dessa hopens underhållare steg ett skrän som på en mark* nad. Varje frånspand kärra i de fyra hörnen var förvandlad till estrad och omgiven av facklor och höga stänger med brinnande tjärpytsar, kring vilka millioner moskiter dansade dödsdans. Polisen brydde sig ej om att upprätthålla mer än skenbar ordning, massan skötte sig bäst själv.

Hugo närmade sig varietén långsamt genom att gå fråa pelare till pelare under luftbanans brovalv.

Utkommen antastades Nordling av en tiggare. Han hade inga ben och inga händer utan hasade sig omkring på ett par brädlappar och med tillhjälp av armbågarna. Hugo erinrade sig plötsligt att han ännu hade tio cents kvar av dollarn, enär han ej druckit mer än ett glas cl. Han trevade efter tiggarens rockr ficka men kunde ej finna den. Då öppnade krymplingen sin tandlösa mun och höll den ljudlöst öppen. Nordling förstod och stoppade i det svarta gapet den lilla silverpänningen.

Tiggaren hoppade bort. Hugo såg honom försvinna inom en glasdörr till en grändhåla, där draggen fick ett stort glas sprit för billigt pris. Genom den immiga rutan kunde han otydligt urskilja, hur den stympade varelsen spottade ut slanten på en pall och en karl i blått förkläde därpå i stället hällde ett mått visky i den gapande munnen.

Och som en levande och gripbar symbol av stor* stadsmystikens hemlighetsfulla makter står så Ysail, den sköna zigenerskan, som efter att ha skänkt denunge svensken det högsta sällhetsruset överlämnar honom i mördarhänder och sedan är försvunnen som en vision.

Sådan är sagan om Ysail. Det är utan tvivel Hen« ning Bergers tyngst vägande arbete, ehuru ämnesvalet både i

»Därute» och i »Ridå» var sådant, att det till* lät en mångsidigare utnyttning av hans begåvnings naturtillgångar. Men Ysail är en bok för sig, och där* till en i högsta grad fängslande bok, vars värde icke minskas av, att man lägger den ifrån sig med en känsla av att Henning Berger, ung och stark som han är, framdeles kommer att prestera ting, som lämna Ysail långt bakom sig.HENRIK IBSEN.

(1906, maj)

över hela den civiliserade världen tryckes det i dessa dagar artiklar om Henrik Ibsen. Sedan Bis# marek en sommardag för åtta år sedan gick ur tiden, har intet dödsfall i den grad ådragit sig Europas uppmärksamhet som den norske skaldens. Medan den store jämkanslärns frånfalle knappast väckte till liv några känslostämningar utanför Tysklands gränser, glider sorgebudet om Ibsens död som en mörk slag# skugga över länderna. Så allvarlig och djup har hans livsgärning varit, att hans ingalunda oväntade död icke blott väcker vemod, utan även stämmer mången till självrannsakelse och dom.

I Norden har ingen diktare nått ett världsrykte jämförligt med Ibsens. Han har icke blott erövrat de germanska länderna, Skandinavien, Tyskland och Eng* land, utan även gjort ett djupt intryck i Ryssland,och på senare tiden märkligt nog även vunnit terräng i de romanska länderna, särskilt i Frankrike. Aven i Nordamerika har han hållit sitt segertåg, om också förståelsen har varit en smula konstlad.

Inför ett sådant världsrekord spörjer man gärna om orsakerna till denna för en skandinav enastående framgång, och denna fråga föder lätt en annan, lika indiskret, nämligen om diktarens storhet verkligen motsvarade hans gigantiska berömmelse. Det är lika lönlöst att söka besvara det senare spörsmålet, som det är lätt att peka på faktorer, som jämnat vägen för hans världsrykte. Ibsen var icke blott en stor skald, utan också en genial dramatiker, och i den egenskapen hade han till sitt förfogande hundratals predikstolar, från vilka hans ord tolkades av entusi* astiska beundrare, som ofta själva voro konstnärer. Han skapade icke som lyrikern tonande stämningar, som kräva resonnans för att leva, utan robusta gestal* ter, som blevo till symboler för aktuella livsproblem. Hans realism tillfredsställde de krassaste verklighets* krav, och samtidigt tillgodosåg hans diktning även den dragning åt det mystiska, den böjelse för det dunkelt hemlighetsfulla, som hos nutidspubliken efter* trätt den positiva vidskepelsen. Och fastän han till hela sin läggning var en författare av utpräglat man* lig typ, vann han dock kvinnornas svärmiska hän* givenhet genom sina inlägg i kvinnosaken; man kan härvidlag på Ibsen själv tillämpa, vad han låtit sägas om en av sina hjältar:

»Han var stark, ty där stod kvinnor bakom honom.»Med sådana faktorer kan man emellertid väl för* klara en del av det Ibsenska världsryktet, men natur# ligtvis ingalunda det fascinerande inflytande, han ut* övat på många av sin samtids främste män. Måhända ligger förklaringen till hans storhet däri, att han icke blott var en av de genialaste konstnärer, den german* ska rasen frambrakt, utan också en personlighet, som genom sin viljas adel och sin okuvliga stolthet ett gott stycke närmade sig det ideal, som Nietzsche drömt i sin övermänniska. Det flammande hat mot alla yttre band, som besjälade Nietzsche, synes Ibsen ha hyst allt från sin tidigaste ungdom, och den omvärdering av alla traditionella värden, som hos Nietzsche stundom ur* artar till mani, har den norske skalden företagit lika radikalt, men långt tidigare än den tyske tankelyrikern. Måhända kan det just i dessa dagar, då skaldens i och för sig intetsägande frånfälle kommer att fram* kalla eloger från alla håll, även de föraktligaste, vara skäl att erinra om den andens revolutionering, som Ibsen ville ha till stånd med hänsyn till sådana rea* liteter som frihet, stat, moral, religion o. s. v. Han har härom bl. a. yttrat följande:

»... Kampen for Friheden er jo ikke Andet end den sta* dige levende Tilegnelse av Frihedens Idé. Den, der besidder Friheden anderledes end som det Efterstraebte, han besidder den dedt og aandlest: thi Frihedsbegrebet har jo dog det ved sig, at det stadig udvides under Tilegnelsen, og hvis derfor Nogen under Kampen bliver staande og siger: Nu har jeg den — saa viser han derved, at han netop har tabt den. Men netop denne dode Sidden inde med et vist givet Frihedsstandpunkt er noget Karakteristisk for Statssamfundene, og det er dette, jeg har sagt,ikke er af det Gode. Ja vistnok kan det vaere et Gode at be« sidde Valgfrihed, Beskatningsfrihed o. s. v., men for hvem er det et Gode? For Borgeren, ikke tor Individet. Men det er al* deles ingen Fornuftnodvendighed for Individet at vaere Borger. Tvaertimod. Staten er Indi videts Forbandelse. Hvormed er Prej« sens Statsstyrke

kobt? Med individernes Opgaaen i det politiske og geografiske Begreb. Kellneren er den bedste Soldat. Og paa den anden Side Jodefolket, Menneskeslaegtens Adel. Hvorved har det bevaret sig i Isolation, i Poesi, trods al Raahed uden* fra? Derved at det ikke har ha vt nogen Stat at traekkes med. Var det iorblevet i Palaestina, vilde det for laenge siden vaere gaaet under i sin Konstruktion, ligesom alle andre folk. Staten maa vekl Den Revolution skal jag vaere med paa. Undergräv Statsbegrebet, obstil Frivilligheden og det aandel ig Beslaegtede som det ene Afgorende for en Sammenslutning, det er Begyn* delsen till en Frihed, som er noget vaerd. Ombytning af Rege* ringsformen er ikke Andet end Pusleri med Grader, lidt mere eller lidt mindre — Daarlighed Altsammen... Staten har sin Rod i Tiden, den vil faa sin Top i Tiden. Der vil falde storre Ting end den; al Religion vil falde. Hverken Mocalbegrebeme eller Kunstformerne har nogen Evighed for sig. Hvor Meget er vi i Grunden förpligtede til att holde fast ved?»

Att en man med en sådan livssyn ej gärna kunde vara vad man i borgerliga kretsar kallar en god patriot, är ju självklart, och det är därför icke underligt, att Ibsen tillbrakte sina bästa år (1864—1891) i utlan* det utan några som helst förbindelser med det norska fosterlandet. Först sedan han blivit en europeisk stor* het, erkänd av alla, vände han åter till Norge, men många tecken tyda på, att han aldrig rätt trivts i sitt fosterland. Annu i hans sista drama, »Naar vi dode vaagner», finner man följande rader:Professor Rubek:

Véd du, hvad for en stemning jeg kommer it när jeg ser på menneskelivet her omkring mig?

Fru Maja:

Nej? Sig det.

Professor Rubek:

Da kommer jeg til at huske på den natten, vi rejste opover med jernbanen —

Fru Maja:

Da sad du jo og sov i kupéen.

Professor Rubek:

Ikke ganske. Jag maerked, at det blev så lydbst ved alle de små stoppestedeme —. Jeg herte lydlasheden, — ligesom du, Maja —

Fru Maja:

Hm, — ligesom jeg, ja.

• Professor Rubek:

— og så forstod jeg, at nu var vi kommet over graensen. Nu var vi rigtig hjemme. For ved alle de små stoppestedeme holdt toget stille, — skont der ingen trafik var.

Fru Maja:

Hvorfor holdt det så stille. Når der ingenting var?

Professor Rubek:

Véd ikke. Ingen rejsende steg ud og ingen kom ind. Och loget, det holdt stille en lang, endelas stund alligevel. Og ved hver station harte jeg, at der var to banemacnd, som gik på perronen,

— den ene havde en lygte i hånden, — og de talte med hm* anden, daempet og klanglast og intetsigende ud i natten.

Fru Maja:

Ja, du har ret i det. Der går altid et par maend og taler sammen —

Professor Rubek:

— om ingenting.

Bengt Lidforss: Litteraturkritik.

13Vilken tröstlös bild av »nordiskt aandsliv» och vilken tärande hemlängtan till utlandet ligger icke i dessa rader.

Det är mer än fem år sedan sjukdomen i grunden bröt ned skaldens skaparkraft, och hans ålders dagar ha varit förmörkade av bittra lidanden. Nu är han död, och samtiden står andaktsfull vid hans bår. De förträffliga skribenterna, som i våra dagar är legio, säga nu som bäst en mängd förträffliga ting om hans konst, hans filosofi, hans varma hjärta o. s. v., och de dåliga skribenterna, som äro ännu talrikare, tända nu all den dumhetens rökelse, som gör luften så kvav» var gång en stor man dör. Det kan då vara skäl att nämna, att han, som bar Nordens mest fräjdade diktar* namn, under hela sitt liv stod kall och fientlig mot de makter, som på många håll utges för att vara de enda sanna livsvärdena —: kall emot patriotismen och fientlig mot den faderneärvda religionen och moralen.»UNGA POETER»

[ETT URVAL AV SVERGES YNGSTA LYRIK] (1906, aug.)

Ovanstående publikation avser, för att begagna utgivarens egna ord, »att göra en större publik be* kant med nittonhundratalets unga författarfalang» och att om möjligt »sticka en sprängkil i den mur av likgiltighet som skiljer den läsande svenska na* tionen från dess yngsta poesi». Onekligen är detta syfte fullt behjärtansvärt; ty det är ett bedrövligt faktum, att den svenska allmänheten, trots kritikens eftertryckliga fingervisningar, fortfarande står så gott som fullkomligt likgiltig mot den del av vår poesi, som ännu icke inregistrerats bland den obligatoriska julbordsattiraljen. I mångas ögon är naturligtvis detta faktum en bagatell av underordnad betydelse; men ser man saken något djupare, så kan det ej nekas att — för att blott taga ett exempel — den likgiltig*het, varmed svenska allmänheten behandlar en konst» närlig produktion så äkta och själfull som Gustaf Ullmans diktning, vittnar om en brist på estetisk kultur, som föga hedrar en i övrigt så pass upplyst nation som den svenska.

Från denna synpunkt måste det av herr Artur Möller (på K. O. Bonniers förlag) publicerade ur» valet betecknas som ett motiverat, men skäligen ut* siktslöst experiment Samlingen representerar icke mindre än sju av våra yngsta poeter, nämligen Ossian« Nilsson, Nils Wohlin, Gustaf Ullman, Sigurd Agrell, Sven Lidman, Anders Österling och Sigfrid Siwertz, och är av utgivaren försedd med en intelligent skri» ven, men något schematisk introduktion. Med hänsyn till denna senare skulle det säkerligen varit önskvärt, om utgivaren även medtagit några biografiska data, exempelvis födelseår och födelsebygd. Dessutom skulle man vilja anmärka, att utgivaren, som i sociala frågor dokumenterat sig som en skribent med starkt antidemokratiska tendenser, på det litterära områ» det går väl långt i estetisk demokratism, då han i samma andedrag och med ungefar samma entusiasti« ska känslobetoning omnämner författare av så him« melsvitt skild valör som Nils Wohlin och Anders Österling. Detta är dock att driva jämlikhetsidéen in absurdum på ett område, där den överhuvudtaget ingenting har att beställa. Ett psykologiskt miss« grepp är det också, då utgivaren tror sig hos Ossian» Nilsson spåra »en oförsonlig kamp mellan teori och temperament», mellan hjältedyrkaren och »arbetar«skalden». Det är visserligen sant, att åtskilliga av Ossian»Nilssons bästa dikter bäras upp av en djupt känd entusiasm för den geniala, av inga hänsyn bundna kraftnaturen, men en sådan genidyrkan kan i praktiken mycket väl förenas med starkt demokra* tiska tendenser, då ju även de, som se mänsklighe* tens mål i dess högsta individualiteter, måste säga sig, att ett folks genialstrande kraft stegras i samma mån dess livsstandard höjes därhän, att varje individ kan uppnå den fysiska och psykiska utveckling, som hans naturliga anlag betinga. Att åvägabringa ett sådant samhällstillstånd är ju socialdemokratins in* nersta syfte, och endast ett av filisterfördomar om* tocknat förstånd kan i socialismen se en fiende till genierna och den av dem skapade kulturen.

Utgivarens antidemokratiska läggning har emel» lertid påverkat hans urval ur Ossian»Nilssons dikt* ning på ett sätt, som synes oss föga tillfredsställande. Detta urval är nämligen till den grad sovrat från allt, som kunde tydas som plebejsympatier, och så sprudlande av hjältedyrkan, fosterlandskärlek och soldatanda, som hade det varit utgivarens avsikt att i främsta rummet tillfredsställa den estetiska smak* riktning, vars främste representant i Europa är kejsar Wilhelm II. Tämligen missvisande är även det med vänskaplig pietet gjorda urvalet ur den

Wohlinska produktionen. Men för övrigt är det hela gjort med urskiljning och takt, och torde i stort sett ge en god föreställning om de respektiva författames egenart och syftning. Av dessa är Anders Österling redankand for denna tidnings litteraturintressenter, ävenså Gustaf Ullman, vars sista diktsamling genom ett förbiseende ännu ej blivit anmäld i Arbetet. Sven Lidman, som av den uppsvenska kritiken redan, och delvis med rätta, kreerats till en skald av guds nåde, möter med några mycket representativa alster, och även Sigfrid Siwertz, som väl är den yngste i laget, repre* senteras med några själfullt och vackert formade dik* ter, bland vilka särskilt »De lidande träden» fasta sig i minnet. Till de båda sistnämnda poeterna, herrar Lidman och Siwertz, torde vi snart nog åter» komma, då bådas produktion synes värd att tas på fullt allvar; med hänsyn till den sjunde i laget, herr Sigurd Agrell, måste vi tillsvidare ställa oss på agno# stikems intetsägande ståndpunkt.

• *

•

Bland de unga poeter, av vilkas produktion här ett urval presenteras, saknar man Vilhelm Ekelund, vilket emellertid, enligt vad utgivaren meddelar, en» dast beror på skaldens egen vägran. Det finns emellertid bland Sverges yngsta poetgeneration ännu en, som med heder kunde ha försvarat en plats bland de sju, men vars produktion säkerligen varit obekant både för utgivaren och förläggaren. Det är herr Leonard Larsson, författaren till den i våras ut» komna diktsamlingen »Hatets sånger».

Leonard Larsson är, om vi ej misstaga oss, till yrket järnarbetare och ett par och tjugo år gammal.Han är ungsocialist av den Bergegrenska falangen, och har alltså en annan åsikt än vi socialdemokrater om den väg, på vilken arbetarklassen snabbast och bäst når sin emancipation. Men denna menings» skiljaktighet kan ej ett ögonblick göra oss blinda för den skaldiska begåvning, som röjer sig i denne unge proletärs produktion. Här har vårt socialdemokra* tiska parti verkligen en talang att taga vara på; här är en arbetarskald, vars tonfall är äkta och vars språk alltigenom bär vittne om den bome konstnären, om också hans val av motiv helt naturligt är begränsat av proletärens trånga och mörka horisont. Men den, som har sinne för skönheten, även då den med moln* höljd panna blickar fram ur mörker och nöd, kan ej undgå att med rörelse — även estetisk rörelse — läsa en dikt sådan som denna:

EN SÅNG FRÅN DJUPET.

1 djupet där vi leva vi aldrig skåda dagen, där treva vi oss framåt vid facklors röda bloss, där dåna de och eka, de dova hammarslagen när utur bergets salar vi spränga malmen loss.

Nu arla solen skiner kring falt och gröna dalar och rymdens fåglar sjunga sin höga jubelsalm, då böljar dagens möda i underjordens salar, då föra vi mot dagen de rikas tunga malm.

Vi barn av underjorden, vi mörkrets trötta söner, vi längta upp till ljuset, till liv i solig trakt,förgäves ha vi längtat, ty ingen hör de böner, som längtansfulla stiga ur gruvans mörka schakt.

I alla ovan jorden pä slätterna de vida som vandren kring och leken på blomsterrika falt, vad veten I om nöden, som tusenden fått lida, om underjordiskt armod, om kyla och om svält?

Om mörkrets bleka armod, om detta livs Gehenna,

Om våra tusen sorger I veten ej ett grand!

I viljen icke ana, ej tanka eller känna, ej höra dessa röster från underjordens landl

Men höras inga röster från mörkret djupt inunder och skåda inga ögon vår sekellånga nöd, så höres dock ett dunder, ett tungt och hotfullt dunder, en underjordisk åska, som bådar storm och död.

Ja, hören hur det mullrar från djupets mörka gångar, det dånar dovt, det brakar, det blixtrar skott på skott, se det är mörkrets söner och edra tusen fångar som spränga sina minor inunder edra slott!

Vi vilja uppåt storma från mörkret och från gruset, vi vilja sönderspränga vart hinder och vart band, vi skola fram ur mörkret till friheten och ljuset och här på jorden grunda vårt drömda framtidsland!LEON LARSSON

UR DJUPET

(1906, okt.)

Det finns i det nutida samhället två människo# typer, som mer än andra dödliga synas ha skäl att anklaga tillvaron. Den ena är proletären, som födes i armod och som är dömd att med sänkta blickar och i svett och möda kämpa sin ojämna strid med fattig# domen, tills han dör och jordas i tysthet. Den andre är poeten, vars liv är en kedja av stora ögonblick, då inspirationen skapar nya himlar och en ny jord, och trista evigheter, då verklighetens banala prosa som flygsand lägger sig över själen. Och har ödet så fogat, att en man som herr Leon Larsson på en gång är proletär och poet, så har man sannerligen ej skäl att rosa marknaden på denna planeten, där geniet än i dag är lika hemlöst som proletären.

Det är därför icke underligt, att det över Leon Lars*sons diktning ligger ett drag av mörk dysterhet, som stundom domnar bort i livstrött resignation, men ännu oftare slår ut i ett flammande hat mot det sam« hälle, under vars orättvisor han har att lida. Tank* lösa moralister kunna ju stämpla detta hat som oädelt och förkastligt; men har man en smula hjärta i brö* stet, så kan man näppeligen undgå att finna detta samhällshat fullt naturligt hos en ung proletärskald, som känner sin andes bästa krafter dömda till overk« samhet och undergång på samma gång som han vet% att han dock är huvudet högre än den stora massan av dem, som bo på livets solsida. Det är icke blott åt en poetisk stämning, utan åt livets, sitt livs dju» paste allvar, som skalden ger uttryck, när han bekän« ner om sin sångmö:

Från vårdagens glädje hon stängdes, från solen och himmelens blå, och därtör i förtid hon böjdes och kinden blev fårad och grå.

Men brinner på kinden en rodnad i hektisk och stickande glöd, då är det av feber i blodet som kinden är dunkel och röd.

Så kommer min sångmö med lutan från tusende sorger och kval; hon kommer i trasiga kjolar, i grå och utsliten sjal.Men stundar det stormtid och ofred och uppbrott för folket en gång, då följer hon blodröda fanor, då sjunger hon stormarnas sång.

Då kastar hon lutan åt sidan och griper en trumma och slår, och trotsigt hon dundrar på trumman när folket till stormningen går.

Dessa vers äro även i så måtto representativa, som de kunna ge en föreställning om den fasta och ut# trycksfulla formgivning, varav Leon Larsson är mäk# tig. Hans motiv äro till stor del hämtade från det sociala slagfaltet, men hans uttrycksmedel äro i stort sett helt andra än de agitatoriska slagorden och röja genom sin poetiska verkningsfullhet otvetydigt den litterära talangen. Och om det också måste erkännas, att författaren i ett par dikter driver en smula avguda# dyrkan med sitt hat, — vilket dock liksom allt hat är ett tveeggat svärd, som i längden värst sårar den som bär på det — och även om han någon gång hemfaller åt den revolutionära frasen, så finns det dock i denna diktning så mycken ljus och själfull livstro och så mycken nobel entusiasm för livets goda makter, att även en kritisk läsare blir avväpnad. Det ligger åtskillig naivitet, men ännu mera av ung# domlig och sann idealism i en självbekännelse som denna (Ungt blod):Hans tankar, som hetsande stiga, de födas i elden och glöden, de längta att rasa och kriga bland faror och okända öden och pröva i kampen sin krait.

Hans tanke vill forska bland tingen och fritt vill den stiga mot ljuset, ty viljan den böjes av ingen och icke den trampas i gruset i skräck inför gudarnas lag.

Och fritt vill han le och förbanna och smäda det liga samt hata, men älska det goda och sanna: allt uselt och ont skall han rata och driva till undergång bort.

Det ligger något av Frödingskt drömmeri om Ariens land i dessa strofer, och om Froding erinrar även i sin äkta konstnärliga enkelhet och plastiska koncentration denna vemodsstrof:

Vi kämpa och strida mot sorgernas slag.

Vi gråta och lida, men ständigt vi bida vår lycka en dag.

Vi tänka och drömma om lyckliga år» och sorger vi gömma«och ständigt vi glömma att ödet oss slår.

I soldrömmar ljusa vi bygga och bo.

Men dödsvindar susa, de drömslotten grusa och härja vår tro.

Och åren de tunga gå tysta sin gång.

Men gamla och unga de jubla och sjunga om lyckan en gång.

Och ständigt vi dåras av ljus i det blå.

Fast kinderna fåras och ögonen tåras, vi hoppas ändå.

Och pinande öden de bo vid vår härd, och sorgen och nöden oss följa, tills döden gör slut på vår färd.

När ögonen brista, vi hoppas ändå, fast endast en kista för färden den sista ar allt vad vi få.De anförda citaten torde vara nog för att belysa vad vi redan vid ett föregående tillfälle framhållit och vad som för övrigt redan förut torde ha stått klart för åtskilliga av våra litterärt intresserade läsare, att nämligen den svenska arbetarrörelsen i herr Leon Larsson har en poet, som är värd allvarlig uppmun* tran. Hans konstnärsanlag borde mycket väl kunna berättiga honom till en avsevärd uppmärksamhet från den Bonnierska akademien, som ju för övrigt här om året markerade sin fördomsfrihet genom att prisbelöna en troende katolik; men att för herr Leon Larssons räkning hoppas på något från det hållet, vore nog en överdriven sangvinism. Däremot kan man med skäl fråga sig, huruvida det icke vore i svenska arbe# tarpartiets intresse att skaffa denna unga talang till» (alle att — åtminstone för någon tid — ostörd av ekonomiska vidrigheter arbeta på sin litterära utveck* ling. Att upprätta ett diktargage, uteslutande avsett för förmågor, framgångna ur arbetarnas egna led, vore säkerligen en gärning, värdig det svenska arbe* tar partiet; om smaken kan man ju sedan disputera, men min röst, om jag hade någon, skulle utan tvekan tillfalla diktaren av »Hatets sånger» och »Ur djupen».»SVERGES NATIONALLITTERATUR 1500-1900»

(1907, nov.)

Man kan på detta litterära foretag anlägga tvenne synpunkter, som skulle kunna betecknas som den exoteriska och den esoteriska, och som föra till täm# ligen olika resultat. Utgår man från den förra syn# punkten, så kan man endast lyckönska den svenska allmänheten, som under de närmaste åren kommer att för ett fabulöst billigt pris och i ett av sakkun# niga händer gjort urval kunna stifta personlig bekant# skap med flertalet av vår svenska litteraturs märkes# män från reformationstiden ända fram till våra dagar. Enligt den utstakade planen skall arbetet utkomma under loppet av tre år och omfatta 25 delar till ett pris av två kronor stycket, varvid är att märka, att köp av enstaka delar ej förbinder till subskription på hela verket; då härtill kommer, att varje del omfattar över trehundra sidor stor oktav samt porträtt av derespektive författame, så måste man tacksamt erkänna, att förläggaren gjort allt vad på honom ankommer för att göra arbetet prisvärt.

Det är särskilt i två riktningar, som detta verk har en kulturell mission att uträtta. Som ett led i raden av de litterära företag, vilka startats i syfte att rikta den stora allmänhetens intresse på den verkligt värde* fulla litteraturen, även om denna ej är tryckt i år, har »Sverges nationallitteratur» under alla omstän* digheter sin givna betydelse. Men ett sådant arbete borde även kunna fylla en annan och svårare upp» gift. Det gamla grekiska visdomsbudet »lär känna dig själv» kan ju åtlydas på många sätt, men en väg till självkännedom går fram genom svunna generation ners liv, försåvitt detta avsatt sig i dokument av be» stående art; frågan: vem är jag? leder osökt till en annan: från vem härstammar jag?, och denna fråga grenar åter ut sig i nya spörsmål, exempelvis: vad tänkte, vad diktade, vad läste de män, som för femtio, hundra och tvåhundra år sedan bodde i Sverge och vilkas blod ännu flyter i mina ådror? Finns det kanske i dessa skrifter, fast de äro gamla och icke alltid så betydande, dock stundom vissa drag, söm tilltala mig på ett särskilt sätt och väcka en resonnans, som många främmande och större diktverk icke mäkta framkalla? Det är sant, en sådan känsla av kulturell blodför* vantskap kan naturligtvis lätt slå över och särskilt för ett litet folk som det svenska ligger faran för parodisk urartning härvidlag nära till

hands; men detta hindrar icke, att det i all äkta kultur finnes ettinslag av kulturell rasmedvetenhet, och att det följ* aktligen är en god gärning att väcka denna känsla till liv där den förut slumrade. Även i detta hän* seende bör »Sverges nationallitteratur» kunna uträtta åtskilligt av värde.

Detta är den exoteriska synpunkten, som leder till ett obetingat lovprisande av verket.

Anlägger man däremot den esoteriska synpunkten, så ställer sig saken åtskilligt annorlunda. Emot valet av huvudredaktörer är ju ingenting att erinra, men med tanke på en del av de medarbetande specialist* emas kynne och omdömesförmåga har man svårt att hänge sig åt några ljusare förhoppningar, när det gäller det faktiska urvalet av lektyren. Allvarsamt talat, vem skulle väl, om det gällde att få en väg* visare och ciceron i modärn litteratur, komma på den excentriska idén att i sådant syfte vända sig till någon av herrarne Mortensen, Sy Ivan, Söderman, Warburg eller Vetterlund? En var, som har den ringaste känne* dom om dessa herrars läggning och kritiska förmåga, skulle be gud bevara sig för ett sådant ciceronskap; men när det gäller svunna tiders litteratur tycks man tro, att själlösa specialstudier fullt upp kunna ersätta estetisk synskärpa och naturlig smak.

Detta som generell anmärkning. Synar man nu något närmare det program, enligt vilket företaget kommer att redigeras, så finner man många märkliga ting, både med hänsyn till valet av representerade författare och den inbördes rangordningen mellan de utvalda. Vem som ytterst bär ansvaret härvidlag känner

Bengt Lidforss: Litteraturkritik. 14anmälaren icke, men han har grundad anledning för* raoda, att Levertinska synpunkter varit avgörande vid begåendet av de missgrepp, som enligt vår oförgrip* liga mening vanställa detta till sitt syfte högst behjär* tansvärda företag.

Till att bölja med konstaterar man med häpnad, att medan t. ex. tjugotredje bandet uteslutande ägnas åt Hallström och Karlfeldt, av vilka den förre dess* utom är representerad i tjugofjärde bandet (svensk dramatik), så inrymmas Franzén, Wallin, Geijer och Tegnér alla fyra i ett band, det åttonde, ehuru det uppriktigt sagt synes oss, att enbart brevskrivaren Tegnér varit värd ett fjärdedels band. Av samtida författare har man av obegripliga skäl — eller har det verkligen varit moraliska? — uteslutit en så ursprung* lig och utpräglat svensk skaldenatur som Anders Wadman, medan däremot så jämnstrukna poeter som Talis Qualis, Nybom, Sturzenbecker och Braun fort* farande hållas i ära och tillsammans med Malmström och Wennerberg utfylla ett helt band.

Ännu underligare blir urvalet och den inbördes proportionen, när man kommer fram till den littera* tur, som börjar med det beryktade åttitalet. Att en som skönlitterär författare så obetydlig skribent som Georg Nordensvan och en allt igenom så undermålig litteratör som Axel Lundegård här framföras som representanter för Sverges nationallitteratur, torde väl få tillskrivas en malplacerad pietet för Levertinska synpunkter, vilka på denna punkt synas ha samman* fallit med den personliga vänskapens. I och för sigvore det ju ej så farligt, om nationallitteraturens re« daktion liksom Gud fader i den Wadmanska dikten resonerar som så att

— en strunt mer eller minder

är mig ej till hinder.

Men när man då samtidigt får bevittna, att en skriftställare av Ola Hanssons rang och med hans rika produktion — man betänke Ola Hanssons verk« samhet som lyriker, prosadiktare och essayist — pressas in i ett band samman med Bondesson, Lunde* gård och Sophie Elkan, då har man verkligen svårt att hålla indignationen tillbaka. Att på ett så styv« moderligt sätt behandla den man, som jämte Strind« berg och Fröding representerar höjdpunkterna i modäm svensk diktkonst, är återigen ett utslag av samma små« sinta och agressiva oförstånd, som Stockholmskritiken, enkannerligen den Levertinska, i åratal lagt i dagen gentemot Ola Hansson, men som man numera trott vara till en viss grad övervunnen.

Med hänsyn till urvalet av de nu levande för« fattarne kunde åtskilligt vara att anmärka — varför har t. ex. författarinnan till »Lena» och »Sju mar« tyrer» ej fått en plats bland sekelslutets verklighets« skildrare? — men de levande kunna ju alltid till en viss grad själva göra sig påminta, och deras elimine« ring blir därför ej så verkningsfull. Annorlunda ställer sig däremot saken, när det gäller redan avlidna for« fattare, och som en litterär förbrytelse tveka vi ej att beteckna utelämnandet av de båda skånediktarne EmilKléen och Axel Wallengren.

Båda dessa diktares produktion falla kronologiskt sett inom den för före* taget utstakade ramen, vadan sådana hänsyn ej kunnat vara avgörande för deras uteslutning. Då man nu ser, att »Sverges nationallitteratur» upptar en så obetyd« lig och för vår tid så pass onjutbar versmakare som Ernst Björk och desslikes har utrymme för så medel« måttiga och ointressanta poetastrar som Fjalar och N. P. Odman, ja, då ter sig uteslutningen av Kléen och Wallengren som en förhatlig mannamån, vilken icke blir mindre odiös, därför att Levertin med sin »kräsna» Stockholmsestetik — att vara »kräsen* är som bekant för en estet höjden av själsadel — säker* ligen skulle varit den förste att sanktionera den.

Det är klart, att ett företag av den art och om« fattning som det ifrågavarande alltid kan göras till föremål för kritik, då ju litterära åskådningar givet« vis alltid måste vara mer eller mindre subjektivt färgade. De anmärkningar vi ovan framställt och vilka lätteligen skulle kunna ökas med det tredubbla, be« röra emellertid delvis fundamentala brister, som äro ägnade att i väsentlig mån minska sympatierna för detta företag. Men å andra sidan är det ju obestrid« ligt, att »Sverges nationallitteratur» innehåller så mycket både vacker och väckande lektyr, att dess utgivande betyder en avsevärd vinst för den bokligt intresserade allmänheten. Vad särskilt de två nu utgivna delarna beträffar — 1700«talets prosaförfattare, redigerad av Henrik Schiick, samt Hallström—Karlfeldt, red. av Fredrik Böök — så är det om dem ingenting annatän gott att säga. Till den förstnämnda, som inne* håller karaktäristiska skriftprov av Mörk, Dalin, Linné, Kellgren, Thorild, Leopold, Ehrensvärd, Gustaf III na. fl. har professor Schiick skrivit en fängslande in* ledning; hr Böök, som likaledes med sakkunskap och urskiljning verkställt urvalet ur Hallströms och Karl* feldts produktion, har vid uppgörandet av de båda författarnes curriculum vitae anslagit en folkligare ton än vad som måhända varit nödvändigt.

(»SVERGES NATIONALLITTERATUR 1500-1900» planlagt av Oscar Levertin, utgivet av Henrik Schiick och Ruben G:son Berg under medverkan av Fr. Böök, G. Castérn, N. Erdmann, J. Mortensen, O. Sylvan, Sv. Söderman, K. Warburg, Fr. Vetter, lund och E. Wrangel. Albert Bonniers förlag.)OSCAR LEVERTIN

(1907, nov.)

Efter flera års mångtydig och därför oroande tyst* nad har David Sprengel åter trätt fram på den litte* rära arenan, mera erfaren och behärskad än förr, men med samma intellektuella spänstighet, samma smidiga förståelse, samma poetiska känslighet som utmärkte författaren till »De nya poeterna» och boken om Danmark.

Det är ett i dubbel mening tacksamt ämne, som Sprengel här valt att behandla. Levertins litterära verk* samhet, vilken redan i och för sig är ett intressant tema för en begåvad skribent, faller till större delen inom ramen för Sprengels tidigare specialstudier; och författaren befinner sig här dessutom i den angenäma och för honom tämligen ovanliga situationen, att den hjärtats mening, han med sådant eftertryck sjunger ut,på alla punkter sammanfaller med den ortodoxa Stock* holmsestetikens.

Ty det måste ifrån början öppet sägas ifrån: den som går till den Sprengelska karaktäristiken i hopp att där finna en klarsynt och fördomsfri värdering av Levertins kulturella betydelse, som dock hade sina högst betänkliga skuggsidor, blir grundligt lurad. Sprengel har mycket annat att bjuda på, och åtskil* ligt av vad han säger om Levertins diktning, hans personlighet och den kulturella miljö, i vilken han växte upp och blev stor, är sant, träffande, vackert, spirituellt, poetiskt; det är sällan man i svensk litte» ratur stöter på en essay, skriven med så intelligent schwung och frodighet som denna karaktäristik. Men just därför berör det så mycket pinsammare, när Sprengel går eller riktigare: kryper på alla fyra i sin Levertinsförgudning så långt, att han t. ex. påstår Levertin »ha skapat ett helt nytt svenskt språk, eller tvänne, ett bundet och ett obundet», och att detta beror därpå, att »vad han givit är egentligen en ny rytm i språket: sin själs rytm». Ännu naknare uppen» barar sig detta skoj med sanning och förnuft, när Sprengel karaktäriserar essayisten Levertin på följande sätt (sid. 93):

»Det största däri (i L.s författareskap) har varit en alltmera framträdande karaktär av opersonlighet: rösten växte ut och började bli till Tankens, Kunskapens, Sanningens egen. I den form, som så småningom fastställt sig själv som den rätta för detta nya författareskap, den längre eller kortare essayen, skulle Oscar Levertin ha blivit en av dessa stora allmänna skrift•ställare, vilka leda ett folk och vilkas produktion, mera än uttryck för en individ, är uttrycket för nationens hophörighet med utveck» lingen, kontrollanten av dess andliga liv: dess samvete.»

Det lider intet tvivel att majoriteten av den skön» litterärt verksamma Stockholmssocieteten är beredd att utan tvekan instämma med Sprengel, då han kre» erar Oscar Levertin till svenska folkets kulturella samvete och till kontrollanten av dess andliga liv. Att upptaga denna värdesättning till diskussion faller sig något svårt, efter som det just är dylika åskåd* ningar, som göra, att vi landsortsbor, med all aktning för huvudstaden i övrigt, dock ha så svårt att ta vissa sidor av Stockholmskulturen på allvar.NORRLANDSRESAN - DODEN INKOGNITO

(1908, nov.)

Anders Österling, vars för ett år sedan utgivna diktsamling »Årets visor» av kritiken mottogs med allmänt och välförtjänt bifall, har i dagarna utsänt två nya diktböcker, som icke stå på höjden med hans föregående produktion i dess bättre faser, utan be* teckna en avgjord, om också — låt oss hoppas det — övergående regress. För en kritiker, som tar sitt värv på allvar, är det ingalunda angenämt att nödgas rikta kritiska anmärkningar mot en ung författare, vilken redan riktat vår litteratur med så värdefulla insatser som Anders Österling; en skald eller en konstnär överhuvud, som skänkt sin samtid konstverk av det äkta slaget, bör, menar jag, ha rätt att då och då sända mindre betydande verk ut i världen utan att för den skull anfallas och utskällas av kritiken. Där»för är t. ex. det sätt, varpå man i Stockholmspressen än i dag fortsätter de Levertinska traditionerna gent emot Strindberg, helt enkelt vedervärdigt; en man, som har bakom sig ett livsverk så rikt och av så väldiga dimensioner som Strindberg, borde, när han närmar sig sextioårsåldern, kunna få gå fri för skol* mästrande kriarättelser och beklagande axelryck«* ningar, även om det roar honom att göra en av* stickare från det upplysta bondförståndets allfarväg. När en författare av Gustaf Ullmans rena och ari« stokratiska konstnärskynne häromsistens gav ut en bok, som var både vacker och intressant, fast den ej stod på höjden med samme författares utomordent* liga novellsamling »Präster» — vad blev tacken? En barsk tillrättavisning i Svenska Dagbladet och en skarp förmaning att nästa gång prestera något bättre o. s. v.; exempel på denna kritikens pretentiösa otacksamhet skulle kunna anföras i legio.

Detta hindrar naturligtvis icke, att det ges en gräns, vid vilken kritiken har rätt och plikt att inskrida, och jag kan ej se annat än att Österling både med »Norrlandsresan» och »Döden inkognito» överskridit denna gräns. Den förra, ett litet häfte på 36 sidor, skulle kunna förbigåtts som en intetsägande bagatell, om inte författaren själv presenterade den med så anspråksfulla later. Redan inledningssången väckte, när den på sin tid offentliggjordes i Svenska Dag* bladet, en viss uppmärksamhet genom den ungdom* ligt överspända självkänsla, varmed författaren på förhand kungjorde sitt program:När jag som skåning norrut mig förfogar att sent omsider se mitt eget land, är det mig lägligt, skald av svenska skogar, att jag på Naddö trycker först din hand.

Var ville jag på vägen hellre stanna, en glad, fast fåmält gäst, än ditt hem —? få bliva snart de män en granntyckt panna ids buga för, men du är en av dem.

Mitt landl Jag längtar ärligt till din vila, irån vilsna ungdomsfärders sus och dus — stig, svenska skönhet, blåna hundramila och släpp mig in iör alltid i ditt Ijusl

Det är, som man ser, ett både enkelt och lättfatt» ligt program: skalden»skåningen, som förut levt sitt produktiva drömmarliv i sin hembygd eller på kon» tinenten, beslutar resa till Norrland för att gripas av nationell väckelse, och stiger på vägen dit av i Naddö för att av »Karolinernas» diktare få den poetiskt» patriotiska fardeknäppen. Härom vore ju i och för sig ingenting att säga, om icke det hela verkade så arrangerat och om det icke förkunnades med sådan pose. Alldeles ny är metoden icke heller; Holger Drachmann t. ex. företog i sin ungdom en sådan resa till Nordsleswig, med den påföljd, att den radikale européen plötsligt förvandlades till en god dansk patriot, som skrev fosterländska dikter. Men vad som hos Drachmann föranledde detta omslag var ickeupplevelser från kupé«* och hotellfönster, utan den intima bekantskapen med en för sin nationella själv* ständighet kämpande befolkning, vars tappra strid från ofredsåren ännu var i friskt minne både hos gammal och ung. Ett moment av härmed jämförlig bärkraft saknas fullkomligt i Österlings patriotiska renässans; med folket, som bygger och bor i dessa landamären, har han ej haft ringaste beröring, och de intryck, varur hans nyväckta patriotism vuxit fram, äro i grunden ingenting annat än flyktiga och ofta ganska banala turistupplevelser, som tusen gjort före honom, och vilkas poetiska utformning mestadels röjer tillfällighetsdiktens mekaniska

konstruktion, men sällan den hjärteborna lyrikens organiska växt. öster* ling har på senare åren lagt sig till med en frejdig resonnörgest, som ibland klär honom ganska väl, men som i denna turistpoesi ofta gör ett högst okonst* närligt intryck, exempelvis i en strof så ohjälpligt platt som denna:

Vem suckar: Förgäves 1 — vem viskar: Förbil ställd mitt i en virvel av slik industri?

Här läres den i de dövaste döva, den åldriga läxan, att järn vi behöva.

Detta är ju nationalekonomisk lyrik av det slag, som professor Kjellén brukar prestera i sina foster* ländska föredrag, men som onekligen överraskar i ett dikthäfte av Anders Österling.

Det är klart, att en poet av Österlings obestrid* liga begåvning icke helt och hållet förnekar sig i ettdikthäfte på 36 sidor, — ett par saker, »Lapparne» och »Lapplands blommor» äro ganska vackra — men i stort sett är »Norrlandsresan» ett misslyckat experi« ment, som skalden icke borde göra om.

Detsamma gäller enligt undertecknads oförgripliga mening också om den mera i stort anlagda cykeln »Döden inkognito». Även denna samling rymmer en» dast en serie på vers nedkastade ögonblicksbilder från storstadslivet i Paris, sådant detta ter sig för en ortodox och poetiskt känslig turist. Redan dikternas rubriker — »Boulevarden», »Dansen», »Kyrkan», »Börsen», »Eiffeltornet» — leda ovillkorligen tanken hän till Bædekers röda turistbilar, och detta intryck förmår författaren ingalunda att skingra, fast han i varje sång framför en mystisk personnage, kallad »Döden». Låt oss höra hur det låter:

Jag drömde om Döden, guds ängel, som kommer pä franskt besök till Livets stad för att prova dess välsorterade kök.

Han vill pä en ferievecka sitt ämbetes leda förströ och se, varför mänskobarnen just här ha svårt för att dö.

Men innan jag präntar i sånger min himmelstormande dröm betonar jag gärna mitt hjärtas förakt för de trumpncs beröm.Spel då upp och låt höra hur Döden som vetgirig, världslig turist i Livets stad går på vallfärd och möter sitt öde till slstl

Om läsaren önskar veta, vilket öde, som till sist drabbar Döden, så består detta däri, att han under sina irrfärder på Paris* boulevarder slutligen möter en fattig blomsterflicka, som i yrsel slår sina smidiga armar om hans hals med den påföljd att

För första gången i livets stad blir Döden ur fattningen brakt, och han anar, plågsamt förvirrad, levandets lönliga makt.

Hans darrande läppar förstummas, förklarad och ljusögd han står, och in i hans hjärta kväller en dödsdömd och jublande vår.

Och utan betänkande ger han hängiven, ömsint och rörd, en kyss av de kyssar som äro hjärtanas nederbörd.

Och följden av detta möte, som Döden, »Guds ängel», gör i Paris våren 1908, betonas ytterligare i epilogen, ur vilken följande strofer må anföras:

Nu måtte allt Döden ha lyktat sin vallfärd, ty ett är då visstatt ingen skymtat hans skepnad på denna ort sedan sist.

Så har han väl ilat tillbaka, vänt hem på den hissnande bron utanför måne och stjärnor och satt sig igen på sin tron.

Och tack vare blomsterflickan, som tinat hans hjärta till slut, skall Döden ej härja de levande med bredare hugg än förut.

Det är litet som gjort att det dalat med ens ett försonande ljus på Dödens smärtsamma minnen av levandets sus och dus.

Innan Döden gjort denna epokgörande upplevelse har han emellertid som

en medelålders dandy klädd efter nyaste snitt

gjort sin rond genom världsstaden, men alltid för» följts av en konsekvent otur: i kyrkan, där han vill bikta sina synder för prästen, somnar denne in, vid upploppet blir »Döden, den högdragna Döden», offer för pöbelns hån, när han håller tal vid en dinér, springa gästerna sin väg, och då han visar en själv* mordskandidat ett guldmynt, griper denne myntet och försvinner, så attDöden önskar sig fjärran millioner mörknande mil.

Denna till dandy förklädda Död är, som läsaren redan torde ha funnit, en från topp till tå misslyckad figur, en slags Mephistopheles, framsprungen ur en skolpojkshjämas naiva fantasi, utan spår av vare sig poetiskt eller metafysiskt berättigande. Hela dikt« cykelns ledmotiv, att Döden på något sätt skulle komma till korta i världsstadslivet, är ju enbart pueril; Schopenhauers bild, som jämför de individuella exi» stensema med vattendropparna i rägnbågen, äger om någonsin sitt berättigande just för det sprudlande och skimrande livet i en världsstad. Att viljan till livet måhända är starkare i ett skönhetsstrålande kultur« centrum än annorstädes, att kontrasten mellan liv och död här blir djupare och intensivare äro ju moment, som kunde lämpa sig för poetisk behandling; men har det verkligen varit Österlings mening att få fram något dylikt,, så har han komplett misslyckats. Och liksom diktcykeln som helhet är byggd på ett falskt motiv, så är även utarbetandet av detaljerna där och var utfört på ett sätt som närmar sig det pekorala. Seinefloden t. ex.besjunges av Österling på följande sätt:

Det rinner en flod genom staden, en oförliknelig flod, till färgen grön och till lynnet en bild av strålande ädelmod.

Och broarnas män och kvinnor må bra i dess återljusoch fröjdas från morgon till afton åt böljornas allvisa brus.

Detta är ju ingenting annat än rimmat nonsens, och det är endast att beklaga, att Österling suspen* derat sin självkritik ända därhän, att han kunnat publi* cera så underhaltiga vers. Det skall gärna erkännast att man även i »Döden inkognito» kan uppleta en* staka vers, stundom även enstaka partier, som äro poetiskt verkningsfulla; en sådan är t. ex. denna:

Vad liknar i drömmande ljuvhet kastanjernas dunletta snö, när den sänker sin flockiga stjärnrymd till gångarnes mull för att dö?

Men i stort sett får man av dessa båda diktsam« lingar det bestämda intrycket, att Österling för när# varande befinner sig på avvägar, som leda till poetiskt förfall, om han ej i tid ändrar kursen. Det lider inte tvivel om, att herr Österlings högröstade beundrare skola söka övertyga honom om motsatsen och även framställa denna recension som ett utslag av illvilja och dumhet; men därmed skadar man icke mig, utan endast poeten.

Bengt Lidforss: Litteraturkritik.

15EN EFTERSKRIFT

En och annan av »Arbetets» läsare erinrar sig må« hända en recension, som undertecknad för någon vecka sedan publicerade över Anders Österlings en« ligt min mening mindre lyckade diktsamlingar »Norr« landsresan» och »Döden inkognito». Jag antydde också, att denna recension av skaldens svurna be« undrare skulle komma att betecknas som ett utslag av illvilja, och denna profetia har också gått i full« bordan. I »Sydsvenska Dagbladet» har en ung skön« ande vid namn Albert Henning höjt de båda diktsam« lingarna till skyarne i en hyperentusiastisk recension, och därvid mot mig riktat den anmärkningen, att ha »pratat in absurdum just så som den själv förebrått Döden inkognito».

»Ty», säger herr Albert Henning, »’Döden* i denna bok är ingen metafysisk figur utan en poetisk. Han är den dröjande stämning av ungdomligt vemod och världsförnekelse, som likt en skugga följt förf. på hans färd i Livets stad. Hur kongruent blir han ej ur denna synpunkt överallt med framställningen. Han är poeten, som ej finner sig tillrätta i världen, sluten i famn av ett dunkelt främlingsskap, som han själv säger. Hur litet har han ej gemensamt med de människor, vilkas religion är ord i tomma luften, vilkas glädje är en last och vilkas förtvivlan är resultatet av en kalkyl.

'Döden, Guds ängel’, är evighetsdraget i förf:s kynne, sådant det susade som svalast i hans tidigare diktning. Och

denna bok är en dröm om dess oförenlighet med det brutala livet, speg* lande dualismen i iörf:s själ.»Jag hade i min recension framhållit, »att denna till dandy förklädda död är en absolut misslyckad figur, utan spår av vare sig poetiskt eller metafysiskt berättigande», och det är detta, som herr Albert Henning nu stämplar som »prat in absurdum». I stället få vi veta, att »Döden, Guds ängel, är evig# hetsdraget i förfrs kynne, och den dröjande stämning av ungdomligt vemod och världsfömekelse, som likt en skugga foljt förf. på hans fard genom Livets stad». Låt oss ett ögonblick undersöka, hur denna själfulla tolkning passar i stycket med herr Österlings egen framställning av »Döden».

I kyrkan uppträder »Döden» på följande ori* ginella sätt:

Men Döden är hågad lör upptåg och slår sig vid biktstolen ned att lämna ett prästerligt öra om sina små synder besked.

Med torraste hån i sitt hjärta han skildrar i sävliga ord sin tidlösa levnad, förmörkad av äldre och nyare mord.

Han tadlar med fromlande saktmod den huggande liens fördärv och klagar med fog över faran, som’följer hans ämbetes värv.

Apacher och vitriolörer

bli skuldlösa barn mot den skuldsom här tigger prästen i luckan om kyrkans intresse och huld.

Prästen somnar emellertid och

Då reser sig Döden från pallen och inser förargelseblek att han drog det kortaste strået i denna bespottelsens lek.

Allt detta är ju mycket bra; men nog får man förlåta en kritiker, om han ej forstår, att den på detta sätt skildrade Döden är »evighetsdraget i förf:s kynne, sådant det susade som svalast i hans tidigare dikt» ning». Men det är ju väl att herr Albert Henning kan lämna besked om den saken — vi förmoda auten* tiskt.

Men låt oss betrakta den österlingska »Döden» i ett par andra situationer. Sången om upploppett. ex., som skildrar hur Döden »blir ofier för pöbelns hån», löper ut i följande final:

Men Dödens försåtliga läppar mumla ett erkänslans ord om folk, som han stundom haft hjälp av vid slåttern på syndens jord.

Då släpper man honom på stunden, ty allt sedan hedenhös har människan fruktat och vördat den dåre, som ännu går lös.Där står då läsaren åter öga mot öga med herr Österlings evighetskynne, sådant det susade som svalast i hans tidigare diktning. Och vill man höra detta evig* hetskynne hålla tal om sig själv vid en middag, så låter detta på följande sätt:

När kolerans dämon belägrar en kyrkklockklämtande hamn, kan minsta barn på sin tröskel som vaggvisa lalla mitt namn.

Och breder sig nödårens tystnad kring steppens yttersta hus välkomna mig svultna familjer, och krypa för gästen med krus.

Jag vilar mig makligt på molnen som grå av november och gift i himlarnas klarhet skriva otympligt sin varslande skrifit.

Mitt gränslösa rike famnar jord och himmel och hav och ville den högsta Viljan så jag redde all världen en grav.

Etc.

Inte sant: sedan herr Albert Henning upplyst oss om, att »Döden» i denna bok är »den dröjande stäm* ning av ungdomligt vemod och världsfömekelse, som likt en skugga följt förf. på hans fard i Livets stad»,så bli ju dessa verser fulla av djupsinnig skönhet. Man tanke sig blott herr Österlings evighetskynne, makligt vilande sig på molnen, som äro gråa av november och gift — och man har en skönhetssyn av den art, som endast en Albert Henning torde kunna framtrolla.

Men att »Sydsvenska Dagbladet» befordrar sådana skönhetssyner till trycket på sin ledareavdelning och med mellanslagen korpus, förefaller dock något egen«* domligt hos ett blad med Sydsvenskans litteratur* kritiska traditioner.KARDERIK FORSSLUND - LEON LARSSON - BO BERGMAN

K.*E. FORSSLUND: FRIA VERS OCH VISOR -LEON LARSSON: I LJUS OCH MÖRKER -BO BERGMAN: EN MÄNNISKA (1908, nov.)

Av de tre skriftställare, vilkas namn prentats här* ovan, äro de två, KarUErik Forsslund och Leon Lars* son, gamla och avhållna bekanta hos denna tidnings läsekrets, och även Bo Bergman är för den del av allmänheten, som intresserar sig för poesi, en så känd och erkänd förmåga, att en närmare presentation är onödig. Man kan knappast säga, att någon av de tre parterna denna gång visar sig från nya sidor eller över huvud taget bjuder den, som känner deras före* gående produktion, på några överraskningar med hänsyn till idékrets eller teknik. Men var och en av de tre har åstadkommit en vacker bok, som ärvärd ett ärligt tack, och tillsammans bilda dessa tre diktsamlingar lika mänga mänskliga dokument av rätt betydande intresse.

I Leon Larssons produktion har den sociala dikt* ningen från första stund spelat en dominerande roll, och detta är även fallet i hans senaste diktsamling. De, som med någon uppmärksamhet följt denne unge proletärpoets produktion, ha utan tvivel lagt märke till, att den stämning av lågande hat och nattsvart förtvivlan, som skälvde i hans tidigare diktning, på senare åren vikit för en ljusare livssyn, en social

framtidstro, som tagit sig mycket vackra uttryck i

hans vers. Rent psykologiskt sett är denna omvand* ling ett slående vittnesbörd om äktheten i Leon Larssons produktion; så länge verkligheten endast tett sig som ett kolsvart mörker, har hans diktning helt varit höljd i svart, men faller det i hans liv in en stråle om än så svag från lyckans sol, så reflek* teras denna genast i hans lyrik. För en poet, vars inspirerande genius i åratal varit nödens bleka dämon, skulle måhända en sådan sinnets omvandling kunna befaras verka mindre gynnsamt på produktionsform mågan; lyckliga poeter äro mestadels dåliga poeter, och till och med en så rik och harmonisk natur som

Goethe har bekänt om sig själv att

Meine Dichterglut war ganz gering, wenn ich dem Guten entgegenging, dagegen brannte sie lichterloh wenn ich vor drohenden Obeln floh.Det är därför med verklig glädje, som man i Leon Larssons senare diktning återfinner alla de företräden, som gå vo en sådan charme åt hans debut: det säkra konstnärsgreppet kring formen och den betagande omedelbarheten i känslan. Vad man för framtiden skulle vilja önska honom vore något vidare vyer och en rikare livserfarenhet, som skänkte honom lidanden, mera sammansatta än fattigdomens själanöd, och fröjder, mera förandligade än den lycklige älska« rens glädje över sin flickas förträfflighet. Eget är det emellertid, att medan den sociala pessimismen alltmer trängts i bakgrunden, så framträder i denna diktsamling, särskilt i sista avdelningen, en rent per« sonlig pessimism, som icke blott bestrider proletär« livets värde, utan tvivlar på livets värde överhuvud. Det är tanken på livets förgänglighet och tillvarons intighet, på vilken denna livsstämning grundar sig, en i och för sig ganska steril stämning, som dock inspirerar den unge proletärpoeten till verser, så äkta i tonen som dessa:

Se allt skall dö och försvinna, ty så är livets och varandets lag, och varje sol som lyser skall gå mot sin sista dag.

Och livets rödaste blomma, som flammar och lyser i solens glöd, skall vissna då hösten kommer och sjunka till jorden död.Och det som varit oss renast och det som varit oss störst, det skall av döden härjas och brytas och multna först.

Det är vackra verser, som utan tvivel äro djupt kända, men det förefaller mig dock, som Leon Lars« son väl ofta varierade detta tema om det olyckliga i olyckan. Vad det kommer an på här i världen, är ju dock icke att undgå lidandet, ty det är åsnornas privilegium, utan det gäller att få kraft ått bära lidandet som en man, så att man icke flyr ut i öknen, därför att ej alla ungdomens rosendrömmar mognade. En sådan steril ökenskepsis kan ju för en tid vara både naturlig och ofarlig, men i längden hämmar den själens växt och gör tillvaron banalare än den behöver vara — även om en sådan livssyn i litterära kretsar går för att vara högsta fashion.

Dessa anmärkningar äro naturligtvis icke ämnade som något klander mot Leon Larsson, vars poetiska gemyt är alldeles för starkt och friskt för att ha blivit allvarligt anfrätt av stämningspessimismens tvinsot. Det bästa beviset härför är den rad av präktiga dik# ter, som hans sista samling bjuder på, och bland vilka jag särskilt skulle vilja framhålla »Kring midvinter# bålet» både som prov på författarens verskonst och den nobless i uppfattning, som besjälar honom.

Liksom hos Leon Larsson spelar även hos Karl* Erik Forsslund det sociala genombrottet en viktig roll som motiv för diktningen, och i åtskilliga strids#sånger äga de båda poeterna rätt intima berörings* punkter. Men grundstämningen hos Forsslund är en solljus optimism, icke den tanklösa sangvinismens förbiseende av svårigheterna, utan en manlig och oförskräckt naturs bergfasta tro på det godas seger. Med sitt rika och innerliga gemyt, sitt varma natur* sinne, sin stundom ända till formlöshet översvallande hänförelse och sin bergfasta tro på den goda viljans suveränitet är Forsslund en äkta germantyp, av det slag, som vi svenskar, trots vår germanska härstam* ning, ha ganska ont om. Om han också ej hör till de siorste bland våra poeter, så är han dock som personlighet en av Sverges främste män, och redan på den grund är en ny diktsamling från hans hand värd att uppmärksammas, även om den ej innehölle så förtjusande dikter som exempelvis denna:

MOT VÄR.

Mörk tittar gråa urbergshällen fram emellan hårda morgonfrusna drivor. —

Man åldras, man blir tung och allvarsam och hårdnar själv som morgonfrusna drivor.

Ens anlet styvnar, kan knappt veckas mer av vrede eller löje, vad än sker.

Man ligger tyst och mörk och grundar — vad förr har hänt kan hända än, vad mer om snarliga igen en hundtatusenårig istid stundar 1

Men bäst man ligger så

och grubblar under skymningsskyar grå,så är det som om luften skulle lätta, så kommer ljumt ett luftdrag, smekande ens kalla kind och barnsligt lekande i magra björkars glesa hår.

Ett sus helt sakta genom dalen går.

I riset prasslar det, och stilla kväller

en bäck bland tuvorna. Men vad är detta —

djupt i ens inre känns det som ett ryck,

de tunga drivors tryck

ger efter, och man liksom sväller —

Å, det blir vår igenl

De gamla gudar vakna en gång än.

1 vinterhårda isigt stela stenkroppens frusna ådernät rännilar åter kittlande ska spela.

Mjuk mossa än ska nakna hällen täcka, och där ska orrar morgonkäcka stå upp till dans med lätta fjät.

I alla sprickor, alla skrevor ska småfrön gro, och blomsterrevor ska smycka klippans mörka panna grant och furstligt rikt.

Rakt uppför skrovlig brant ska djärva pojkar klättra vigt.

Och sist när sommarsolen stiger, man ligger här väl än och tiger, men genomvärmd och full av liv igen, med glöd och glans och glada minnen än från vårar svunna länge, längesen 1

Den tredje i laget, herr Bo Bergman, är till tem# perament och intentioner vitt skild från sina ovan omnämnda kolleger. Han är det livströtta huvud*stadsbarnet, blaserad, skeptisk, ironisk, utan (aste i tillvaron, vars banalitet

han finner både trist och komisk. Då han med denna teoretiska livsaspekt förenar en otvetydig skaldisk begåvning, så uppstår härav en diktning, vars grundton är en doktrinär och livsfientlig skepsis, men som ofta höjer sig till en betydande poetisk skönhet. Vad Bo Bergman bjuder är aldrig den stora konsten, men däremot en fin och i detaljerna ofta delikat utförd Kleinkunst (småkonst), som särskilt fängslar genom sina väl av* vägda proportioner.

En dikt av Forsslund är ofta som en massiv bä* gare med skummande mjöd, medan Bo Bergman skänker ut sitt något syrliga rhenvin i små doser, men alltid i välformade och vackert slipade glas. Karaktäristisk både för hans förmåga av koncentra* tion och för den underström av bitter resignation, som genomgår hans diktning, är bland många andra följande poem:

MÖTET.

Det kan tyckas som en sägen7 men en kväll förliden vår mötte jag mig själv på vägen som en man på tjugo år.

Håret hängde ner på kragen, och han gick med febersteg.

1 de vassa ynglingsdragen satt en hungrig mun och teg.Och jag tog mig själv i rocken.

— Det var längesen, goddag.

Man blir glömd, man dränks i skocken, låt oss gå ett litet slag.

Men han stannade och såg blott på mig som jag tiggt en slant, och i ryggens böjning låg blott något hövligt obekant

Jag blev vit, jag kände svedan, av de sår som minnet ger, och vi skildes tyst och sedan ha vi aldrig träffats mer.

Denna grämelse över en svunnen ungdomstid och svikna ideal är ett motiv, som ofta varieras i Bo Bergmans diktning (t. ex. i »Komedi», »Album# blad» m. fl.). Tron på förbrackningens nödvändighet har hos denne skald nästan blivit en fix idé, så att även anblicken av en vacker flicka avlockar honom följande dystra profetia:

Kära lammet lilla,

det är så, fast det är illa,

att man kommer och man går.

Klang, gutår,

tills du står

fet och grå i pälsen

som ett gammalt bräkigt borgarfår.

Fullt konsekvent är författaren icke — därtill är han för mycket poet — och en dikt sådan som »Mittland» erinrar genom sin träffsäkra penselföring och sin manliga ton icke obetydligt om Karlfeldts diktning, ehuru detta alster, i motsats till »Skeppet», är en fullt självständig skapelse. Och det finns i denna samling även andra stycken, exempelvis den med lyrisk bravur gjorda inledningsdikten, som är vacker och fullödig poesi. Att Bo Bergmans diktning det oaktat ej är mera livskraftig än den är, står utan tvivel i samband med den flacka världsåskådning, som jämt och ständigt träder en tillmötes i denne författares produktion och som till sitt väsen är en föga genomtänkt materialism, varvid den blinda och godtyckliga slumpen omskrives med den något utslitna frasen »vår Herre». Men världsalltet är icke blott och bart en mekanism av kretsande snurror, jorden är icke ett så platt klot, som Bo Bergman vill låta påskina, och människolivet, hur banalt det än ofta må gestalta sig, kan dock understundom bli en vacker tragedi. Den värdering av tillvaron, för vil* ken Bo Bergman gör sig till målsman, är hos ho* nom visserligen poetiskt förskönad, men icke desto mindre en livsfientlig myt, som bör bekämpas, sär» skilt därför, att estetiskt sminkad gottköpspessimism är det surrogat, som hos så många vår tids s. k. bildade ersätter en verklig världsåskådning. Må det tillåtas mig att, även med fara att stöta journalist* takten för huvudet, med några ord klargöra vad jag menar.Det finns i vår tid huvudsakligen tre olika världs# åskådningar, en i

solens, en i månens och en i stjär# nornas tecken.

Den solbelysta verkligheten, omsatt i världs« åskådning, blir materialism. När det gäller att ut* forska den vida värld, som uppenbarar sig för våra yttre sinnen, och tyda de företeelser, som avspela sig i tid och rum, har den materialistiska åskådningen hittills visat sig vara den säkraste vägen till sannin* gen; hela vår materiella kultur, som på så måoga punkter brutit vägen for den andliga, är ett barn av materialistisk naturforskning. Men liksom det finns en del av universum, dit vår sols strålar icke nå, utan att vi därför kunna förneka dess verklighet, så är även vår forsknings räckvidd begränsad, och vill man på grund av den verklighet, som vi kunna iakttaga med våra yttre sinnen, bilda sig en världsåskådning, så blir denna falsk, efter som det alltid, och i detta fall mer än annars, är otillåtligt att av en del dra slutsatser om det helas beskaffenhet och tro, att värl« dens väsen är uttömt med begreppen kraft och materia.

Så har man då som en högre ståndpunkt prisat den världsåskådning, som finner den högsta sannin* gen, icke i den solbelysta verkligheten, utan i nattens månbelysta sagovärld, då alla fasta konturer plånas ut, då fantasien spränger dagens bojor, och kärleken och brottet blomma upp till nytt liv. Det är den religiösa romantikens världsaspekt, som icke tål da* gens ljus, men dyrkar månen, som försilvrar natten.Så finns det då till sist en tredje världsåskådning, som håller före, att det bortom sol och måne finns en annan verklighet: de evigt olösliga världsgåtorna, som likt tindrande stjärnor lysa upp natten, där den kristne och materialisten blott se kolsvart mörker.

Den livsaspekt, som närmast givit anledningen till denna lilla utveckling, kan emellertid knappast kallas världsåskådning; den känner varken till sol eller måne eller stjärnor, — endast reflexen av boulevar* demas lyktor, när de spegla sig i asfalten, och gull* krogarnas ljus, när det färgar gatumörkret smutsrött. Och den diktning, som spirar upp ur en sådan livs# stämning, bär, även om dess hy är fin och dess växt nobel, dock alltid banalitetens frätande mask i sitt hjärta.

Bengt Lldforss: Litteraturkritik.

16JOHN LANDQUIST

VERNER VON HEIDENSTAM (1909, juli)

Den essay, varmed hr John Landquist bidragit till Heidenstams«jubiléets värdiga begående, har flera tilltalande sidor. Något av den vackra och solklara hänförelse, som herr Landquist finner så karaktäristisk för det Heidenstamska lynnet, bär även upp hans egen skrift och gör hans framställning levande och frisk även på sådana punkter, där en kritisk läsare skulle vilja sätta frågetecken. Jämsides med sin inten* siva beundran för jaget Heidenstam röjer författaren också en aktningsvärd strävan att göra rättvisa åt det Heidenstamska icke*jaget, d. v. s. den litteratur, som hos oss gemenligen går under namnet åttitals* litteratur och dennas fortsättning under nittitalet. Hela skriften bekräftar för övrigt, vad många visstéförut, nämligen att dess författare är besjälad av ett allvarligt kulturintresse och äger en väl upp# odlad smak, en ren och uttrycksfull stil och en kritisk vakenhet gent emot alltför konventionella livsvärden och ideal.

Hans (rån flera synpunkter aktningsvärda arbete äger emellertid samma fel, som vanställde David Sprengels Levertinessay: en fullkomligt falsk uppfatt* ning av skaldens storhetsordning. Heidenstam är en skald av guds nåde och en förträfflig författare, men det är ett fatalt misstag att som hr Landquist jämföra och rent av likställa honom med andar sådana som Strindberg och Tegnér. Heidenstam kan vara in* tressant, fängslande, älskvärd, i sina bästa ögonblick genial, men han äger icke ett spår av den helfigurs* genialitet, som gör Strindberg till en så enastående imponerande skickelse. Med all aktning för Heiden# stams vackra och manliga stil, som är svensk i själen och därför fullkomligt fri från alla de mesopotamiska vändningar, som vanställde den Levertinska prosan, kan man näppeligen påstå, att Heidenstam varit med om att väcka till liv några slumrande utvecklings* möjligheter hos vårt språk, såsom t. ex. Strindberg eller Tegnér gjort det. Och då hr Landquist påstår, att Heidenstam »som ingen annan i vår tid höjt vår nationella besinning», så har han därmed berört en sida av Heidenstams verksamhet, som i varje fall kan göras till föremål för diskussion. En duktig karl brukar ju i regeln

icke fördjupa sig i betraktelser över sina egna karaktärsdrag och förträffligheter, och enlivskraftig nation har säkerligen föga gagn av att be# skåda sin bild i skönmålningar av det utmanande slag, som Heidenstam presterat i »Svenskarnes lynne» och likartade alster.

Till den oriktiga uppfattningen av Heidenstams storhetsordning svarar även en del underliga upp* skattningar av vissa bland skaldens litterära produkter, t. ex. avhandlingen om klassicitet och germanism, vars vackra stilistiska ornament ingalunda förmår dölja de konstruktiva felen i tankebyggnaden, men som nu av herr Landquist upphöjes till en första klassens snille» bragd. På samma sätt proklameras ett av Heiden# stams svagaste arbeten, Sankt Göran och Draken, som »ett av hans största mästerverk» o. s. v.

Med tanke på den beklagligt låga nivå, som för närvarande utmärker den svenska litteraturkritiken, måste man emellertid uppriktigt glädja sig åt, att upp# giften att teckna Heidenstam och hans livsgärning kommit i så pass goda — och renal — händer som hr Landquists. Utom en ingående redogörelse för Heidenstams diktning i dess olika faser och former bjuder skriften på en mängd intressanta enskild# heter så väl av biografisk som litterär natur. Den prydes dessutom av några Heidenstamsporträtt, bland vilka särskilt ett synnerligen vackert ungdomsporträtt från femtonårsåldern fängslar uppmärksamheten. Den tokiga bilden av Heidenstam och Fröding i gre# kiska togor hade väl hellre bort utelämnas och det samma gäller reproduktionen av Hanna Paulis mål# ning »Heidenstam som Hans Alienus»; på bådabilderna framträder en böjelse för teatralisk pose, som är främmande för svenskarnas lynne, åtmin« stone sådant det yttrar sig hos den ofrälse delen av nationen.DAGAR OCH HÄNDELSER

(1909, juli)

Ovanstående arbete utgör den insats, varmed Hei* denstam själv bidragit till sitt nyligen firade femtio» årsjubileum. Hade man ej av tidningarna förnummit, att skalden med liv och lust accepterat alla de hyll» ningar, som i olika former brakts honom på hans hedersdag, skulle man nästan kunna tro, att han med denna sin sista bok velat hälla en kalldusch över sina beundrares brinnande nitälskan. Ty visserligen är »Dagar och händelser» i så måtto en representativ bok, som den ger en ganska god inblick i den Hei» denstamska tankevärlden, sådan denna gestaltat sig på de senare åren; men då verket det oaktat inga» lunda gör något imponerande totalintryck, så beror detta helt enkelt därpå, att det Heidenstamska tanke» godset håller allt för mycket av lätt materie, allt förmycket glimmande aluminium bland silvertackorna och guldkornen.

»Dagar och händelser» utgör en samling av de smärre alster — tal, uppsatser och fantasier — som Heidenstam producerat under de senaste tolv åren. Bland uppsatserna intar essayen över Rafaels »La disputa» otvivelaktigt hedersrummet, men även in» trycken från Madrid och uppsatsen »Om stil» läsas med nöje och behållning. Avdelningen »Lek och lustig» heter», publicerad första gången 1897, innehåller en del gyckel med flertalet av den tidens svenska for» fattare och kritici, och torde på sin tid kunnat ha försvarat sin plats i ett julnummer av »Strix» eller »Kurre»; nu gör sig det hela tämligen matt, espriten verkar avstånden, och för övrigt, vilken förnuftig människa gitter i våra dagar läsa tolv år gamla paro» dier på de poetiska alstren av en Lundegård, en Melin, en Klinckowström, en Tigerschiöldl Hur mången läskunnig svensk anar väl, att det är Birger Mor» ner, vars diktning göres till föremål för följande sinnrika gyckel:

FREDRIK IVrS VISA

Klein Anne*Sophie, Klein Anne«Sophie,

Sag willst du trinken Bier?

La lal Vi speler birribi.

Ja, willst du wohl, so spielen wirl Und willst du nicht, så låt då bli, und wie du willst, so bist du mir ett bitte lill, ett bitte lill, ett bitte lill plaisir!Lika ointressant, men betydligt mera pretentiös verkar den dramatiserade »fantasi», som författaren döpt tili »Spinnrocken». Udden i detta satiriskt# polemiska inlägg, som härrör från år 1902, riktar sig mot samma håll, som hr Hallström velat träffa med sitt »Erotikon», men vars egentliga adress är något oklar.* Hur en författare av Heidenstams rang kan vilja påkalla allmänhetens uppmärksamhet för ett så

genom tråkigt sällskap av narrar och fjollor som her* rarne Flirtmeyer och deras tillbedjerskor, är tämligen obegripligt, och en smula underligt verkar det också, när en i övrigt så modärn skribent som Heidenstam låter den dramatiska spänningen kulminera i en rent fysiologisk väderspänning. Troligen förklaras detta därav, att styckets syfte är av etisk, icke estetisk art, och det synes heller icke osannolikt, att den odör av etik och vätesvavla, som författaren inblåst i sin ska* pelse, kan befrämja den äktenskapliga troheten, om också icke den goda smaken. Men det är ju två ting, som ingenting med varandra ha att skaffa.

Den andra av de båda i samlingen offentliggjorda fantasierna, som bär titeln »När hämndgudinnoma vakna», rör sig på ett helt annat plan än »Spinn* rocken» och skulle på grund av förträffliga enskild* heter vara värd all aktning, om inte det hela vore så innerligt oklart och dunkelt. De agerande äro en

* Enligt vad vi från tillförlitligt håll hört uppgivas, skulle herr Hallström ha meddelat Ellen Key, att han ingalunda haft henne eller hennes strävanden i tankarne vid författandet av »Erotikon».präst och en kung, som mötas ute på en hed, där kungen haft jaktparti. Prästen, som förlorat sin tro och blyges över sitt yrke, i synnerhet sedan hans syster och hennes trolovade avslagit hans anbud an» gående vigsel, medför ett rep, vari han vill hänga sig i tysthet. Mellan honom och kungen utspinner sig nu ett samtal av delvis tämligen aggressiv natur var» vid prästen bland annat ger kungen hans meritlista i följande exakta form:

Har haft förbindelser med åttiotvå gifta damer och tvåhundra* nitton ogifta — det sista tydligen mycket beroende på det nådiga protektoratet över baletten. Har skjutit femtnsenfyrtiotvå harar, ungefär tusen rävar, över åttatusen fåglar och på siffran sjutton» hundrasjutton högdjur. Trappan i sommarslottet, där de ärofulla troféerna äro uppsatta, ser ju också ut som ett benhus. Har ätit upp ett fullkomligt oberäkneligt antal oxar, kalvar, får och svin och inemot elvatusen ostron. Har druckit tjugutusen ’buteljer vin, bevistat nittiosex parader och anordnat två krig, som kostat ett par hundra tusen satar livhanken.

Kälkborgarnas trängtan efter individuell odödlig» het erhåller av den desperate prästen följande träftande karaktäristik:

Jag har hört många små elaka själar, många, som varit kända för snatteri och lögnaktighet och som det krupit och visslat i av hemliga lustar, bittert klaga över, att deras liv inte är oänd* ligt. De ha sagt, att det sårar deras finkänsligaste sidor.

Efter en stunds replikskifte, under vilket kungen dokumenterar sig som en upplyst och jovialisk folk» föraktare, slutar det hela så, att prästen, som i ettobevakat ögonblick fått kungens gevär i sina händer, skjuter ner denne som en hund, för att omedelbart därefter utropa de mystiska ord, som avsluta stycket: »Annu... ännu äro vi på vilsna vägar 1»

Det hela gör ett mycket oklart intryck, och hade ej den verkningsfulla tekniken röjt den rutinerade författaren, skulle man lätt nog kunnat få den upp* fattningen, att någon svärmisk ungsocialist varit upp* hovsmannen till »När hämndgudinnorna vakna».

Ett särskilt intresse anknyter sig till de tal, som Heidenstam på senare åren hållit vid skilda tillfallen, vanligen på inbjudan av någon kår eller bestyrelse. Det är odisputabelt, att flera av dessa tal i formellt hän* seende stå synnerligen högt, och här möter man alltsom* oftast också den lyckliga förening av manligt allvar och ungomligt spelande lynnesfriskhet, som kan ge en sådan yttre charme åt Heidenstams offentliga upp* trädande. Men granskar man utan förutfattad mening tankeinnehållet i dessa anföranden, gör man snart nog den ledsamma upptäckten, att skaldens idéreper* toar är synnerligen begränsad. Eller kanske riktigare uttryckt, vad han har att säga sina lyssnande skaror är mestadels av så generell beskaffenhet, att den verk* liga innebörden närmar sig det intetsägande. Vid ungdomsmötet på Omberg 1908 uttalar han följande maningar och förhoppningar:

Måtte den heliga hänförelse, som i livets första friska mor* gontimmar brinner över hjärtat, vägleda er. Svik inte Sverge! Det är ni, som skola fullfölja, vad vi inte huono eller förmådde. Skandinaverna är jordens kärnfriskaste folk, bara cte hitta hemigen till sig själva 1 Här är ert hem, här är det land, ni skola bygga-----------

Lys över oss, midsommarsol, som i dag så ogärna går ned och stannar i det längsta för att omskapa natten till

dag. Lys in i våra sinnen. Värm oss, samla oss till ett folk, förfarande om någon hotar men ungt och levande i framsteg och rättvisa. Och skulle olycksöden, som vi nu inte vilja tro på, en gång hopa mörker över oss, skänk oss då den ståndaktighet, som gör natten till dag.

Att »inte svika Sverge», att »hitta hem igen till sig själva», att »samlas till ett folk», att vara »levande i framsteg och rättvisa», att äga »den ståndaktighet som gör natten till dag» — allt detta är ju mycket vackra ting, men huru förvärva dessa dyrbarheter? Då har skalden endast två ting att lägga sina åhörare på hjärtat: nykterhet och bättre väghållning; sen får den heliga hänförelsen och midsommarsolen göra resten...

Ett midsommartal på Mösseberg slutar på föl» jande sätt:

Värm våra hjärtan, du nya ungdomsålder, som börjar att ljusna fram som gryningen efter en kort sommarnatti Vig den här samlade ungdomsskaran till en folkhär, som med sjungande mod drar ut i livet för att lyfta det egna fäderneslandet till den plats inom Norden, som är den naturliga och förutbestämdal

Huru skall nu detta skel Jo, därom ger skalden den församlade ungdomen detta besked: läs historia, gör uppror mot det som är trångt och vrångt inom det nya, hav vördnad för vita hår, bekämpa drycken»skapen och bekymra er icke för mycket om utlandet! Ja, kära ungdomar på Mösseberg, håll er nyktra och akta er för utländska kulturmönster!

Vid studentfesten i Uppsala för Linné gäller talet särskilt »den allmänna föryngring, den vårluft, som mer och mer brett sig över vårt land», och slutorden ha följande lydelse:

Från och med 1905 har vårt folk fått en medveten framtids» vilja, och ingenting kan längre hejda den. För denna vår goda vilja, vår vilja att i ljus och hälsa tjäna Sverge, vårt fädemes* land, höjer jag nu efter gammal studentsed ett fyrfaldigt leve?

Att »i ljus och hälsa tjäna Sverge» är ju ett mycket vackert program, men tyvärr är det ju, när det gäller religiösa, politiska och sociala angelägenheter ofta så, att vad som är ljus och sanning för den ene, är natt# svart lögn för den andre, och samma reform, vari den ene ser en borgen för fosterlandets hälsa, ter sig för den andre som en väg till säker undergång. Vad som i första hand frapperar hos Heidenstam som talare är den vackra formen, men det varaktigare in* trycket torde hos många vara förvåning och besvi* kenhet över den totala frånvaron av alla positiva rikt* linjer på det politiska och sociala området. Ingen kan rimligtvis begära, att en man med Heidenstams lägg* ning skulle ansluta sig till något bestämt partiprogram, men av dessa tal får man det intrycket, att hans parti* löshet sublimerats ända till fullkomlig farglöshet — om man nämligen bortser från det ständigt återkom* mande kravet på Sverges hegemoni i Skandinavien,som ju har en betänklig släktskap med ungkonser* V.f**va *enc^enser* Till stor del beror nog denna farg* löshet på att Heidenstam numera lever i en för dikta* ren kanske nyttig och angenäm, men för folkledaren ogynnsam, ja ödesdiger isolering, som hindrar honom från att bilda sig ett självständigt omdöme i många av vårt folks livsfrågor. Det vore lyckligt, om Heiden* stam kunde bryta denna isolering och lära känna de känslor, synpunkter och strävanden, som nu för tiden besjäla den stora massan av svenska folket; ty som det^ nu är, löper han fara att degradera sig själv till en intetsägande dekoration vid studentfester och ung» domsmöten, och därtill är han dock för god — både som skald och medborgare.DAGSMEJA

(1909, dec.)

Ovanstående diktsamling hör ej till dem, som äro ägnade att tillfredsställa den stora allmänhetens krav på poesi. Inga skallande fanfarer, inga stormiga lidelseutbrott, inga prunkande syner eller praktfulla sensationer. Ribbing tycks som diktare försmå allt i yttre mening dekorativt; ett fast, men dämpat anslag, en sällsynt melodiös ordmusik, och en idévärld, vars fäste är »på andra sidan himlen och i hjärtats djup» för att begagna ett indiskt uttryck, — se där några av de utmärkande dragen i Lännart Ribbings diktning. Då man besinnar, att det på hundra svenska bok« köpare kanske kommer en, som överhuvudtaget läser poesi, och på hundra sådana läsare kanske åter en, som förstår poesi, så inser man utan vidare, att endiktning sådan som den Ribbingska är dömd att bli fåtalets egendom. Men då detta förstående fåtal säkerligen är minst lika starkt representerat hos pro# letariatet

som hos överklassen, så tveka vi icke att, till den verkan det kan ha, fasta läsarens uppmärk* samhet på denna vackra och karaktärsfulla dikt* samling.

Det finns i de modärna kulturspråken ett ord, som stundom missbrukats till leda, men som dock betecknar en realitet av högt värde: ordet livskonst. Mer än en gång har detta ord runnit mig i sinnet vid läsningen av Dagsmeja, ty en stor del av dessa dikter leva och andas i de underbara, men sällan besökta nejder, där livet blir konst och konsten en ideell makt, jämbördig med religionen. Bland dessa subtila men med en sällsynt koncentration givna dikter finns det åtskilliga, som skulle kunna etiketteras som tankelyrik, liksom hela diktsamlingen vittnar om en intellektuell fördjupning, som är ganska sällsynt hos nutidens skönlitterära Sverge. Ordet tankelyrik är emellertid så till vida missvisande, som man med detta uttryck vanligen förbinder föreställningen om något abstrakt, något urblekt och livsfrämmande, medan det däremot i Ribbings lyrik alltid finns en frisk ådra av livets egna flöden. Ur denna djupa och intensiva förnimmelse av livet i dess skiftande former har Ribbings diktning vuxit fram; den är allt* igenom en utstrålning av ett varmt och manligt, äkta germanskt gemyt. Därför kan hos honom reflexionen, även när den når nog så djupt, aldrig förjaga denpoetiska stämningen, och även i sådana dikter, vilkas motiv röja starkt intellektualistiska moment, ser man alltid den blå stämningsdagern spela kring tankens ljusbeglänsta slott. Därjämte äger Ribbing något, som en del av våra yngre stämningsfotografer tyckas sakna, nämligen fantasi, icke en produktiv feberyrsel, utan en klarsynt och vingstark associationsförmåga, som sätter honom i stånd att av samma syn, som vi andra tanklöst gå förbi, skapa fullödig poesi. Läs t. ex. detta lilla mästerstycke, som i sitt slag är ganska representativt:

URTAVLAN.

När morgonsolen yppig låg på spiror och på hus, jag dina visare ej såg för idel glans och ljus. .

Dock såg jag, när mot kväll det led, minuterna gå undan.

Så klart, så kallt; jag böjde ned mitt huvud i begrundan.

Sådana stämningsfyllda meditationer, givna med en beundransvärd koncentration, bilda en icke obe» tydlig del av den föreliggande diktsamlingen. Stun* dom tycker man sig se den bärande tanken som en fjärran hägring, vaggad på de lätta böljeslagen av en ordmusik, lika enkel som oemotståndlig. Hur diskret och själfullt har icke Ribbing givit uttryck åt dendesillusionering, som så ofta blir livets slutresultat, i följande dikt:

SKORD.

Allt från första vårljusstrimma vattnets vidd förhoppning gav: lyckan skalle silvrad stimma in från blådjupt västerhav.

Tunn och klar står åkerns gröda, havhöst skummar emot strand: bittra, brännande och röda, dra maneterna mot land.

Sådant är livet ofta, när det lider mot höst. Men även den mänskliga tillvaron har sina stora ögon* blick, och som en kontrast till den nyss citerade höstdikten med dess stämning av härjad resignation, återge vi följande vackra solskenssyn, som inte krä<* ver någon kommentar:

Blå är dagen, havet vida, solskensdagera hög och grann, och för fulla segel glida tvenne skepp emot varann.

Många liv till spillo nötas; vitt är havet, långt till strand.

Ack i solskensglitter mötas skeppen dock ibland.

Bengt Lid/ons: Litteraturkritik. 17Det kan för övrigt antecknas som en egendom# lighet, att det i denna diktsamling, som bär så många intimt personliga drag, alldeles icke finnes någon erotisk poesi, åtminstone icke i mera utpräglad form. En solskenssyn, sådan som den nyss citerade, är typisk för vad författaren presterar i denna riktning, även när han talar tydligast. Men nog är det en händelse, som nästan ser ut som en tanke, — och en tanke, framsprungen ur en djup och smärtsam livs« erfarenhet — att den dikt, som närmast ansluter sig till solskensmötet på havet, har följande lydelse:

Tro mig, min vän, att varje sinne sin järnskog har; än dröja ulvarna därinne # med vita tänder kvar.

Och sist en gång, som sagorna förtälja, de bryta fram utur sitt dunkla hus och alla stjärnorna på himlen svälja och solens ljus.

De nu anförda proven, för vilka jag med avsikt icke valt de bästa dikterna, torde kunna ge en före* ställning om det säregna kynne, som präglar Lännart Ribbings poetiska produktion. Det är en poesi, som är djup och själfull, och äkta i varje rad, men som med sina diskreta uttrycksmedel och sin motvilja mot det dekorativa och högröstade ställer tämligen stora fordringar på läsarens mottaglighet, icke blott i estetiskt, utan så underligt det låter, till en vissgrad även i etiskt hänseende. Etik och skönhet ha ju i mångas ögon föga med varandra att skaffa: stora konstnärer äro ju ofta stora syndare, och omvänt äro ju de dygdiga här på jorden ofta behäftade med en för» underlig stupiditet. Den populära uppfattningen torde emellertid här som annars vara något skev, säkert är i varje fall, att det inom det sedligas värld finns en skön» het, som från intellektuell synpunkt är fullt ut lika intressant som satanistens mest raffinerade esteticism; om skönhetsvärdet i och för sig kan man ju näppe« ligen disputera. Nu förhåller det sig så, att hela Ribbings diktning uppbäres av en livsåskådning, som är fullkomligt främmande för allt vad esteticism heter, men däremot besjälad av den bergfasta tro på de moraliska makternas suveränitet, som är ett utmär* kande drag för all germansk filosofi. Att låta en sådan världsåskådning växa fram i dikt, är en tack* sam, men svår uppgift. Den populära uppfattningen, vilken betraktar etik och konst som två fientliga makter, har, praktiskt sett, icke så orätt; ty när den kristna etiken sökt skruda sig i poesiens dräkt, har den, som svenska salmboken noggrant visar, mesta* dels uppställt fullkomligt onjutbara alster, och de ansatser, som i vårt land och annorstädes gjorts från fritänkarhåll i syfte att skapa en ersättning för den kristna uppbyggelsepoesien, ha i stort sett misslyckats. Däremot måste det erkännas, att det i Ribbings Dags* meja finns åtskilliga dikter, som modärna människor kunna läsa med känslor motsvarande dem, som en bildad kristen erfar vid läsningen av en vacker salm.Jag tänker härvidlag icke blott på de sköna hym* nema till livet, utan särskilt på de dikter, där skal« den ger uttryck åt vad man skulle vilja kalla det godas poesi. I verklighetens värld är den tappre poesin, den fege prosan, därom äro alla ense, men den moraliska tapperheten kan yttra sig på många sätt, och blir, när den tar form av resignation, upp# offring eller försakelse, ofta utsatt för de fege ple# bejernas förakt. Åt den moraliska skönheten, såsom den uppenbarar sig i liv och gärning, har Ribbing ägnat ett par av sina vackraste dikter, av vilka man för övrigt får det intrycket, att den av sedliga ideal uppfyllda kulturmänniskan har en värld av inre livs» erfarenheter, som i grunden är intressantare och har mer dramatisk spänning än de bizarrerier, som satan» isten och immoralisten hålla för tillvarons intensivaste moment. En diktning, för vilken de etiska värdena bli poetiskt fruktbara motiv, är litterärt sett onekligen utsatt för vissa faror, men mot dessa har Ribbing ett säkert värn i sitt rika, livsvarma gemyt och i den alltigenom manliga karaktär, som präglar hans dikter. Ett sista citat må belysa detta.

Frömjölsstoft i blomsterhängen ljusa, solsken, vilket fångat livs gestalt, fört av vingar, som i morgon susa emot blomsters längtan överallt.

Rena manlighet, som städs vill syfta emot mål på mål i skiftens värld,i ditt tecken kan sig kraften lyfta högre, högre, på sin himmelsfärd.

Slakt du är med själens högsta under, det att älska, det att tro och le och i längtans daggbestänkta morgonstunder mot förnyelse och mot fullkomning se.

Denna dikt skulle mycket väl kunna stå som måtto for hela samlingen: den ger på ett synnerligen lyckligt sätt det centrala och bärande hos den per* sonlighet, som skänkt oss denna nobla och själfulla poesi.PER HALLSTRÖM PÄ KRIGSSTIGEN

(1910, aug.)

Sent omsider synas nittiotalets litterära koryféer ha kommit under fund med att docenten Book dock ej är rätte mannen att bevaka deras intressen och ut* föra deras befallningar. Det är ingen mindre än Per Hallström »Erotikons» sublime diktare, som i egen hög person uppenbarat sig på krigsskådeplatsen för att fortsätta den

strid, som inbrakt docenten Böök en föga avundsvärd ryktbarhet.

Hans artikel, som heter »Monumentet» och som publicerats i Svenska Dagbladet för i söndags, är verkligen ett representativt minnesmärke över Per Hallström som polemiker. Det vore synd att påstå att skalden i denna egenskap är genial, men man skulle kunna säga att polemikern Hallström är ett vackert exemplar av en ful ras. Allt det instängda hat» all den otillfredsställda längtan efter hämnd, all den grämelse över syndarnas livslycka, som man finner hosreligiösa och irreligiosa läsare, lever och blommar i den Hallströmska polemiken, men icke som högvuxen tistel och öppet stingande törne, utan som brännässla och bolmört. Per Hallström som polemiker liknar en man, som vill bränna andra med glödande kol, vilka han själv håller i handen; håns minspel är förgrämt, hans blick fanatisk, hans rörelser nervösa och osäkra; det finns ingen proportion mellan det frätande raseriet invärtes och den utvärtes effekten.

Hur maktlöst i all sin sjudande ilska är icke ett inlägg, som börjar och fortgår i denna stil:

Jag ser i min tidning, att bland »ungdomsföreningar» i lan* det p&gå insamlingar av namn för sympatiadresser och pengar till en nationalbelöning, bådadera åt Strindberg. Att det sker just nu måste ovillkorligen sättas i samband med hans bragder denna sommar.

Det nämnes icke, vilka ungdomsföreningar, det är fråga om.

Är det ungsocialisternas, är saken naturlig och i sin ord» ning, och Strindberg mer effektivt tillrättavisad än man egent» ligen haft anledning att hoppas. Aven då komme väl en del oskyldiga med, som vore bättre värda, men de ha ju gett sig i leken och få skylla sig själva.

Är det åter fråga om annan ungdom också, då är icke allt som det skall vara, nej, mycket långt därifrån. Då artar sig det hela till en nationalskandal. Hos oss kan jag icke erinra mig, att något liknande någonsin hänt, jag måste gå till Frankrike och Dreyfas»tidens hyllningar av Mercier och allt vad de hette, av själva lögnens, förfalskningens och gemenhetens princip for att finna ett motstycke. Ty vad annat är det, man i denna stund vill lyfta på skölden med Strindbergs namn?

Han har beljugit döda och levande, repeterat allt vad fult, simpelt och smått, som hans förföljelsemani under årens loppframbrakt i dumma beskyllningar och smutsiga sagor. Han har gjort det utan skymt av skyddande förklädnad i dikt — inte ens den ursäkten finns för de slöa sinnen, för vilka dylik förklädnad räcker till. Han har öppnat hela sitt inre med en hänsynslöshet» som endast väjt för tryckfrihetsförordningen — det titaniska trotset har ju sina gränser. Det är åtminstone icke hans fel, om hela nattsidan av begreppet Strindberg icke i denna stund ligger klar för alla. Det är bara den sidan man firar genom att fira Strindberg nu.

Det finns i ovanstående passus åtskilligt, som kunde ge anledning till reflexioner — redan det lapi* dara »min tidning» stämmer ju till eftertanke — men vi skola inskränka oss till en punkt och fastslå, att den Hallströmska artikeln endast är ett försök, och därtill ett ganska oskickligt sådant, att redan från början blanda bort korten. Herr Hallström träder här fram som allmän åklagare och läser med av harm bävande stämma upp en lång lista på alla de ogär» ningar, Strindberg enligt hans och hans vänners mening har begått; det är påtagligen endast hans egenskap av lindrigt upplyst fritänkare som hindrar honom från att i likhet med herr Hedin diskutera Strindbergs ut» sikter till den eviga saligheten. Men det är ju icke Strindbergs öden som enskild man i detta och det tillkommande livet som frågan gäller, utan hans ställ* ning i Sverges litteratur och det intrigspel, varmed man under många och långa år sökt undergräva hans litterära position. Och om det gamla, mångfaldiga gånger förut avhandlade projektet om en national» belöning åt Strindberg denna sommar åter blivit aktu*ellt, så borde även ett barn kunna förstå, att det är den geniala nydanaren på litteraturens område hyll* ningen i främsta rummet gäller. Händelserna i sommar torde därvid endast ha spelat in så till vida, som den hållna debatten måhända har gjort det mera klart för allmänna opinionen, hur orättvist och skamligt man just i det tongivande litterära lägret har behandlat Strind* berg och hans diktning.

Detta senare är nu en sak, som Per Hallström — naturligtvis! — bestrider. Får man tro honom har »nittiotalet» varit idel välvilja mot Strindberg, och det är den svartaste otacksamhet av honom att påstå något annat. Hör blott

vad herr Hallström har att förtälja:

För att återkomma till »nittiotalet», ovilja mot Strindberg la de det icke alls i dagen av den grund, att ingen ovilja fanns. Detta åter berodde på, att man icke kände honom i botten och blott gladde sig åt det bästa han gett.

Han kom hem ur landsflykten, lika hemlighetsfullt åter« kallad, som han jagats ut, skrev igen och möttes med varmt intresse, allra varmast av sådana, som han sedan värst skällt ned. Jag råkade iakttaga det på nära håll och vet vad jag talar om. Han var i allmänhet så obegripligt snäll då, och mången trodde att det skulle vara. Ingen anade, att det var förbjudet att skriva böcker, vilka på intet sätt berörde honom. Så satt han och sam« lade oförrätt på oförrätt, tills måttet rann över. Det rinner ännu, liksom ur den förtrollade grötgrytan, köket är fullt, gatan är full, landet är fullt, och dess ungdom står med knäppta händer och läser bordsbön till den bittra kosten. Grytan kokar, och det tjänar ingenting till att ropa: Gryta håll uppl — Nej, nu känna vi mannenI Men till ungdomen ville man ändå ropa: håll upplHerr Hallströms vittnesbörd om nittiotalskoryfé* ernas välvilja gentemot den hemkomne landsflyktingen styrkes icke av några bevis, men kommer onekligen i en något egendomlig dager, då man tar i betraktande de recensioner, varmed kotteriets ledande kritiker upp* vaktade Strindberg, så snart han (1897—98) fram* trädde med Inferno och Legender. Redan långt dess* förinnan, år 1892, hade Levertin fått tillfälle att ge Strindberg ett hugg, då han på tal om Viktor Ryd* bergs hätska polemik mot Nietzcheanismen förklarade, att den Rydbergska »karrikatyren» väl träffade den typ, som Strindberg tecknat i romanen »I Havs* bandet», men ingalunda sakens kärna. Vad Heiden* stam beträffar, så publicerade han visserligen en liten dikt vid Strindbergs femtioårsdag, men i den år 1898 utgivna essayn »Klassicitet och germanism» finner man följande utfall, vilka, om de överhuvud skola ha någon mening, ej gärna kunna vara måttade åt någon annan än Strindberg:

Vad förstå vi egentligen med barbarer om icke människor utan skönhetssinne och självtuktan, som älska det rafflande och det grova, och som låter sin subjektivism avkasta kläderna utan att vårda sig om åtbörder och ord. Passar det icke på oss? Tunga knytnävsslag med smedshänder ha blivit tecken på snille(men att sätta måttfullhetens åt alla sidor skyddande glasklocka över en sådan sensitiva som Sanningen har blivit en föraktlig

svaghet.--------------Till och med angående smärtan spelar den

germanska subjektivismen första fiolen, så att vi anse det svagt och ointressant att likt vissa romare utan en muskelryckning kunna låta handen förkolna över elden. 1 stället gå våra snille* tävlingar ut på att skrika, och den, som skriker värst, är störst.Alltså det obehärskade har blivit föredöme, barbariet har blivit upphöjt till fälttecken.

Så låter det från Heidenstam, så från Levertin; och märk väl, detta är under åren 1897—98, innan Strindberg satt sin fot i Stockholm efter den långa vistelsen i utlandet.

Herr Hallström går emellertid vidare och yttrar följande minnesvärda ord:

Ingen har bestritt honom hans mycket ansenliga plats i vår litteratur, ingen mer än han själv har brakt skam i närheten därtill. Han är utan all fråga vår förste dramatiker, trots allt oför« svarligt slarv, är det genom sin starka naturbegåvning. Han är också vår omedelbaraste och friskaste prosastilist, som var man vet och erkänner.

Alltså: ingen har bestritt Strindberg hans »ansen* liga» plats i vår litteratur, ingen har förnekat, att han är vår främste dramatiker. Låt oss då för ett ögon* blick lyssna till vad hr Fredrik Böök har att säga om Strindbergs författarskap i allmänhet. I en essay, som behandlar Sverges modärna litteratur från åttiotalets utgång till närvarande tid och som år 1908 publi* cerats i tidskriften »Det nya Sverge», skriver hr Böök angående Strindbergs produktion under perioden 1888—98 följande:

Strindberg har under en oerhört ymnig produktion med den honom utmärkande känsligheten för utlandets strömningar passerat ett intelligensaristokratiskt Nietzschepåverkat stadium för att till slut hamna i en slags teosofiskt-religiös föreställnings*värld av utpräglat vidskeplig läggning. Hans konstnärliga kraft har härunder oerhört försvagats, och de flesta av hans senare verk äro allt för förvirrade för att erbjuda annat än kuriositets* intresse.

Den svagaste punkten i den modäma litteraturen är bristen på ett modSrnt drama; först det sista året har medfört en så betydande och storstilad insats som Tor Hedbergs Johan Ulfstjäma.

Detta hr Bööks yttrande går, som en var ser, stick i stäv mot vad herr Hallström ovan anfört som den enda riktiga och, som sig bör, allena härskande me# ningen om Strindberg som dramatiker. Då herr Hall* ström naturligtvis mycket väl känner den Böökska essayn, som bl. a. i eminent grad panegyriserar honom själv, så kunna hans ovan citerade ord ej tolkas annor* lunda än att han numera anser sin gamle vapen* dragare herr Böök som en faktor, vilken för skams skull måste lämnas ur räkningen. Det kan ju tyckas en smula hänsynslöst att på detta sätt offentligen upp* säga en gammal trotjänare, som så länge gjort sitt bästa, men vem kan väl strängt taget förtänka herr Hallström, att han i denna fråga och i denna stund låtit sitt varma hjärta överröstas av det kalla för* ståndets krav. »Från nittiotalets Berlin» och »Strindberg som naturfor* skare» ha här omtryckts efter första uppl. av Fragment och miniatyrer. »Judar och germaner» har varit offentliggjord i Lunda* publikationen Majgreven 1902, och essayn över Algot Ruhe i socialdemokratiska ungdomsförbundets organ Fram; bokens övriga innehåll har varit publicerat som artiklar i tidningen Ar betet — »organ för Svergss socialdemokratiska parti», utgiven i Malmö —, vilken åsyftas med det på några ställen förekom* mande uttrycket »denna tidning». (Av dessa artiklar ha de båda första här intagna Ekelund*recensionema förut även ingått i första uppl. av Fragment och miniatyrer.)

För komplettering av föreliggande samling hänvisas läsaren till broschyrerna Barbarskogens skald (förf. 1900—1908), August Strindberg och den litterära nittiotalsreklamen (1910) och Levertins kultens apologet (1910) samt till essayerna »Oscar Levertin» (1906) och »Emil Kleen» (1907) i Utkast och silhuetter, »Professor Warburgs älsklingsdikter» (1906), »Per Hallström som kulturfilosof» (1910) och »Ola Hansson och åttiotalet» (1913) i Polemiska inlägg och »En vårkalender» (1900) i Fragment och miniatyrer, 2:dra uppl.